

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**



**УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

**Збірник матеріалів
ХІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 24 листопада 2023 року)**

Присвячено Дню української писемності та мови



**Київ
2023**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра правничої лінгвістики

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів

XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 24 листопада 2023 року)

Присвячено Дню української писемності та мови

Київ
2023

Редакційна колегія:

Черней В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шутенко С. В., начальник кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ;

Усачова К. С., доцент кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ 22 листопада 2023 року (протокол № 14)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, У45 перспективи [Текст] : матеріали XIX Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листоп. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 194 с.

УДК 481(477):34(063)

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО 8

Черней Володимир Васильович

Чернобров Юлія Анатоліївна

НАУКОВІ ДОПОВІДІ 12

Артикуца Наталія Володимирівна

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИРШЕННЯ МОВНО-
ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ
У СФЕРІ ПРАВОТВОРЧОСТІ 12

Бутковська Оксана Степанівна

МОВНА ПОЛІТИКА В ДИСКУРСІ ЗМІ:
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР 16

Важинський Володимир Михайлович

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВО
УКРАЇНИ ПОНЯТТЯ «ІНСТИТУЦІЙНИЙ ІНВЕСТИТОР» 20

Гальона Наталія Павлівна, Дудко Ірина Володимирівна

ПОНЯТТЯ ПРО МІГРАЦІЙНУ ЛІНГВІСТИКУ ТА ЇЇ ОСНОВНІ
ЗАВДАННЯ 23

Демська Орися Мар'янівна

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ДЕРЖАВНА У СИСТЕМІ КООРДИНАТ
ПРАВА І ЗАКОНУ 26

Доценко Олена Леонідівна

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ПРАВ
ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ:
ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ СИНДРОМ 29

Житар Ірина Василівна, Матвійчук Тетяна Павлівна

УЖИВАННЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЮРИДИЧНОМУ
ДИСКУРСІ 35

Загнітко Анатолій Панасович

КВАЛІФІКАЦІЯ МОВНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЛІНГВОТЕКСТУАЛЬНІЙ
ЕКСПЕРТИЗІ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ВИМІРИ 38

Короткова Юлія Михайлівна

ФЕМІНІТИВИ В ПРАВНИЧОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ 41

Котляренко Світлана Василівна

ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У
ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ 44

Красницька Анжела Віталіївна МОВНІ ЗАСОБИ ВИКЛАДУ ТЕКСТУ ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТА	47
Кривицький Юрій Віталійович ПРАВОПИСНІ ЗМІНИ ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ РЕФОРМИ	51
Купчинська Зоряна Олегівна ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НА РІВНІ ОНІМІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ	55
Лобода Тетяна Михайлівна ІНШОМОВНА ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В КУРСІ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ	58
Маковій Віктор Петрович ДОБРОСОВІСНІСТЬ, РОЗУМНІСТЬ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ: ЛІНГВІСТИЧНА, ПРАВОВА ТА ТЕМПОРАЛЬНА СУТНІСТЬ	60
Марчило Лариса Миколаївна ДІЄСЛІВНІ ОДИНИЦІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСЕМИ СВІДЧИТИ)	64
Мацюк Галина Петрівна ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА І СОЦІОЛІНГВІСТИКА: ЗВ'ЯЗКИ НА РІВНІ КАТЕГОРІЙ ТА ТЕРМІНІВ	67
Онуфрієнко Галина Сергіївна ЗАГОЛОВОК ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ АРХІТЕКТОНІКИ НАУКОВОГО ТЕКСТУ В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ	71
Онуфрієнко Олексій Володимирович ПРОЦЕСИ НЕОЛОГІЗАЦІЇ ПОНЯТТЄВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ТЕЗАУРУСУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА НАУКИ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ РЕАГУВАННЯ НА НОВІ ФЕНОМЕНИ У ДЕРЖАВОТВОРЕННІ	76
Паршак Катерина Дмитрівна СУГЕСТІЯ ЯК МЕТОД МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ НА ЧИТАЧА ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ	79
Пашинська Людмила Михайлівна ДО ПИТАННЯ ПРО ІНІЦІАЛЬНІ АБРЕВІАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ МАСМЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ)	82
Петрина Володимир Несторович, 85 ПРОБЛЕМИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНШОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ПРАВІ УКРАЇНИ	85

Посмітна Вікторія Віталіївна СПОСОБИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ СИЛОВИХ СТРУКТУР ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС	89
Ситько Олена Миколаївна МОВНІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ	91
Томіленко Людмила Миколаївна ДІЕСЛІВНА ЛЕКСИКА ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ У ТЛУМАЧНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.	96
Топорецька Зоряна Миколаївна ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВІДНЕСЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЛОТЕРЕЯ» ДО АЗАРТНОЇ ГРИ	99
Усачова Катерина Сергіївна МОВА ТА НАЦІОНАЛЬНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	102
Федорова Анна Петрівна МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВІТНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У ВОЄННИЙ ЧАС	106
Чорноус Оксана В'ячеславівна ПРИЗВИЩЕ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПОЛІЩЕЙСЬКОГО	109
Широков Володимир Анатолійович, Ющенко Світлана Сергіївна ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ МОДЕРНІЗОВАНИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ	111
Юлдашева Світлана Анатоліївна РОЛЬ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ	114
Ялова Оксана Володимирівна МОВНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ДІЇ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ	117
Дітлашок Людмила Олександрівна ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УСНОЇ І ПИСЕМНОЇ ФОРМ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО МОВЛЕННЯ	122
Олендра Наталія Богданівна ЛІНГВОЦИД ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ РАШИЗМУ	124

Сірий Юрій Миколайович
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УКРАЇНІ 127

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ 130

Аришиннікова Марія Валеріївна
МОВНА ПОЛІТИКА ЛАТВІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ 130

Безносюк Мар'яна Борисівна
ДЕФІНІЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ 133

Брозінська Надія Євгенівна
ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВЖИВАННЯ
КРИМІНАЛЬНОГО ЖАРГОНУ 137

Бурдюков Платон Вячеславович
МОВНА ДИНАМІКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ 139

Єременко Наталія Андріївна
ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ ТЕРМІНІВ У ЮРИДИЧНІЙ
ТЕРМІНОЛОГІЇ: ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ ПРАВА 141

Загурська Суніта Вахаб
ДІАЛЕКТИЗМИ В МОВЛЕННІ МОЛОДІ 144

Кладько Дарія Русланівна
ПОПУЛЯРНІСТЬ СЛЕНГУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ 147

Коваленко Марія Володимирівна
МОВНИЙ ЧИННИК У РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ 150

Ковтун Вікторія Миколаївна
ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНА «АВТОРСЬКЕ ПРАВО»
Й ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У СФЕРІ СУЧАСНОГО
ДИЗАЙНУ 154

Кравченко Андрій Володимирович
ГРАМАТИЧНЕ ТА ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА
«КАСАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ» 157

Лосюк Тарас Тарасович
КОМУНІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ПРАВООХОРОНЦІВ ІЗ ЗАСОБАМИ
МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС 159

Лучан Євгенія Євгенівна
МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ
НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ 162

Орлюк Аліна Петрівна МОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКАРПАТТЯ	166
Сергієнко Анна Андріївна СУРЖИК – АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	168
Скончій Валерія Олександрівна СУЧАСНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА	171
Скрипльов Владислав Володимирович УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ	174
Тиць Єлизавета Андріївна ОСНОВНІ ОЗНАКИ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ПРАВНИКА	178
Федорак Вероніка Петрівна УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	180
Хильчук Валерія Олександрівна МОВА ЯК ЗБРОЯ ТА БЕЗПЕКА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	182
Шевчук Марія Василівна ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ	184
Яроцька Анастасія Станіславівна МОВА ПРАВА ЯК УНІКАЛЬНЕ ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ	188
Яша Діана Анатоліївна ДІАЛЕКТНЕ МОВЛЕННЯ І СУРЖИК: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА РОЗБІЖНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ	191

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх
справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні учасники та гості конференції!

В умовах збройної агресії російської федерації проти України надзвичайно важливим є утвердження української мови як елемента національної безпеки та головної ознаки нашої нації. Не дарма одним із перших завдань росіян на тимчасово окупованих територіях стає зміна українських та україномовних назв, знищення українських книжок, насаджування російськомовної та російськоорієнтованої освіти. Такі дії є повноцінною спробою стерти ДНК нації, тож природною реакцією українців стає звернення до державної мови як до маркеру «свій-чужий», фактору захисту, національної злагожденості й розуміння.

У правовій сфері мова, додатково до комунікативної й мислетвірної, виконує ще й регулятивну й нормотвірну функцію, даючи змогу формулювати правові норми та регулятивні приписи існування держави. Таким чином мова постає ключовим засобом правотворчої та правозастосовної діяльності, правової комунікації, пізнання і передачі юридичної інформації в суспільстві.

Сучасні виклики правового регулювання мови та мовного вираження правових понять передбачають посилену увагу не тільки до термінологічної та стилістичної адаптованості мови до правової сфери, але й до взаємодії різних національних мов у межах України, а також до реалізації відповідних правових статусів у рамках державної мовної політики. Не меншою уваги потребує мовне забезпечення нових реалій правової системи та суспільного життя, пов'язаних із війною та військом.

Актуальністю окресленої проблематики було зумовлено проведення XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи». Програма конференції, таким чином, дозволяє задіяти науковців та практиків, охопити широке коло питань використання мови в юридичній сфері. Теми виступів учасників конференції були сформовані за секціями: «Науково-теоретичні засади юридичної лінгвістики», «Розвиток юридичної термінології на сучасному етапі», «Педагогічний, правовий, масмедійний аспекти використання української мови», «Воєнні злочини: мовний аспект».

Конференція відбувається за участі провідних науковців і науково-педагогічних працівників таких закладів вищої освіти та наукових установ України, як: Національна комісія зі стандартів державної мови, Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Київський регіональний центр Національної академії правових наук України, Національний університет «Києво-Могилянська академія», Львівський національний університет імені Івана Франка, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Національний університет «Запорізька політехніка», Київський національний лінгвістичний університет, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», Національна академія Служби безпеки України, Державний університет інфраструктури та технологій, Одеський державний університет внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Донецький державний університет внутрішніх справ, Київський інститут Національної гвардії України.

До роботи в рамках конференції були також залучені ад'юнкти, аспіранти, студенти, курсанти, слухачі, їхні наукові керівники та молоді науковці академії, вкотре підтверджуючи високий науковий і педагогічний потенціал нашого навчального закладу, засвідчуючи його чільне місце не лише в системі відомчої освіти, а й серед престижних вишів держави.

Від імені керівництва академії вітаю присутніх із важливою науковою подією, а також бажаю учасникам конференції успіхів, конструктивної роботи та нових здобутків. Переконаний, що професійна дискусія та обмін досвідом дадуть новий імпульс подальшому розвитку науки та практики у мирній Україні! Разом до перемоги!

Чернобров Юлія Анатоліївна,
Голова Національної комісії зі стандартів
державної мови

Шановні учасники конференції, гості, усі присутні!

Щиро вітаю вас із початком роботи XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми та перспективи», яка присвячена Дню української писемності та мови.

Мова – це одночасно і культура, й оформлення думки. Первинна, тобто рідна мова або мова наших предків, є найсуттєвішим і невід’ємним складником етнічного походження, національного та особистісного самоусвідомлення людини. Найголовніше, що вирізняє кожен народ, – це мова. Давно вже доведено, що національна свідомість великою мірою формується через рідну мову й завдяки їй, бо саме рідна мова є одним із найстійкіших факторів в усвідомленні власного «я».

Мова є живим організмом, який змінюється і розвивається на всіх рівнях, переживає спричинені різними впливами трансформації. Сьогодні ми живемо у складний, трагічний і звитяжний час, який зусиллями українського народу і Збройних Сил України водночас стає часом консолідації української нації з метою збереження власної ідентичності та державної цілісності України. Одну із визначальних ролей у цьому процесі відіграє українська мова, яка в умовах війни не тільки є потужним маркером розрізнення «свій–чужий», не тільки виступає засобом різнорівневої комунікації і творення смислів, а й виступає потужною зброєю на інформаційному фронті. А зброю, як відомо, потрібно доглядати, чистити, удосконалювати. Будь-яка зміна в соціумі відразу ж відображається в мові. В умовах війни українська мова переживає неймовірне піднесення, у ній зароджуються нові тенденції, що зможуть набути ознак нормативності, але водночас мова зазнає випробувань. З огляду на це зростає вага дотримання чинних норм і стандартів державної мови, стає необхідним процес очищення української мови від спричинених багатомовною асиміляційною політикою деформацій в її підсистемах, зокрема термінологічній. Перед науковцями стоїть завдання не лише якнайповніше дослідити зміни, дати їм оцінку, а й забезпечити мову від усього зайвого, штучного, непотрібного.

Національна комісія зі стандартів державної мови у співпраці з науковими й освітніми установами продовжує здійснювати повноваження й виконувати положення Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Одним із повноважень Національної комісії зі стандартів державної мови відповідно до статті 44 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є

напрацювання і затвердження стандартів державної мови, зокрема: а) правопису української мови та змін до нього; б) української термінології; в) стандартів транскрибування і транслітерації. Цю діяльність Комісія провадить з урахуванням пропозицій та висновків Інституту української мови Національної академії наук України, інших наукових та освітніх установ.

Поняття стандарту мови не було визначено в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» чи інших нормативних актах. Від часу заснування Національної комісії зі стандартів державної мови напрацьовано й розглянуто кілька варіантів нормативного документа про напрацювання стандартів. У результаті цієї роботи ухвалене рішення «Про затвердження Порядку напрацювання, затвердження, введення в дію, перегляду стандартів державної мови та внесення змін до них». Документ пройшов громадське обговорення, схвалений колегією Національної комісії зі стандартів державної мови, підтриманий Міністерством освіти і науки України, затверджений на засіданні Національної комісії зі стандартів державної мови й зареєстрований в Міністерстві юстиції України.

У Порядку напрацювання, затвердження, введення в дію, перегляду стандартів державної мови та внесення змін до них термін «стандарт державної мови» визначено як «нормативний документ, що встановлює для загального й неодноразового використання правила, норми, вимоги, настанови до застосування української мови у сферах суспільного життя, визначених Законом України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”».

Типовими формами проєктів відповідних стандартів державної мови є: систематизована сукупність мовних правил; лексикографічно оформлений перелік термінів та їх дефініцій; таблиці відповідності для транскрибування або транслітерації; перелік вимог до рівнів володіння українською мовою.

У документі чітко визначено етапи роботи з напрацювання проєкту стандарту державної мови або змін до стандарту державної мови: складення завдання, прийняття до розгляду, розгляд, отримання висновків від Інституту української мови НАН України та інших установ і власне затвердження.

Національна комісія зі стандартів державної мови запрошує до співпраці представників фахової спільноти і пропонує долучитися до відповідальної справи державного значення – напрацювання стандартів державної мови.

Від імені Національної комісії зі стандартів державної мови та від себе особисто вітаю з початком конференції, бажаю плідних дискусій, вагомих результатів та обґрунтованих висновків, які стануть основою майбутніх змін до чинних стандартів і базою для нових.

Артикуца Наталія Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ МОВНО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ У СФЕРІ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Актуальні проблеми правотворчості висвітлювались у працях багатьох українських вчених-правознавців, серед яких: В. М. Алексеев, О. В. Батанов, О. В. Богачова, В. С. Гарбуз, Є. В. Годованик, Л. М. Горбунова, Ж. О. Дзейко, О. Л. Дзюбенко, Ж. П. Докторова, Н. А. Железняк, О. В. Зайчук, І. П. Козинцев, П. М. Кондик, О. Л. Копиленко, В. М. Косович, В. П. Крижанівський, В. І. Муравйов, М. П. Недюха, І. І. Онищук, Н. М. Оніщенко, О. Г. Пушенко, В. К. Рибачек, В. І. Риндюк, В. Г. Рогань, О. Семьоркіна, М. О. Теплюк, І. С. Терлецька, А. Ткачук, Ю. С. Шемшученко, І. Д. Шутак та інші.

Серед відомих зарубіжних авторів праць із проблем правотворчості – Артур Дж. Райнерсон, Бруно Бофюме, Гарт Торнтон, Губерт Іздебський, Дж. Пауль Салемб'є, Джералд Л. Голл, Джон Н. Бейтс, Елмер Дріджер, Жак Лагасе, Жан-Луї Бержель, Жерар Коссіньяк, Жіль Ремійяр, Йєнс Бартельсон, Костянтин Стефану, Ліонель Левер, Марк де Лор, Мартін Кац, Партік Гілі, Поль Дельнуа, Рішар Трамбле, Робер К. Бержерон, Родолфо Пагано, Серж Ларті, Хелен Ксантакі та інші.

У працях названих авторів наголошується на необхідності вдосконалення юридико-технічних засобів та інструментів, застосовуваних під час підготовки законодавчих текстів та практичного розв'язання різноманітних проблем, що супроводжують цей творчий процес.

Вирішувати мовно-термінологічні проблеми у сфері правотворчості покликана законодавча (законотворча, правова, юридична) лінгвістика, що фокусує увагу на мові, термінології, стилістиці законодавчих актів. У всіх розвинених країнах це актуальний прикладний напрям міжгалузевих досліджень, спрямований на визначення закономірностей функціонування мовних одиниць у законодавчих текстах, пошук оптимальних засобів мовної репрезентації правових норм, встановлення правил використання мовних ресурсів у сфері законодавства і законотворення, і на основі цього – розроблення науково-обґрунтованих методичних рекомендацій щодо правильного мовного оформлення законодавчих актів і законопроектів.

Методологічний апарат сучасної законодавчої лінгвістики складається із значної кількості загальнонаукових і специфічних

методів і прийомів, придатних для аналізу мовного матеріалу нормативно-правового характеру: семантичного, текстологічного, історико-етимологічного, порівняльно-історичного, компонентного, дистрибуційного, трансформаційного, тлумачення, дефініювання, тезаурування, моделювання, статистичного, стилістичного експерименту та інших.

Мистецтво законотворчості значною мірою полягає у фаховому володінні цими методами роботи із законодавчим текстом, вмінні застосовувати їх для розв'язання тих чи інших мовно-термінологічних проблем. Як правило, більшість із наявних проблем потребує комплексного підходу до їх вирішення.

Застосування саме комплексного підходу у процесі дослідження законодавчої мови та вирішення різноманітних проблем мовно-термінологічного характеру, зокрема добору термінів для кодифікації у законодавчих актах, допоможе забезпечити об'єктивність і зваженість винайдених рішень щодо кожного конкретного випадку та уникнути помилкових слово- і терміновживань у процесі кодифікації, адже будь-які мовні «девіації» та відхилення від мовних норм є неприпустимими у текстах нормативно-правового характеру.

Першочерговим завданням для вирішення численних мовно-термінологічних проблем, актуальних передусім для сфер кодифікаційної, експертної та лексикографічної діяльності, вважаємо розроблення на основі комплексного підходу науково обґрунтованих методичних рекомендацій, вказівок та інструкцій, зокрема, у формі чітких алгоритмів дій для вирішення лінгвістичних проблем як у сфері законотворчості, так і в правозастосовній практиці. Так, для задоволення практичних фахових потреб розробників законопроектів, нормопроектувальників, редакторів та експертів нормативно-правових текстів гостро необхідними є такі лінгвістичні інструменти у формі чітких та науково обґрунтованих настанов:

- Алгоритм дій нормопроектувальника у виборі терміна для кодифікації.

- Алгоритми дій розробників законопроектів для складання термінологічного апарату закону (законопроекту) або іншого нормативно-правового акта.

- Алгоритми дій законопроектувальників у побудові законодавчих дефініцій.

- Алгоритми дій термінологів, юрлінгвістів, редакторів та експертів законопроектів у комплексній оцінці відповідності термінологічного складу законодавчого акта національним та міжнародним термінологічним стандартам.

- Алгоритми дій перекладачів міжнародно-правових актів у доборі автентичного еквівалента терміна та виборі оптимального

методу перекладу.

- Алгоритми дій юрлінгвістів-експертів під час проведення різного роду лінгвістичних експертиз: лінгвістичної експертизи законопроектів, лінгвістичні експертизи конфліктних текстів у документаційних та інформаційних спорах, судових криміналістичних експертиз (авторознавчих, почеркознавчих, фоноскопичних тощо).

Сфокусуємо увагу на першому з них.

За відсутності кодифікованого терміна (закріпленого й усталеного в законодавстві) виникає проблема вибору термінологічної одиниці з низки синонімічних, дублетних або варіативних найменувань, що конкурують між собою в юридичному мовленні, або проблема створення (пошуку) нового терміна та введення його в законодавчий словник.

Алгоритм дій законопроектувальника для вирішення термінологічних проблем, пов'язаних із вибором терміна такий: для відбору оптимальної термінологічної одиниці серед конкуруючих найменувань та кодифікації її в законодавчому акті слід ретельно зважити на такі параметри терміноодиниць: 1) семантичні, 2) історико-етимологічні, 3) граматично-словотвірні; 4) функційно-стилістичні. Але розглянути та оцінити їх потрібно у комплексі, зупинивши свій вибір на тому варіанті терміна, який має найбільше переваг та потенційних можливостей за цими найважливішими лінгвістичними критеріями.

Аналізуючи семантику термінологічних одиниць, слід враховувати їх однозначність або багатозначність (щодо останніх – здатність до повного позбавлення від багатозначності на текстуальному рівні), пряму чи опосередковану співвіднесеність із позначуваним поняттям (переносні значення та тип переносу), їхні системні логіко-сміслові зв'язки (родо-видові, синонімічні, антонімічні). Якщо терміни виявилися абсолютно тотожними за значенням, вирішальними стають інші параметри, точніше їхній комплекс.

Історико-етимологічна (генетична) характеристика терміна складається з історії його походження та розвитку, з пошуку відповідей на запитання: питомий чи запозичений термін (або терміно-елемент у його структурі)? якщо запозичений, то з якої мови походить? національний чи інтернаціональний? коли з'явився в українській мові? чи зафіксований в історичних українських пам'ятках та законодавчих джерелах? який шлях розвитку пройшов? Відповіді на ці запитання містять етимологічні та історичні довідники, словники іншомовних слів. Перевага надається усталеним питомим та інтернаціональним (міжнародним) термінам (поширені більше ніж у трьох неспоріднених мовах). На відміну від інтернаціоналізмів, екзотизми (які означають специфічні явища правового побуту, звичаїв, державного устрою, назви органів, посад, законодавчих актів окремих

країн), є рідко вживаними; їхнє використання має бути мотивованим. Слід пам'ятати, що в процесі формування законодавчого словника значну кількість термінів-слів і термінологічних словосполучень утворено шляхом поєднання національних та запозичених терміноелементів або термінів (*векселедавач, імунітет свідка, латентна злочинність*). Скопійовані засобами рідної мови іншомовні терміни є кальками (*демократія* → *народовладдя, інтернаціональний* → *міжнародний*). Найбільш поширені термінологічні одиниці іншомовного походження в нормативно-правових актах не перекладаються і передаються за допомогою транслітерації (*адато, авіе=за пред'явленням, Еап international=Міжнародна асоціація товарної нумерації*).

За словотвірними параметрами переваги мають термінологічні одиниці, побудовані за продуктивними моделями національного або інтернаціонального термінотворення (синтаксичний, морфологічний, лексико-семантичний, морфолого-синтаксичний). При цьому слід пам'ятати, що перше місце за продуктивністю складає синтаксичний спосіб: термінологічні словосполучення складають близько 80% сучасного законодавчого словника.

Якщо обидві моделі продуктивні (наприклад *примушувати* чи *змушувати*?), слід обрати той термін, який має більші словотвірні можливості й зв'язки (у даному випадку – дієслово *примушувати*, оскільки є похідне безафіксне утворення *примус*; *змушувати* не має подібного еквівалента).

Серед важливих граматичних засобів та інструментів – урахування граматичних та синтаксичних параметрів (сполучуваності) термінів (синтагматика), типових лексико-граматичних моделей реалізації значень, особливостей синтаксису тексту в цілому та його композиційних елементів.

Функційно-стилістичні характеристики термінологічної лексики є надзвичайно важливими для кодифікації, оскільки дозволяють відкинути все неприйнятне: стилістично й емоційно-експресивні забарвлені елементи, позалітературні засоби, які супроводжуються у словниках спеціальними позначками або ремарками: *розм., прост., побут., діал., рідковж., презирл., принизл., проф., публіц., сленг, жарг., арго, заст., арх., оказ.* тощо. Пор.: *порушення прав людини* і *«брутальне» порушення прав людини* (газ. «Юридична практика») (стилістичні конотації – експресивність, оцінність).

З'ясовуючи функційні параметри терміноодиниць, слід з'ясувати: якою є сфера вживання терміна, частотність вживання (в законах та інших нормативно-правових актах та документах), хронологічні зміни у цих параметрах та з чим пов'язані ці зміни. За матеріалами електронних Баз даних «Законодавство України» та

лексикографічних джерел можна виявити такі параметри та простежити тенденції щодо змін у функціонуванні термінів.

Довідкову базу нормопроектувальника нині складають:

- 1) закони України, підзаконні акти (міжгалузеві та галузеві), словники законодавчих термінів;
- 2) словники відповідної сфери (енергетика та її різновиди);
- 3) міжнародні стандарти ІЕС, ISO та міжнародні конвенції;
- 4) державні стандарти України (ДСТУ);
- 5) збірники стандартизованих і рекомендованих термінів;
- 6) міжгалузеві та галузеві нормативні документи;
- 7) енциклопедії, енциклопедичні словники, довідники;
- 8) тлумачні словники та словники-довідники української мови;
- 9) словники труднощів слово- і терміновживання;
- 10) словники іншомовних слів та інтернаціональних терміноелементів, етимологічні словники;
- 11) перекладні словники;
- 12) наукові праці (підручники, монографії, статті у фахових журналах).

Отже, як бачимо, для якісного нормопроекування законотворець має вільно володіти навичками аналітичної, науково-дослідницької, інформаційно-пошукової діяльності, зокрема, вміння застосовувати методики комплексного аналізу, оцінки та експертизи мовного матеріалу для правильного розв'язання мовно-термінологічних проблем у процесі кодифікації.

Бутковська Оксана Степанівна,

асистент кафедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат філологічних наук

МОВНА ПОЛІТИКА В ДИСКУРСІ ЗМІ: ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Мовна політика спрямована на вирішення складних національно-мовних проблем, запровадження змін у мовно-політичній сфері, які мають ідеологічне та соціальне значення для країни. Медіа – це той інструмент, який найшвидше реагує на зміни чи пропозиції змін стосовно мовних практик. Відтак, мова сучасних медіа-текстів вирізняється широким використанням соціолінгвістичних термінів, що дає змогу прослідкувати, як змінюються вектори реалізації мовної політики та яку оцінку вони отримують в українському медіа-дискурсі.

Матеріалом для дослідження стали термінологічні одиниці (56 термінів), які актуалізують в своєму значенні ознаку 'мовні заходи',

відібрані методом суцільної вибірки з різножанрових публікацій (новин, статей, інтерв'ю) у інтернет-виданнях «Українська правда», «Радіо Свобода», «Український тиждень», «Суспільне», «Explainer», «L.V.ua», на Порталі мовної політики за 2014-листопад 2023 рр. Обсяг вибірки – 82 публікації.

Мовна політика безпосередньо пов'язана з мовним плануванням як свідомими спробами вплинути на функції, структуру або засвоєння мови чи мовного різноманіття в межах мовної спільноти [5]. Розмежування статусного планування, яке спрямоване на збереження чи зміну статусу мови або мов у багатомовному соціумі, та корпусного планування, що охоплює проблеми кодифікації та стандартизації літературної мови, структурного збагачення, розвитку словникового складу, вже є традиційним у соціолінгвістиці. Проте останнім часом до цієї сфери активно зараховують засвоєння мови (англ. *acquisition planning*), що зосереджується на вивченні/навчанні мови [6]. Зважаючи на ключові параметри мовного планування, а саме форма-функція та соціум-мова, на основі аналізу ілюстративного матеріалу здійснюємо спробу розкрити тенденції реалізації корпусної і статусної мовної політики, а також заходів пов'язаних з опануванням мови.

Аналіз сучасного медійного слововживання засвідчує використання термінів найзагальнішої семантики: *мовна політика, мовний закон, статус мови, русифікація, дерусифікація, українізація, регіональна мова, двомовність* та ін. Процес їхнього входження у дискурс ЗМІ передбачає втрату властивої їм нейтральності у межах термінологічної системи, функціональні зміни у зв'язку з появою нових сем, розширення змістового обсягу поняття, розвиток переносного значення.

У повідомленнях про зміну статусу російської мови в Україні актуалізується термін *русифікація*. У наукових джерелах він позначає “державну політику стосовно українського етносу, яку розпочав свого часу Петро I і яка офіційно тривала до проголошення незалежної України” [3, с. 208]. У контексті цей термін використовується у своїй прямій номінації, для прикладу: «У 2012 році, за президентства Віктора Януковича, який згодом втік з України, з численними порушеннями, було ухвалено закон України "Про засади державної мовної політики", відомий як "закон Ківалова Колесніченка" і спрямований на **русифікацію** українців. Він же і скасував Закон УРСР 1989 року» (Explainer, 27 травня 2022 року). Проте йдеться не про політику Російської імперії чи Радянського союзу. Таким чином, поняття, позначуване цим терміном, залишається тим самим, але порушується однозначна відповідність між власне терміном та його дефініцією.

Про вплив процесу русифікації на життя суспільства, а, як результат, широке обговорення його наслідків у медійному дискурсі

свідчить функціонування синонімів зросійщення: «... реальну загрозу новітнього потужного **зросійщення** країни становила впроваджена норма, згідно з якою для надання мові статусу регіональної достатньо, щоб її носії становили 10% населення відповідної області, міста чи району» (Портал мовної політики, 18 грудня 2016 р.); російщення: «Про закладені в законі КК механізми **російщення** та про його антиконституційність написано вже чимало» (Портал мовної політики, 13 грудня 2016 р.); обрусіння: «за даними перепису населення 2001 року, для 2/3 громадян рідною мовою є українська, для 1/3 – російська. Це – наслідок багаторічної імперсько-шовіністичної практики «**обрусіння**» та «советизації», це – показник постколоніального та постгеноцидного стану України» (Портал мовної політики, 20 жовтня 2016 р.)

Тексти статей інформують про зміну статусу української мови, яка в умовах війни виступає символом ідентичності, тоді як до прийняття закону «Про забезпечення української мови як державної» і початку війни внаслідок тривалої асиміляційної мовної політики вона втратила свій престиж. У цьому контексті варто сказати про нову для української соціолінгвістичної термінології одиницю *ворожа мова* або *мова ворога*, поява якої зумовлена зміною ставлення до російської мови та зміною мовної свідомості українців. Сполука *ворожа мова* або *мова ворога* як інструмент впливу на зміну ідеології національної ідентичності використовують в англійських наукових джерелах (англ. *the language of enemy*) з позицій іншомовної освіти [7]. У контексті: «Російськомовні відкидають "**мову ворога**", вивчаючи українську»; «Не пройшов повз око західних ЗМІ і той факт, що для чималої кількості українців, котрі розмовляли з дитинства російською, вона тепер стала **ворожою**». (Л.В.Іа, 10 червня 2022 року); «**Ворожа мова**: українці на сході відмовляються від російської — *The guardian*» (Дзеркало тижня, 5 червня 2022 року) значення цього терміна, конкретизоване прикметником *ворожий*, що означає ‘той, що перебуває в стані ворожечені’, є ‘недругом’, ‘супротивником’ [4, с. 739], засвідчує сталий асоціативний зв’язок російської мови з ворогом.

Публікації, у яких йдеться про Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», актуалізують термін *українізація*, який в наукових джерелах має значення ‘мовної політики в СРСР до початку 30-х рр., сплановані заходи якої сприяли розвиткові функцій української мови як офіційної...’ [3, с. 210]. З контексту «Українською, будь ласка! Україна відійшла від курсу толерантності. Курс на **українізацію** розпочався з ухвалення у 2019 році Закону України "Про забезпечення функціонування української мови як державної" та мав своєрідну етапність» (Українська правда, 20 липня 2022 року) бачимо, що цей термін використовується у своїй прямій номінації. Проте йдеться вже

не про політику Радянського союзу, а про заходи держави в сфері функціонування державної мови, зумовлені ухваленням нового закону.

Отже, аналіз термінів соціолінгвістики, які позначають взаємодію мови й політики, засвідчує розширення детермінологізованими одиницями складу загальноновживаної лексики української мови. Вжиток у текстах ЗМІ термінів найбільш загальної семантики зумовлений потребою формувати в масового споживача базові знання про суспільно-політичні реалії, пов'язані з українською мовною дійсністю. Характерним є використання перифразів, графічного виділення, додаткових атрибутивних конкретизаторів. Вилучені зі сфери наукового вжитку терміни виконують вже не номінативно-дефінітивну, а стилістично-експресивну функцію, допомагаючи створити додатковий образ, що виражає позитивне чи негативне оцінне ставлення до описуваних подій.

Список використаних джерел

1. Грицяк Д. Мова як об'єкт державної політики, статусна і корпусна мовна політика. *Держава і право*, вип. 56, Київ, 2012, с. 649-654.
2. Майборода О., Панчук М. Мовне та політикоідеологічне протистояння в Україні: причини, чинники, прояви. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*, Київ, 2008, с. 205-235.
3. Мацок Г. Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики, Львів, 2009.
4. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. АН УРСР. Інститут мовознавства, Київ, 1970-1980.
5. Kaplan R. B., Richard B. B. *Language Planning: from practice to theory*. Clevedon, 1997, 416 p.
6. Mesthrie R. *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, Cape Town, 2001.
7. Pavlenko A. *Language of the Enemy: Foreign Language Education and National Identity*. *International journal of bilingualism and bilingual education*. Vol. 6, issue 5, P. 313-331.

Важинський Володимир Михайлович,
доцент кафедри права та гуманітарних
дисциплін Івано-Франківської філії
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна», кандидат
юридичних наук

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ПОНЯТТЯ «ІНСТИТУЦІЙНИЙ ІНВЕСТОР»

Сьогодні законодавство України взагалі не містить визначення поняття «інституційний інвестор» і це є однією з головних проблем у сфері законодавчого врегулювання інвестиційної діяльності, оскільки призводить до відсутності збалансованого, системного й уніфікованого регулювання інвестиційних правовідносин, при тому, що масив інвестиційного законодавства дуже великий і продовжує зростати. Але, багато нормативних правових актів найчастіше не виконують повною мірою своїх регулятивних функцій через свою заплутаність або розкиданість по різних документах. У зв'язку з цим виникає проблема неефективності правових норм через можливість їх ігнорування, невиконання чи практичну складність застосування у зв'язку з недостатньою конкретністю, суперечностями з іншими нормами, які регулюють ті ж правовідносини тощо. Для громадян ці проблеми призводять до недовіри до держави й відповідно відмови від використання інструментів накопичення заощаджень.

Тому слід погодитись з А. Бутняровим, що найважливішою складовою реформ повинно бути прийняття єдиного законодавчого акта, що регулює різні аспекти інвестування, замість цілого ряду нормативних актів, що нині регулюють інвестиційну діяльність в Україні [1, с. 29].

Усе публічне управління в межах адміністративного права, різні адміністративні процедури, методи й засоби покликані забезпечити правопорядок у певній сфері й тим самим запобігти правопорушенням. При цьому, слід погодитись з З. Топорецькою, що недоліки публічного управління певною сферою, особливо тією, яка несе певні ризики для суспільства (*а інвестування є ризиковою діяльністю – виділ. наше В.В.*), призводять до незахищеності суспільства і зростання рівня злочинності в певній сфері [2, с. 230].

Організація економічного співробітництва та розвитку (The Organisation for Economic Cooperation and Development OECD) щороку публікує звіти про роль інституційних інвесторів в кожній країні світу й у світі загалом. За даними OECD є основними збирачами

заощаджень і постачальниками коштів на фінансових ринках є такі інституційні інвестори: інвестиційні фонди, страхові компанії та пенсійні фонди. Їхня роль як фінансових посередників та їхній вплив на інвестиційні стратегії значно зросли за останні роки разом із дерегуляцією та глобалізацією фінансових ринків [3]. У свою чергу до інвестиційних фондів включаються у світі власне інвестиційні фонди різних типів, хедж-фонди, довірчі департаменти банків.

Аналогічне визначення дають деякі економісти Світового банку, які до інституційних інвесторів відносять пенсійні фонди, страхові компанії та взаємні (інвестиційні) фонди [4, с. 226]. Міжнародний валютний фонд у своїх звітах інституціональними інвесторам визначає: інвестиційні фонди, страхові компанії, пенсійні фонди та інших інституціональних інвесторів, на частку яких припадає близько 1% загальної кількості активів [5, с. 176].

На думку економістів Ф. Девіса та Б. Стайла, «інституційні інвестори» – це спеціалізовані фінансові інститути, які здійснюють управління колективними заощадженнями в інтересах інвесторів, що виражається в досягненні прийнятного рівня ризику при максимальному доході на інвестиції та узгодженості термінів виконання зобов'язань. Тобто, в цьому визначенні поняття «колективність» полягає не тільки в залученні коштів від інвесторів (фізичних та юридичних осіб), а й в управлінні залученими коштами як єдиним портфелем. Відтак, інституційні інвестори виступають в ролі фінансових посередників, об'єктом професійного управління яких є активи клієнтів [6, с. 2].

Фактично інституційний інвестор – це агент, який управляє капіталом, який йому не належить, щоб отримати прибуток і надати своїм клієнтам (вкладникам, інвесторам) прибутковість їх активів. На відміну від роздрібного інвестора (індивідуального інвестора), інституційний інвестор має більш спеціалізовані знання про фінансові ринки.

Вагомим напрямком розвитку діяльності інституційних інвесторів є підвищення їхньої соціальної функції, яка полягає в підтримці високого рівня добробуту населення. Інституційні інвестори мають виступати основним акумулятором фінансових ресурсів населення на фондовому ринку та здійснювати свою соціальну функцію перед населенням та державою, підтримуючи достатній рівень добробуту громадян, знижуючи навантаження на державний бюджет.

Розвинений сектор інституційних інвесторів є обов'язковою умовою зростання внутрішніх інвестиційних ресурсів країни та їхнього ефективного використання для розвитку національної економіки. Відтак, важливо створити сприятливі умови для залучення довгострокових інвестиційних ресурсів. Зростання кількості

інвесторів, у тому числі й приватних, є необхідною умовою розвитку діяльності інституційних інвесторів. Для цього доцільно підвищити рівень інформованості потенційних інвесторів про можливості інвестування заощаджень за допомогою послуг інституційних інвесторів. Низький рівень фінансової грамотності громадян є перешкодою їх участі в системі колективного інвестування та створює сприятливі умови й можливості для виникнення шахрайських схем у діяльності фінансових пірамід [7, с. 80].

Ми пропонуємо розглядати інституційного інвестора як фінансового посередника, який залучає та акумулює кошти індивідуальних інвесторів (споживачів фінансових послуг) та здійснює інвестиційну діяльність в інтересах індивідуальних інвесторів, спрямовану на фінансування суспільно та економічно важливих для держави та суспільства галузей економіки.

Список використаних джерел

1. Бутняров А. Сприятливий інвестиційний клімат країни – запорука залучення іноземних інвестицій. *Ринок цінних паперів України*. 2008. №3–4. С. 29–32.
2. Топорецька З. М. Публічне управління гральним бізнесом та лотерейною діяльністю і протидія злочинам, пов'язаним з ними: теорія та практика : монографія. Київ: Алерта, 2022. 424 с.
3. OECD (2020), OECD Institutional Investors Statistics 2020 , OECD Publishing, Париж, <https://doi.org/10.1787/9a827fb7-en>. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/finance-and-investment/oecd-institutional-investors-statistics-2020_9a827fb7-en#page1.
4. Vittas D. Institutional Investors and Securities Markets. Which comes First? *The World Bank; Development Research Group. Finance*. 1998. December. PP. 226-245.
5. Global Financial Stability Report. *Grappling with Crisis Legacies*. International Monetary Fund. Washington, DC, 2018. September. PP 170-185.
6. Davis E. P., Steil B. Institutional investors. MIT Press, Cambridge, MA, and London, England, 2001, 524 p.
7. Федорович І. Проблеми та перспективи розвитку діяльності і інституційних інвесторів на фінансовому ринку України. *Світ фінансів*. 2017. № 3(52). С. 73-82.

Гальона Наталія Павлівна,
професор кафедри української мови
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент;
Дудко Ірина Володимирівна,
професор кафедри української мови
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

ПОНЯТТЯ ПРО МІГРАЦІЙНУ ЛІНГВІСТИКУ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Одним із найактуальніших напрямів сучасної наукової думки про мову є *міграційна лінгвістика*. Вона тісно пов'язана з глобалізаційними та міграційними процесами. Останні зумовлюють явища інтерференції, запозичення, калькування, перенесення певних ознак, властивостей, особливостей формотворення та словозміни з однієї мови в іншу. У результаті міграційних процесів відбувається тісна мовно-культурна взаємодія, у якій на особливу увагу заслуговує самоідентифікаційна функція рідної мови, а також вплив релігії та віросповідання на розвиток мови та культури.

Проблемам міграції, впливу міграційних процесів на мову та культуру, питанням міграційного дискурсу, міграційної лінгвістики були присвячені праці Erfurt, Budach, Hofmann, 2003 [3]; Krefeld, 2004 [7]; Kerswill, 2006 [6]; Stehl, 2011 [8]; Geraghty, Conacher, 2014 [4]; Gugenberger, 2018 [5]; Borlongan, 2019 [1]; Capstick, 2020 [2] та багатьох інших дослідників.

Поняття *міграція* досить широке, має різні дефініції, які залежать насамперед від її різновидів. У найширшому витлумаченні це поняття охоплює такі явища, як: переселення народів, колонізацію, переїзд, міграцію сім'ї, трудову міграцію, переміщення біженців, депортацію, рееміграцію, репатріацію тощо.

Міграція населення – це переміщення людей територією тієї чи тієї країни або за її межами. Причини міграції можуть бути різні: економічні, політичні, стихійні. Міграція населення як соціокультурне явище набуває все більшого поширення в сучасному світі. У реаліях російської агресії вона стає особливо актуальною і для України.

У контексті міграції населення мовне питання постає одним із центральних, оскільки мова забезпечує зв'язок усіх учасників-компонентів міграційного процесу.

Міграційна лінгвістика – це міждисциплінарна та багатовимірна галузь дослідження різних аспектів мови в рамках динамічного процесу людської мобільності. Теорія міграційної лінгвістики належала до аспектів макросоціолінгвістики, водночас, останнім часом через постулювання самостійної мети й завдань дослідження та значні напрацювання виокремлена деякими вітчизняними та зарубіжними вченими у самостійну галузь науки. Найважливішою та відмінною рисою цієї нової субдисципліни є те, що вона орієнтована на інтегрований дискурс лінгвістичних аспектів процесу міграції.

Теорія міграційної лінгвістики постулює, що: 1) мова є важливим елементом у процесі міграції; 2) засвоєння, вивчення та використання мови людиною істотно змінюється в результаті міграції; 3) мігранти мають користуватися зрозумілою мовою за призначенням. Головна мета міграційної лінгвістики, що інтегрує всі її аспекти, – це динаміка мови в контексті міграції.

Міграційна лінгвістика виявляє тісний зв'язок з контактною лінгвістикою, соціо- та психолінгвістикою, дискурсологією, варіативною лінгвістикою, перекладознавством, міжкультурною комунікацією, лінгвогеографією, лінгвоєкологією тощо.

Міждисциплінарний характер міграційної лінгвістики виявляє себе у взаємодії та використанні методів та результатів дослідження соціології, психології, філософії, культурології, методики викладання мови, власне лінгвістики, а також антропології, політології, економічної теорії.

Актуальність та перспективність досліджень у галузі міграційної лінгвістики зумовлена як глобальними динамічними процесами, що відбуваються в сучасному світі, так і регіональними явищами новітньої історії, що істотно впливають на міграції людей. Україна нині перебуває в епіцентрі активізації міграційних процесів як всередині країни, так і за її межами, що зумовлює нові аспекти дослідження у галузі міграційної лінгвістики.

Об'єкт міграційної лінгвістики може бути визначений як мова мігрантів, проектування й моделювання динамічних мовних процесів та міграційного дискурсу.

Предмет міграційної лінгвістики – це власне міграційний дискурс, категорії міграційної лінгвістики та її теоретико-методологічна база.

Цілі й завдання міграційної лінгвістики можна загалом сформулювати так [1, с. 18]:

1. Визначити теоретичні аспекти засвоєння та використання мови в контексті міграції населення.
2. Описати мовні чинники та закономірності, їхню реалізацію в процесі міграції.

3. Дослідити мову в міграційному процесі із залученням методів і відомостей суміжних наук.

4. Виробити практичні рекомендації для розв'язання мовних проблем мігрантів.

5. Залучити до процесу дослідження всі зацікавлені сторони, передусім самих мігрантів для усвідомлення дій та процесів, пов'язаних з мовою в міграційному процесі, особливо в питанні лінгвістичних прав мігрантів.

Теорія міграційної лінгвістики виникла як форма синтетичного знання про динаміку сприймання, вивчення та використання мови, взаємодію та взаємовплив мов, а також роль їхніх носіїв у процесі міграції. Проте модель лінгвістичного виміру міграційного процесу не є статичною. Динамізм її детермінантів зумовлений соціально-політичними чинниками конкретних міграційних процесів. У реаліях сучасної російської агресії в Україні міграційна лінгвістика має тенденцію до розвитку у кількох напрямках, які різняться власними завданнями дослідження.

Список використаних джерел

1. Borlongan A. M. Studies on language and migration: Towards 'migration linguistics' // *Diliman Review*, 63(1). 2019. P. 17-23.

2. Capstick T. *Language and migration*. London, the United Kingdom: Routledge. 2020. 275 p.

3. Erfurt J., Budach G., Hofmann S. *Mehrsprachigkeit und Migration: Ressourcen sozialer Identifikation*. Switzerland: Peter Lang, 2003. 259 p.

4. Geraghty B., Conacher J. *Intercultural Contact, Language Learning and Migration*. London: Bloomsbury Publishing, 2014. 224 p.

5. Gugenberger E. *Theorie und Empirie der Migrationslinguistik. Mit einer Studie zu den Galicieen und Galicierinnen in Argentinien*. Austria: *Forschung und Wissenschaft – Literatur- und Sprachwissenschaft*, 2018. 658 p.

6. Kerswill P. *Migration and language* / Klaus Mattheier, Ulrich Ammon & Peter Trudgill (eds.) *Sociolinguistics // Soziolinguistik. An international handbook of the science of language and society*, 2nd edn., Vol 3. Berlin: De Gruyter, 2006. P. 2271–2285.

7. Krefeld Th. *Einführung in die Migrationslinguistik. Von der Germania italiana in die Romania multipla*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2004. 173 p.

8. Stehl T. *Sprachen in mobilisierten Kulturen: Aspekte der Migrationslinguistik*. Austria: Universitätsverlag Potsdam, 2011. 294 p.

Демська Оріся Мар'янівна,
професор кафедри українського ділового
мовлення Національної академії Служби
безпеки України, доктор філологічних наук,
професор

УКРАЇНЬСКА МОВА ЯК ДЕРЖАВНА У СИСТЕМІ КООРДИНАТ ПРАВА І ЗАКОНУ

Перша в Європі 21 ст. війна Росії проти України остаточно й незворотно завершила попередню історичну парадигму функціонування української мови. Офіційною датою цієї події можна вважати 16 липня 2019 р., коли набув чинності Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [1]. До появи цього Закону українська мова *de jure* мала статус державної. Засвідчує його Конституція (основний закон) України 1978 р. статтею 73 [2]. Закон «Про мови в Українській РСР» 1989 р. підтверджує норму Конституції: «Відповідно до Конституції Української РСР державною мовою Української Радянської Соціалістичної Республіки є українська мова» [3]. Конституція незалежної України 1996 р. врешті остаточно визначає статтею 10 державний статус української мови. Попри наявність законодавчої бази, статус *de jure* тривалий час залишався без статусу *de facto* державної мови. Закон 2019 р. покликаний забезпечити реальний *de jure* і *de facto* статус української мови як державної в Україні. Крім того, цей документ задає правову рамку для всіх сфер побутування державної мови, формує критичну актуальність її медійного, правового і педагогічного аспектів у системі координат права і закону.

Відносно нетривалий часовий проміжок, умови світової пандемії та великої війни не сприяли розгортанню концептуальних мовознавчих досліджень української мови як державної з погляду права і закону. Тому на сьогодні наукова спільнота перебуває на початку формування репертуару наукових праць, присвячених питанням функціонування державної мови відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Одним з перших посібників під назвою «Державна мова» [4] є посібник, виданий Національною академією СБУ в 2022 р. Критична актуальність теми правово-законодавчого екзистенціонування державної мови посилюється також з огляду на потенційний статус української мови як 25 офіційної мови ЄС. Чи не найважливішим аспектом дослідження залишається аналіз спектру детермінативних чинників, які тривалий час впливали та впливатимуть у майбутньому на стан і статус мови як державної, серед яких, зокрема: спадщина

русифікації, зміна глобальних правил функціонування мов у сучасному світі, інновації у рейтингуванні мов, виникнення мовної індустрії.

Спадщина русифікації [4]. На сьогодні існують великі ризики застосування успадкованих практик мовного планування від попередніх радянського та пострадянського періодів. Головною ознакою радянського мовного планування була безапеляційна домінація російської мови у центрі атакованого багатомовного світу колишньої імперії. Намагання компенсувати століття руйнації, втрат і деморалізації української мови можуть призвести до правового конфлікту. Природне право людини на власну мову може бути загрозеним. Посилення державної мови через національне законодавство може зіткнутися з міжнародним законодавством, яке тяжіє до посилення міноритарних мов.

Зміна глобальних правил функціонування мов у сучасному світі. Формування національного мовного законодавства, в основі якого переважають стратегії захисту та протекціонування, радше призводить до послаблення державної мови в умовах модерного глобального світу. У вимірі останнього державна мова мала б мати проактивну позицію, сперту на геополітичні та економічні чинники. Відмова від традиційних поглядів на українську мову як на об'єкт замилювання і пересприйняття її як засобу м'якої сили впливу, як чинника національної безпеки, як конкурентного гравця на ринку мовних товарів і послуг, а також законодавче забезпечення цих статусів, є безальтернативними вже сьогодні.

Рейтингування мови. Практика рейтингування мов безпосередньо детермінує позиціонування мови, визначення її сили в сучасному світі та відповідне законодавче забезпечення. Донедавна головними критеріями оцінювання мов світу були чисельність носіїв і, доволі сумнівний, краса мови. У 2016 р. Всесвітній Економічний Форум (WEF) опублікував фрагмент досліджень [6], пов'язаних із визначенням *сили мови / language power* за п'ятьма критеріями-можливостями: географія, економіка, комунікації, знання та медіа, дипломатія. У такий спосіб запропоновано методику визначення і встановлено найвпливовіші мови світу [7]. Українська мова за силою впливу мала оцінку 0.032 (для порівняння з першими позиціями в Індексі: англійська 0.889, мова мандарин 0.411, французька 0.337) і посідала 28 з 113 або 34 зі 124 позицію залежно від редакції Індекса сили мови. Цей аспект державної мови абсолютно відсутній як у правовій і законодавчій, так і в культурній та інтелектуальній площині в Україні.

Виникнення мовної індустрії. Чи не найважливішим чинником впливу, особливо з погляду перспективи європейського членства, є ринок мовної індустрії, що виник і сформувався наприкінці 20 – початку 21 ст. Глобальна індустрія мовних послуг і мовних технологій

– це галузь економічної діяльності, мета якої створення засобів та підтримування різних форм комунікації між людьми, інституціями і культурами в глобальному світі. Згідно зі звітом швейцарського *Slator* ринок мовної індустрії, попри всі складнощі 20-х рр. 21 ст., склав 26,6 млрд доларів США у 2021 р. Мовна індустрія як складне середовище, представлене загальними та спеціалізованими постачальниками з багатьма різними функціями, зазвичай охоплює різноаспектний письмовий та усний переклад, мовне навчання і тестування, транскрибування, субтитрування, озвучування/дублювання, локалізацію (адаптування контенту, найчастіше вебсайтів та програмного забезпечення до певного регіону чи ринку), комп'ютерні програмні продукти. Потреба в мовних продуктах і послугах швидко зростає. Відповідно, всі ці аспекти державної мови слід забезпечити законодавчо.

Отже, у 2019 р. до *de jure* державного статусу українська мова додала і *de facto* державний статус. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначив законодавчу рамку реалізації такого статусу. Членство в ЄС ускладнить національне мовне законодавство обов'язковою міжнародною компонентою. Крім цього, як планування, так і розвиток української мови надалі визначатимуть головні чинники впливу: спадщина русифікації, яка пропри все слабшає [8], зміна глобальних правил функціонування мов у сучасному світі, інновації у рейтингуванні мов, виникнення мовної індустрії, щодалі якнайбільше вимагатиме законодавчого врегулювання.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [Електронний ресурс] // ВРУ. 2019. Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.
2. Закон про мови в Українській РСР [Електронний ресурс] // ВР УРСР. 1998. Режим доступу до ресурсу: Про мови в Українській РСР | від 28.10.1989 № 8312-XI (rada.gov.ua).
3. Конституція (основний закон) України [Електронний ресурс] // ВР УРСР. 1978. Режим доступу до ресурсу: Конституція (Основний Закон) ... | від 20.04.1978 № 888-IX (rada.gov.ua).
4. Державна мова : навч. посібн. / [Орися Демська та ін.]. Київ: Нац. Академія СБУ, 2022. 248 с.
5. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / [Лариса Масенко та ін.]. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.
6. Chan K. L. These are the most powerful languages in the world. [Електронний ресурс] / Kai L. Chan. 2016. Режим доступу до

- ресурсу: <https://www.weforum.org/agenda/2016/12/these-are-the-most-powerful-languages-in-the-world/>.
7. Chan. K. L. Power Language Index [Електронний ресурс] / Kai L. Chan. 2016. Режим доступу до ресурсу: [Kai-Chan_Power-Language-Index-full-report_2016_v2.pdf\(kailchan.ca\)](https://www.kailchan.ca/Kai-Chan_Power-Language-Index-full-report_2016_v2.pdf).
 8. Левчук П. Російська мова та українці: що змінилося у 2023 році? [Електронний ресурс] / Павло Левчук // LB. 2023. Режим доступу до ресурсу: https://lb.ua/blog/pavlo_levchuk/582940_rosiyska_mova_ukraintsi_shcho.html.

Доценко Олена Леонідівна,
доцент кафедри української мови
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОВНИХ ПРАВ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНИЙ СИНДРОМ

Російсько-українські відносини упродовж 30 років поновленої незалежності нашої держави визначає унікальне одночасне поєднання колоніального, антиколоніального та постколоніального характеру суспільно-політичних настроїв представників різних верств населення. Про це, зокрема, пише О. Федунь, аналізуючи літературний процес і зауважуючи, що відбувається це, тому що з проголошенням незалежності умови колоніалізму не зникають одночасно, а розтягуються в часі [8]. Втім, це стосується не лише культурно-мистецької сфери, а й політико-правової. Аналіз мовного законодавства, яке досі, на жаль, перебуває на етапі формування, засвідчує поєднання в мовному питанні трьох окреслених стратегій: антиколоніальної (перший на теренах СРСР мовний закон, яким визначено статус державної не російської, а української – мови союзної республіки), колоніальної (постійне лобювання проросійськими політичними силами применшення статусу української мови, звуження переліку сфер її функціонування) та постколоніальної (постійне поступництво проукраїнських політиків як реакція на російські маніпуляції. Чи не найяскравішим прикладом цього є ст. 10 Конституції України, де протиставлено російську та «інші» національні меншини).

Україна успадкувала від імперії ігнорування прав меншин: «В умовах Російської імперії численні народності не належали до офіційного культурницького дискурсу, вони розглядалися лише як

«безмовні» об'єкти й наділялися тими голосами та свідченнями, які приписувала їм імперська культура. Великою мірою стосунки між колоніальним центром і периферією відзначаються «приглушенням останнього» [6]. Речники імперіалізму досить гучно про це заявляли в літературі: «И смолкнул ярый крик войны: Всё русскому мечу подвластно. Кавказа гордые сыны, Сражались, гибли вы ужасно; Но не спасла вас наша кровь, Ни очарованные брони, Ни горы, ни лихие кони, Ни дикой вольности любовь! Подобно племени Батыя, Изменит прадедам Кавказ, Забудет алчной брани глас, Оставит стрелы боевые» (О. Пушкін). Імперію не цікавили чужі традиції, культура й мова. Це виявлено й на рівні мовної політики, зокрема законодавства, що регулює визначення юридичних статусів та особливостей функціонування мов в Україні. Досі в українському законодавстві не окреслено ні переліку меншин, яким Україна покликана створити демократичні умови життя, розвитку, використання мов, не визначено їх особливості. Водночас Україна має дуже позитивний досвід визначення законом мовних прав представників корінних народів, який можна було б використати як взірець для формування нормативної бази в галузі прав національних та етнічних меншин. Проте не цей нормативний акт, а антиконституційний закон Ківалова-Колесніченка, очевидно, врахував законодавець, коли формулював положення Закону України «Про національні меншини (спільноти)». На жаль, такий підхід до законодавчого регулювання прав некорінних народів згубно позначається не лише на формуванні демократичних засад функціонування багатонаціонального українського народу, а й на статусі української мови як державної, оскільки відсутність вираженої, планомірної мовної політики щодо представників усіх верств суспільства уможливує постійні провокації проросійських лобістів, використання ними мовного питання як подразника, що розколює Україну.

Потужність проросійського лобі в українському парламенті пострадянського періоду значно перевищує імперський вплив на формування мовної політики початку ХХ ст. У 1920-1930-ті роки на рівні законодавства не було виокремлено особливого статусу російської мови, причому забезпечення прав представників національних меншин ні в якому разі не могло провокувати сепаратизм: «На території У.Н.Р. не дозволяється робити жодних перешкод для заховання і розвитку культури національних меншостей у всіх напрямках, що не загрожують державній цілості У.Н.Р.» [5]. Водночас цитований документ цілком чітко визначав статус української мови: «Державною мовою в У.Н.Р. є мова українська. Всі письмєнні заяви, що подаються в установи У.Н.Р., викладаються українською мовою. Коли хто з громадян звертається до установи з словесною заявою і не може викласти її українською мовою, то

повинен мати свого перекладача. Судові установи в судовім процесі дають підсудному, свідкам та (компетентним) знаючим особам (експертам), що не уміють говорити по українські, державного перекладача, що складає відповідну присягу» [5]. Натомість уже в Конституції України 1996 р. мовна стаття стала компромісом, про який неодноразово згадували народні депутати Верховної Ради України I скликання, зокрема Ярослав Кендзьор: «Стаття 10, яка визначає мову: «Державною мовою в Україні є українська мова». Перше голосування – 238 голосів. Де там до 300...

«Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України».

І тут години дві-три ми «товклися» на цій статті, допоки зберегли її. Не голосувала частина комуністів. Ми мусили записати, що «В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин» – без цього не прийняли б. Хоча російська мова – теж мова національної меншини, чомусь немає польської мови, угорської. Мусили піти на цей компроміс, бо не голосували – і все» [7]. Отже, протиставлення «російської» та «інших» мов у Конституції – типовий наслідок українського варіанту постколоніального синдрому: з одного боку, лобювання проросійськими силами особливого статусу російської мови, а з іншого – поступливість проукраїнських депутатів, які вимушено мають обирати один із запропонованих лобістами варіант. Наслідком маємо ганебне маркування представників багатьох народів, які є громадянами України, займенником «інший».

Щодо мов, які відрізняються від мов титульної нації – українців, протиставлення «російська» та «інші» без називання цих «інших» або з цілком непродуманим переліком є типовим виявом постколоніального синдрому. Відстежити таку дихотомію можемо в більшості нормативних актів початку 1990-их років: від Конституції Української РСР та Закону «Про мови в Українській РСР» до чинної Конституції України. Впродовж наступних років лобювання проросійськими політичними силами особливого статусу російської мови стало більш потужним, причому відбувалося воно на тлі нібито піклування про національні меншини.

Показовою є ситуація з ратифікацією Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, перша спроба якої була цілковито зорієнтована на розширення сфер функціонування російської мови, що традиційно для її лобістів зреалізовано, зокрема, й через порядок наведення назв тих меншин, на яких поширена дія закону: «2. Положення частини III Хартії застосовуються до мов національності: росіян, євреїв, білорусів, молдован, румунів, кримських татар, болгар, поляків, угорців, греків, німців, гагаузів, словаків» [4]. У Законі

України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», ухваленому Верховною Радою України 2003 року порядок назв національних меншин змінено й наведено за алфавітом, крім того, розширено перелік таких національних меншин, але в документі не розрізнено мови національних і етнічних меншин, корінних народів. Відповідно до норм аналізованого закону про ратифікацію Хартії однакового правового статусу набули національні мови, які є державними у країнах, де відповідні нації є титульними (білоруська, болгарська, грецька, молдовська, німецька, польська, російська, румунська, словацька, угорська); кримськотатарська – мова корінного етносу України; гагаузька – мова етносу, який не має власної держави, значна частина українських представників якого живе в Бессарабії. Зауважмо, що в цьому законі не йдеться про ромів і ромську мову. «З усього видно, що укладачі мовних законів не надто переймалися долею мов і титульної нації, і національних та етнічних меншин України, орієнтувався на розширення сфер використання російської мови» [1], реалізуючи в такий спосіб колоніальні проросійські інтереси, лобістами яких вони виступали.

На жаль, від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, попри оптимістичні прогнози щодо консолідації українців, зокрема й у бажанні розмовляти українською, а не мовою ворога, реальний стан мовної політики аж ніяк не можна назвати антиколоніальним, тобто проукраїнським. В ухваленому Законі України «Про національні меншини (спільноти)» [3] так і не визначено переліку таких меншин, проте послідовно звужено сферу функціонування української як державної, зокрема у сфері поширення зовнішньої та внутрішньої реклами, книгодрукування та книгорозповсюдження тощо.

Викликає занепокоєння також і те, що закон Ківалова-Колесніченка досі на офіційному сайті Верховної Ради України не позначений як такий, що втратив чинність, натомість викладений у редакції від 01.07.2023 із зазначенням підстави редакції – Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» [2].

Велика кривава війна РФ проти України зумовила появу деяких обмежень щодо функціонування російської мови як мови національної меншини в Україні, зокрема викладених у перехідних положеннях Закону України «Про національні меншини (спільноти)»: «Установити, що на період дії воєнного стану в Україні, введеного Указом Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, та протягом:

1) шести місяців з дня його скасування або припинення тимчасовому обмеженню в реалізації та захисті підлягають

визначені статтею 7 (у частині права на мирні зібрання), статтями 14, 18, 19 та частиною третьою статті 20 цього Закону права національних меншин (спільнот), які ідентифікують свою приналежність за етнічним походженням із державою, що визнана в Україні та/або міжнародними організаціями державою-агресором (державою-агресором), яка вчиняє акти агресії проти України;

2) п'яти років з дня його скасування або припинення до державної (офіційної) мови держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом, не застосовуються положення частин другої, третьої, одинадцятої статті 10 цього Закону» [3]. Попри цілком логічне законодавче обмеження на використання мови країни-агресора в публічному просторі України, привертають увагу й евфемізми, які використано для позначення Російської Федерації та російської мови. Декларуючи в нормативних актах права російської меншини, законодавець упродовж 30 років поновленої незалежності послідовно використовує відповідний етнічний порядок із невизначеним «інші», коли йдеться про болгар, гагаузів, румейв, урумів, поляків та угорців, румунів і вірмен, німців та ромів, словаків і білорусів. Натомість, коли про росіян пишуть в негативному контексті, їх називають описово. У такому використанні евфемізмів замість етнічного «росіяни» також вбачаємо ознаки постколоніального синдрому.

Приведення мовного законодавства України до європейських стандартів є однією з вимог вступу України до Європейського Союзу. Радою Європи зніційовано зміни в нормативному регулюванні мовних прав представників національних та етнічних меншин. Проте такі зміни, на жаль, не можна назвати ні послідовними, ні проукраїнськими. Зокрема Законом України «Про внесення змін до Закону України "Про національні меншини (спільноти) України" щодо деяких питань реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України» № 3389-IX від 21.09.2023 зобов'язано Кабінет Міністрів України до березня 2024 р. «затвердити перелік мов національних меншин (спільнот), яким загрожує зникнення». Сподіватимемося, що в цьому переліку будуть і румейська й урумська – мови українських греків Приазов'я, які зараз опинилися на окупованій росіянами території і до яких потрібно привернути увагу світу як до загрожених. Утім, зауважимо, що поки не йдеться про виважений перелік усіх мов національних і етнічних меншин.

Отже, на десятому році російсько-української війни та другому році повномасштабного вторгнення РФ в Україну можемо констатувати, з одного боку, консолідацію нації в бажанні зберегти ідентичність і мову як один з головних її чинників, а з іншого –

загрозливі намагання зrealізувати проросійські інтереси в галузі мовної політики.

Список використаних джерел

1. Доценко О. Багатомовність України: дискурс законодавчого регулювання. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 56, том 2, 2022. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/56_2022/part_2/15.pdf.
2. Закон України «Про засади державної мовної політики»: 03.07.2012, № 5029-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#n190>.
3. Закон України «Про національні меншини (спільноти) України»: 13.12.2022, № 2827-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#n190>
4. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин»: 15.05.2003, № 802-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-15#Text>.
5. Проект Конституції – основних державних законів – Української Народньої Республіки. Київ – Тернів: Видавництво С.У.Д., 1921.
6. Сінченко, О. Д., Гавриловська, М. В. Постколоніальні дослідження: український вимір. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*, 2016 (3). URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/212>.
7. Тищенко-Ламанський Роман. «Мені соромно читати 10-ту статтю Конституції, де є потурання російській мові», – ЯРОСЛАВ КЕНДЗЬОР. *Media-хаб «Твоє місто» (міський портал, інтернет-телебачення, дискусійна платформа і продакшн-студія)*. URL: https://voemisto.tv/exclusive/te_shcho_my_maiemo_same_tsey_gerb_gim_n_i_prapor_za_tse_my_zaplatyly_krymom__yaroslav_kendzor_pro_konstyt_utsiyu_134164.html.
8. Федунь О. Постколоніальна критика в українському літературознавстві. *Слово і час*. 2001, № 10, с. 10 – 13.

Житар Ірина Василівна,

доцент кафедри українського ділового мовлення Національної академії Служби безпеки України, кандидат філологічних наук;

Матвійчук Тетяна Павлівна,

доцент кафедри мовних дисциплін Державного університету інфраструктури та технологій, кандидат філологічних наук, доцент

УЖИВАННЯ ВСТАВЛЕНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Одним із засобів, що покликані задовольнити потребу мовця у його прагненні до якомога точнішого вираження думки, є вставлені конструкції. Функціональне різноманіття та багатоплановість значень, які передають вставлені конструкції в тексті, призвела до неможливості укласти ці одиниці в одну спільну класифікацію, оскільки вставлення в кожному стилі мовлення має свою специфіку та виразно виявляє свою неоднорідність [3; с. 202-203]. Перспективним напрямом сучасних мовознавчих досліджень є вивчення стилістичних функцій вставлених одиниць не лише в певному стилі мови, а й у певному дискурсі (юридичному, медичному, економічному тощо).

Юридичний дискурс відбувається у різноманітних мовленнєвих ситуаціях, передусім у моделях спілкування фахівець – фахівець, фахівець – нефахівець. Стилістична роль вставлених одиниць у юридичному дискурсі зумовлена тим, що автор (юрист-практик, юрист-науковець, законотворець) повинен дбати про адекватне розуміння інформації, закладеної в текст, і водночас – про її комфортне сприйняття адресатом. «Комунікативно-прагматична природа вставних одиниць як невіддільних компонентів тексту активізує процес формування думки та сприяє реалізації задумів авторів-правників» [2; с. 83]. На наш погляд, ця думка дослідниці є також слушною й щодо вставлених одиниць, оскільки їх вживають для «уточнення, доповнення, роз'яснення предметного змісту речення або введення додаткового змісту та інформації до його структури» [1; с. 250]. Отже, добір зазначених синтаксичних конструкцій (що саме автор хоче винести за межі базового речення в другий рівень речення) залежить від індивідуальних уподобань автора, його думки щодо тієї чи іншої проблеми, його бажання наголосити на чомусь. Іншими словами, вставні конструкції можуть бути необмеженим засобом урізноманітнення та реалізації зображальних інтенцій мовця. Це

пояснюємо тим, що ці конструкції мають важливий потенціал виходити за межі лінійної організації мовлення і створювати своєрідну семантичну, стилістичну та прагматичну надбудову.

У юридичних текстах переважають вставлені конструкції, які виконують переважно інформативну функцію. Зокрема, такі одиниці можуть бути:

1) принагідними ілюстраціями, які є короткими констатаційними «штрихами»;

2) принагідні дефініювання (тлумачення) термінів. Такий тип одиниць часто трапляється в наукових юридичних текстах, підручниках та посібниках з правознавства;

3) одиницями з уточнювальною функцією. Такі одиниці допомагають виокремити певний аспект, конкретизувати певну ознаку, властивість, характеристику, наголошують на особливості тощо, тобто загострюють увагу адресата мовлення саме на тому, що потрібно авторові юридичного тексту;

4) структурами з доповнювальною функцією (при цьому до складу вставленої конструкції може входити модальний кваліфікатор, як-от: *до речі, зокрема, насамперед, переважно*);

5) одиницями, з обмежувальною функцією;

6) вставлені конструкції які вказують, у якому зі своїх значень вжито слово або як автор розуміє зміст певного слова.

Часто вставлена одиниця є засобом варіативності: з її допомогою автор вносить певне поняття, варіантне (синонімічне) відповідному фрагментові базового речення. Цей стилістичний прийом (залучення варіанта) сприяє створенню більш повного та точного юридичного поняття, яке читач сприймає зусбіч. Таке використання вставленої конструкції може призводити до розвитку контекстуальної синонімії. Інший тип варіативності (антонімічний) демонструють структури, де вставлена конструкція-варіант, протиставляючись одиниці базового речення, дає змогу авторові охопити полярні випадки, посилюючи ефект виражальності через зіткнення протилежних смислів.

У навчальних правничих текстах, як і загалом у текстах наукового стилю, часто спостерігаємо прийом етимологізації, маркерами якого є слова та конструкції на зразок «з лат.» (з латинської), «грец.» (грецьке) тощо, коли, використовуючи вставлену конструкцію, автор тлумачить незрозумілі для адресата мовлення терміни. Саме за допомогою вставлених конструкцій дуже зручно давати пояснення юридичного терміна, розкриваючи його етимологію, пояснюючи через синонім, вводячи його в інші контексти вживання, порівнюючи з іншим терміном. Такі одиниці є багатофункціональними. По-перше, вони маркують текст, у якому їх вжито, як науковий. По-друге вони забезпечують для адресата тексту комфортне сприйняття

передаваній інформації. По-третє, вони завжди апелюють до іншої текстової системи, а отже, передають інтертекстуальність.

Досить поширені в юридичному дискурсі вставлені конструкції, що виконують службову функцію і допомагають адекватно зрозуміти текст або орієнтуватися в ньому. Наведемо приклади таких одиниць:

1) вставлені конструкції, що містять умовні назви організацій, структур, договірних сторін у текстах законів, договорів, угод тощо, як-от: *далі – Комісія; далі – Виконавець;*

2) вставлені конструкції, що є абрєвіатурами, яку в подальшому тексті будуть вживати скорочено без розшифрування;

3) вставлені конструкції, що є умовним позначенням одиниць, названих у базовому реченні;

4) вставлені конструкції-вказівки на джерело інформації, зокрема в текстах законів та інших юридичних документів вказівки на статті закону;

5) вставлені конструкції-вказівки на додатки;

6) вставлені конструкції, що називають скорочені назви служб.

Отже, подальше опрацювання питань природи, семантики та стилістичного призначення вставлених конструкцій дає змогу розглядати їх як багатоструктурні, багатофункціональні одиниці мови, які дають змогу реалізовувати якісні (такі, що характеризуються високим рівнем порозуміння між автором тексту і його адресатом) способи комунікації.

Список використаних джерел

1. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк: Дон НУ, 2001. 662 с.

2. Івкова Н. Засоби смислової і функціональної актуалізації інтродуктивних компонентів у публіцистичних текстах. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 22 (Мовознавство)*. Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім. 2008. С. 200–211.

3. Новікова О. О. Вставні конструкції в юридичному дискурсі: Структурні й функціональні особливості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 40. Том 1. С. 80–84.

Загнітко Анатолій Панасович,
професор кафедри загального та
прикладного мовознавства і слов'янської
філології Донецького національного
університету імені Василя Стуса, доктор
філологічних наук, професор, член-
кореспондент НАН України, головний
науковий співробітник відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду
Національної академії наук України

КВАЛІФІКАЦІЯ МОВНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЛІНГВОТЕКСТУАЛЬНІЙ ЕКСПЕРТИЗИ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ВИМІРИ

Суспільні запити мотивували необхідність лінгвістичної експертизи, що спочатку передбачала необхідність встановлення автора за тими чи тими особливостями використання ним морфологічних, синтаксичних форм, конструкцій і фраз, вживання розділових знаків, обсягу лексичного фонду і т. ін. Відповідно й перші кроки її становлення були пов'язані з необхідністю напрацювання процедур такої ідентифікації і/чи діагностування реципієнта, специфіки обтяження його мовлення соціальними практиками, діагностування його статусу та визначення мовленнєво-практикумного рівня – розмежування високого, середнього та низького рівнів мовних знань реципієнта і под. (С. Вул), Згодом аспекти судових лінгвоекспертних запитів актуалізували необхідність напрацювання відповідного законодавчо-правового підґрунтя, створення лінгвоекспертних методик з опертям на усталену теоретико-методологічну основу й технологійно-прикладні засади, пор., наприклад, дослідження Т. Будко [2], С. Вула [3], С. Долинківської, Є. Ковкіної, Л. Свиридової, Н. Дідушок [5; 6; 9] та ін. Водночас істотними постали спроби окреслення функцій методик, діагностування їхнього статусного навантаження [12; 13], співвідносності з нормативно-правовими документами [4; 7; 8; 10] та ін. У кінці ХХ – початку ХХІ століть стало важливим питання мовного злочину з належним його дефінуванням і напрацюванням лінгвоприкладних та лінгвоекспертних його кваліфікацій [15; 16; 17].

Метою дослідження є встановлення кваліфікаційно-експертних основ мовного злочину зі встановленням: 1) його комунікативно-джерельного підґрунтя; 2) еволюції поглядів на поняття мовного злочину; 3) дефінування основного кодифікаційно-правового та кодифікаційно-лінгвістичного підґрунтя поняття мовного злочину.

Лінгвістична експертиза у правовому полі має чітке опертя на відповідну законодавчу базу ([7; 8; 10; 11] та ін.), чинні нормативні інструкції Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Служби безпеки України та ін., а в мовознавчому вимірі – усталені лексикографічні праці з адекватним тлумаченням лексем (Словник української мови: В 11-ти томах; Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови; Словник української мови: В 20-и т., словники синонімів, антонімів та ін.), термінографічні словники (спеціалізовані з відповідних галузей: лінгвістичної, комунікативної, функційної, текстової, дискурсологічної, прагматичної і под.), лексикографічні студіювання з окремих стилістичних шарів лексики (словники сленгізмів, обсценної лексики, вульгаризмів, застарілих слів та ін.), до цього потрібно додати також лексикографічні напрацювання з нормативних лінгвістичних термінів і понять.

У широкому сенсі мовні злочини є одним із різновидів злочинів, розуміючи під мовним злочином різноманітні дифамації (поширення порочних відомостей), словесний екстремізм, інсинуації, наклепи, плітки, образи, компромати, шантажі, погрози, образи (образи честі й гідності) та ін. Кожний із цих різновидів має власне лінгвоправове поле. Водночас необхідно наголосити на необхідності розмежування понять «мовний злочин» і «мовленнєва маніпуляція». Мовленнєва маніпуляція завжди вербалізована, постаючи різновидом психологічного впливу, майстерне ж виконання останнього призводить до прихованого збудження в іншій людині намірів, що не збігаються з її актуальними бажаннями. Маніпуляція пов'язана з цілеспрямованим впливом та мотиваційно зумовлена комунікацією.

Завданням мовленнєвої маніпуляції постає вплив, що передбачає приховане спонукання адресата до здійснення певних дій як затаєне впровадження в його свідомість бажань, стосунків, настанов, що активізують реалізації намірів і прагнень адресанта. Останні зовсім можуть не збігатися з прагненнями адресата, тому мовленнєва маніпуляція мотивує схиляння адресата до сприйняття певного висловлення як істинного без урахування будь-яких аргументів. Для цього маніпулятор може використовувати нетерплячість, невпевненість у собі, марнославство, жалісливість, концентрування адресата чи його зосередженість на собі, а також його певний психологічний стан: пригніченість, розгубленість, нерішучість, ейфорію, азартність, лестощі, вихвалання, певні особливості психіки, шаблони, ефекти, ілюзорність, стереотипність стандартизованої поведінки і т. ін. Усталеним прийомом маніпулювання є покликання на анонімний авторитет, пор.: ***За загальним твердженням, патентний повірений – це фахівець найвищої кваліфікації у сфері правової охорони***

інтелектуальної власності [1]; **Психологи довели, що ступінь довіри до людини зменшується, коли вона робить паузу перед відповіддю** [15].

Сьогодні особливі ваги набули різного характеру мовні злочини, що охоплюють у широкому розумінні: а) нав'язування неправдивої інформації, що розмиває істинні позиції та нав'язує таку інформацію як достовірну; б) апелювання до громадської (а не конкретно-індивідуальної) думки, подання такої думки як єдино ціннісної; в) поширення в різних ресурсах – від засобів масової інформації до різних соціальних мереж та ін. У період перебігу активних військових дій активним є поширення фейкових новин, фрагментування авторського мовлення для маніпулятивного неправдивого тлумачення, повторення тієї самої інформації в різних соціальних мережах, що сприяє формування замкнутого інформаційного поля та ін.

Список використаних джерел

1. Авторське право. IGov: Портал державних послуг. URL: <https://igov.org.ua/subcategory/1/10/situation/45> (дата звернення 10.10.2023).

2. Будко Т.В. Проблемні питання судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи мовлення та рекомендації щодо їх вирішення (на матеріалах кримінальних проваджень). Київ: Національна академія СБУ, 2017. 88 с.

3. Вул С.М. Криминалистическое исследование признаков письменной речи. Киев, 1973. 82 с.

4. Господарський процесуальний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення 10.10.2023).

5. Довженко О. В., Гриненко Л. Г., Кузніченко Л. В. та ін. Встановлення автора та виконавця тексту документа, виконаного під диктування або шляхом переписування. Харків: ХНДІСЕ, 2008. 36 с.

6. Довженко О. В., Логвіна Г. В., Кузнецова С. В. Загальнометодичні положення судової лінгвістичної експертизи. Харків: ХНДІСЕ, 2011. 44 с.

7. Закон України «Про наукову та науково-технічну експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.10.2023).

8. Закон України «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення 10.10.2023).

9. Ковкіна Є.В., Свиридова Л.В., Дідушок Н.Я. Семантико-текстуальні дослідження закликів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 2. С. 280–292.

10. Кодекс адміністративного судочинства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 10.10.2023).

11. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 10.10.2023).

12. Методика лінгвістичних досліджень висловлювань образливого характеру в писемному мовленні. Харків : ХНДІСЕ, 2016. 18 с.

13. Методика семантико-текстуальних досліджень висловлювань, виражених у формі закликів. Харків. ХНДІСЕ, 2017. 22 с.

14. Недашківська О.А. Феномен поняття «експертна ініціатива» та сучасні проблеми її реалізації. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. № 22. С. 201–210.

15. Психологи довели, що ступінь довіри до людини зменшується, коли вона робить паузу перед відповіддю співбесіднику. UKR.media. URL: <https://ukr.media/psihologiya/429212/> (дата доступу 10.10.2023).

16. Свиридова Л.В. Лінгвістична експертиза мовлення га сучасному етапі її розвитку. *Науковий вісник Дніпропетровського університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 120–125.

17. Судово-авторознавча ідентифікаційна експертиза. Методичні основи. Харків: ХНДІСЕ, 2007. 32 с.

Короткова Юлія Михайлівна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

ФЕМІНІТИВИ В ПРАВНИЧОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

Останнім часом фемінітиви міцно увійшли до нашого мовлення. Дедалі частіше диктори на офіційних теле- та радіоканалах використовують форму жіночого роду на позначення посад, професій, виду діяльності, зайнятості жінок. Уже досить звичними навіть для пересічного українця є слова типу «експертка», «філологиня», «депутатка», «заступниця» тощо. Утім питання коректності використання фемінітивів в юриспруденції залишається відкритим, адже у вітчизняному законодавстві вони відсутні.

Зокрема, чинний Національний класифікатор України «Класифікатор професій» [3], який призначений для застосування центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, Федерацією роботодавців України, всіма суб'єктами господарювання під час запису про роботу в трудові книжки

працівників, подає виключно іменники чоловічого роду на позначення назв професій і посад. Професійні назви робіт, які наведені у цьому класифікаторі, рекомендовано застосовувати під час утворення нових назв професій та посад у зв'язку з розвитком нових видів економічної діяльності та технологій.

Вирішенню питання застосування фемінітивів під час утворення нових назв професій та посад мав би сприяти Наказ Міністерства економіки від 18.08.2020 № 1574 «Про затвердження Зміни № 9 до національного класифікатора ДК 003:2010». У цьому наказі зазначено, що відповідно до пункту 4 параграфа 32 Українського правопису, схваленого постановою Кабінету Міністрів України від 22.05.2019 № 437, у разі потреби користувача під час внесення запису про назву роботи до кадрової документації професійні назви робіт можуть бути адаптовані для означення жіночої статі особи, яка виконує відповідні роботи, наприклад, інженер – інженерка, верстатник широкого профілю – верстатниця широкого профілю, соціолог – соціологиня [9]. Однак, вказуючи на можливість використання фемінітивів, означений документ водночас не подає переліку назв професій осіб жіночої статі, отже, питання залишається неврегульованим [8, с. 108].

У Законі України «Про освіту» 2 [5], «Про вищу освіту» [4], «Про наукову й науково-технічну діяльність» [6] як для здобувачів освіти, так і для педагогічних та науково-педагогічних працівників так само вживаються виключно іменники чоловічого роду. Учені ступені й звання також наводяться іменниками чоловічого роду.

У юридичних офіційних текстах так само переважає чоловічий рід, хоча іноді фемінітиви усе ж таки зустрічаються.

Для прикладу можна навести результати дослідження, проведеного Фондацією DEJURE – аналітичним центром прямої дії, створеного у 2016 році для сприяння розвитку правовладдя (верховенства права) та реформ у сфері правосуддя в Україні.

Фахівці Фондації обрали 10 іменників, які часто вживаються в юридичних текстах і в законодавчих документах представлені лише чоловічим родом. Скориставшись пошуком в Єдиному реєстрі судових рішень, дослідники намагались віднайти приклади їх вживання у жіночому роді. Зокрема пошуком було охоплено такі фемінітиви: позивачка, громадянка, відповідачка, скаржниця, представниця, юристка, адвокатка, прокурорка, правничка, членкиня.

За результатами пошуку перше місце за вживаністю посіло слово «позивачка», яким українські судді скористалися 4163442 рази. Слово «позивач» зустрічається у 9 разів частіше і, звісно, не завжди на позначення чоловіків.

Слово «громадянин» – також одне з найуживаніших в юридичних текстах: у лише в Конституції воно згадане 73 рази, а у судових рішеннях – 8840 973. Однак і «громадянок» судді згадують доволі часто: це слово зустрілося 1317982 рази.

Майже у три рази рідше за «позивачок», але все одно досить часто судді згадують «відповідачок» – 1278 551 раз.

Хоча слова на позначення спеціальностей ще не поширені в судових рішеннях, менш спеціалізовані слова використовуються доволі охоче. Наприклад, слово «скаржниця» згадується 27167 разів.

Також часто трапляється не суто юридичне слово «представниця» – 11457 разів, хоча згадок про «представників» все одно у дві тисячі разів більше.

Слово «юрист» у чоловічому роді згадується 141998 разів, у жіночому – лише 18. Подекуди з контексту помітно, що це також одруківки.

Під час спроби порахувати «адвокаток» у судових рішеннях було знайдено 13 випадків, де «адвокатка» – не фемінітив, а помилка друку у слові «адвокат».

Слово «прокурорка» поки зовсім не використовується судами, хоча «прокурор» згаданий 12 мільйонів разів. Усі 22 згадки у рішеннях, де знайшлися «прокурорки», виявилися одруківками.

За пошуком слова «правничка» було знайдено 2 судові рішення. Однак виявилось, що судді не називали так жінок-правників. У обох випадках це була помилка у слові «правнучка», що впливає з контексту цих рішень.

Єдиним словом, яке не вдалося знайти навіть у формі одруківок, виявилось слово «членкиня». Можливо, це тому, що все ще не має спільної думки, яку форму фемінітиву вважати правильною – «членка» чи дійсно «членкиня» [7].

Сьогодні особливо затребуваними є назви жінок у війську та паритетне їх представлення поряд з чоловіками. У зв'язку з цим Олена Синчак уклала онлайн-словник «Абетка фемінітивів», що має підзаголовок «Одна в полі воїнка»: назви жінки у війську та як назвати переселенку». Він уміщує понад 100 одиниць. В описах значень слів перевага надається тим, що стосуються військової сфери, участі жінки у війні або її статусу внаслідок війни. Якщо слово вже описано у «Вебсловнику жіночих назв української мови», наприкінці опису наведено покликання на нього. Окремі слова мають рубрику «Цікаво знати», в якій зосереджено увагу на відтінках їхніх значень, особливостях написання та вживання [1].

Таким чином, задля широкого введення гендерно чутливої лексики до юридичних текстів, насамперед необхідні зміни у законодавстві, і перш за все, у Національному класифікаторі «Класифікатор професій», у якому поруч з чоловічим родом буде використано й жіночий на позначення посад і професій.

Список використаних джерел

1. Абетка фемінітивів / Уклад. О. Синчак. URL: <https://behindthenews.ua/spetsproiekti/po-toy-bik-genderu/abetka-feminitiviv-358/>

2. Зміна № 9. ДК 003:2010. Класифікатор професій. Видання офіційне. Київ : Мінекономіки, 2020. 9 с.

3. Національний класифікатор України «Класифікатор професій». URL : <https://www.me.gov.ua/Profession/List?lang=uk-UA&id=d4162ef8-2771-4ac5-99ef-1d4b6f5336af&tag=KlasifikatorProfesii-Poshuk>.

4. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року № 1556-VII. Відомості Верховної Ради. 2014. № 37-38. Ст. 2004. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 01 січня 2023 року). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

5. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. Ст. 380. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 01 січня 2023 року). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n1235> (дата звернення: 10.11.2023).

6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 3. Ст. 25. (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 03 вересня 2023 року). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

7. Феміда і фемінітиви. URL: <https://dejure.foundation/longread/femida-i-feminivityu>.

8. Формування комунікативної компетентності поліцейського у сфері гендерної рівності : науково-практичні рекомендації / Т. В. Кононенко, Г. В. Мухіна, А. М. Гельбак, Н. В. Цумарева, Ю. М. Короткова, Т. М. Сабельникова, В. Є. Сусликов; за заг. ред. С. С. Вітвицького. Київ: Алерта, 2023. 134 с.

Котляренко Світлана Василівна,

доцент кафедри методики викладання української мови та літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат філологічних наук, доцент

ФОРМУВАННЯ САМОСТІЙНОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ

Ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців полягає в діалектичній єдності процесу навчання і виховання, забезпеченні тісного взаємозв'язку професійного навчання з практикою.

У традиційній системі освіти викладач є основним і найбільш компетентним носієм знань, та до того ж і контролюючим суб'єктом пізнання, тоді як за новою парадигмою освіти викладач більше виступає в ролі організатора самостійної активної пізнавальної діяльності тих, хто навчається, він стає компетентним консультантом і помічником студентів. Його професійні вміння спрямовуються не просто на контроль знань і вмінь, а на діагностику їх діяльності з метою надання своєчасної допомоги, кваліфікованими діями сприяти уникненню труднощів, які намічаються в пізнанні й застосуванні знань.

Аналіз останніх досліджень (Бондар В. І., Москаленко П. Г. та ін.) виявив протиріччя між ускладненим соціальним замовленням, пов'язаним з професійною підготовкою та усталеною практикою, що виявляє орієнтацію переважно на репродуктивний характер виконання професійних функцій. Розв'язання цієї проблеми започатковано у доведенні того, що саме самостійна діяльність, яка активізує розвиток професійних якостей особистості, виступає гарантом формування потреби постійного пошуку, накопичення знань, розуміння їх сенсу та значення, самостійного використання, що необхідно для постійного професійного зростання особистості з урахуванням вимог сучасності.

Водночас, результат досліджень сучасних науковців переконливо свідчить, що високий рівень професійної майстерності та творчого підходу досягається лише за умов, коли виникає і реалізується потреба професійного саморозвитку і самовдосконалення, а також коли виявляється позитивне мотиваційно-ціннісне ставлення до себе, як суб'єкта професійної діяльності. Визначення сутності та специфіки педагогічних технологій організації та управління самостійною роботою студентів є сьогодні особливо важливим.

Отже, творча самостійна робота студентів – це діяльність, обумовлена самостійним пошуком майбутнім фахівцем відповіді на будь-яку проблему, з метою досягнення результатів, які мають об'єктивну чи суб'єктивну новизну та оригінальність, а також прогресивність, за умов володіння засобами організації цієї діяльності на тлі позитивного ставлення до пізнання. Головними структурними елементами самостійної роботи студента є її мета і мотиви, які можуть бути як різноманітними, так і суперечливими.

У зарубіжній педагогічній літературі для визначення поняття «самостійна робота» використовують ряд понять, які підкреслюють різні аспекти цієї роботи. У педагогічній літературі Австрії, Швейцарії знайшов застосування термін «тиха робота», який підкреслює, що робота здійснюється наодинці. У французькій і англійській педагогічній літературі можна зустріти термін «індивідуальна робота». У США користуються терміном «незалежне навчання», що означає таку пізнавальну діяльність, під час якої студенти отримують

навчальні плани-програми і їм надається відносно велика свобода добору засобів і методів засвоєння.

Найбільш доцільною у зв'язку із завданнями вищої школи є класифікація, запропонована Підкасистим П.І., у якій розмежовуються самостійні роботи за зразками, реконструктивно-варіативні, евристичні (частково-пошукові) і творчі-дослідницькі.

Варто звернути увагу на таку обставину: мова йде про самостійність лише у тому випадку, коли студент виконує якусь діяльність не під контролем викладача, а під самоконтролем, тобто здатний регулювати свої дії або ж оволодівати тими чи іншими способами дій. Отже, розвиток самостійності – це своєрідний перехід від діяльності під керівництвом викладача до такого виду діяльності, коли студент сам керує своїми діями.

Самостійна робота – важливий компонент науково-дослідницької роботи студентів, що сприяє формуванню творчого мислення молоді, розвитку її інтелекту, робота включає різні аспекти діяльності: це і підготовка до лекцій, до семінарських та лабораторних занять тощо.

Під час підготовки до семінарських та лабораторних занять необхідно, щоб студент був заздалегідь ознайомлений із планом заняття, необхідними видами роботи на ньому, а також знав тематику доповідей, які виносяться для обговорення на занятті.

Це необхідно не тільки для вміння самостійно працювати з науковими джерелами, а й для розвитку психологічної культури та мовлення студентської молоді.

У сучасних умовах ринкових відносин і запровадження ринку праці значно підвищуються ці вимоги до підготовки фахівців з вищою освітою. Йдеться про вироблення у майбутніх працівників таких рис особистості, які б свідчили про їх готовність до самостійної пізнавальної діяльності. Виникає потреба сформувати демократичний тип викладання, що означає творчу співдружність студента і викладача, підвищення особистої відповідальності самого студента за результати навчання.

У навчальній роботі ЗВО має домінувати орієнтація на процеси самоорганізації й самореалізації кожного студента. Усвідомлення суті та закономірності самостійної пізнавальної діяльності, оволодіння високим рівнем ефективності її організації – один із шляхів удосконалення процесу навчання і розвитку особистості. У процесі цілеспрямованої й систематичної самостійної діяльності студенти набувають досвід самостійно працювати.

Список використаних джерел

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. К.: Либідь, 1998. 560с.

2. Бех І. Д. Психологічна суть гуманізму у вихованні особистості // Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. 1994. № 3.

3. Болубаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти. К.: Наукова думка, 1997. С. 62.

4. Бондар В. І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. К.: "Вересень". 1996. 129 с.

5. Вакуленко В. М. Основи вищої школи України. Навчальний посібник. Луганськ: вид-во СЛУ, 2001. 247 с.

Красницька Анжела Віталіївна,
професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МОВНІ ЗАСОБИ ВИКЛАДУ ТЕКСТУ ЮРИДИЧНОГО ДОКУМЕНТА

Важливим правилом юридичної техніки є необхідність використання у тексті правового акта простих і зрозумілих термінів, які повинні відповідати тому змістові, який вони мають у літературній мові, законодавстві України, у спеціальних науках. Без юридичних термінів як важливих і необхідних інструментів професійного мислення неможливо досягти точності й чіткості викладу думки правотворця чи правозастосувача. Саме терміни як словесні знаки, що позначають певні поняття, здатні найбільш точно формулювати правові приписи, виражати волю укладача документа, надати юридичним документам офіційного характеру, компактності, чіткої спрямованості, досконалості. Термінологія актів нижчого порядку не повинна суперечити термінології, що вживається в актах вищого порядку, з якими вони пов'язані. Усі формулювання, наведені в юридичних документах, повинні відповідати термінам, встановленим законодавством України. Проте інколи можна прочитати такі висловлювання, як *«виправдовувальний вирок»*, *«потерпілий дав наступні покази»*, *«вирок постановлений ім'ям України»*, хоча Кримінальний процесуальний кодекс України вживає *«виправдувальний вирок»*; *«потерпілий дав такі свідчення/показання»*; *«суд ухвалює вирок іменем України»* (ст. 371 КПК України).

Під час складання тексту юридичного документа необхідно особливо відповідально підходити до вибору необхідного й доречного слова. У випадку сумнівів у правомірності використання певного слова потрібно уточнити його значення за допомогою словника; визначити стильову приналежність (нейтральне, книжне, розмовне, просторічне);

знати правила вживання полісемантичних, омонімічних, синонімічних, паронімічних слів; знати правила використання іншомовних слів.

У текстах юридичних документів неприпустимі *розмовна й просторічна лексика* (що впливає з назви). В офіційно-діловому стилі використання розмовної (напр., *репетувати, розплатитися* у значенні «помститися») та просторічної (напр., *лика, рило, знюхатися*) лексики надає відтінку панібратства, що є недоречним з погляду етикету ділового спілкування.

Уживання професіоналізмів (від лат. *professio* «заняття», «фах»), тобто вузькоспеціальних слів, властивих мовленню будь-якої професійної групи людей, повинно бути максимально обмеженим. Під час вживання у правовому тексті професіоналізмів слід враховувати те, що вони не є загальноживаними та сприймаються як неофіційні синоніми термінів, які не мають наукового характеру й існують поруч із нормативними назвами будь-яких спеціальних понять (напр., *опер* (оперативний уповноважений), *дорозслідувати; дооформити; діамант, петит* (шрифти у сфері друкарства). Адресатам нормативно-правових положень часто невідоме значення відповідного професіоналізма. До того ж уживання такої лексики засмічує нормативний правовий текст. Професіоналізми в юридичних документах, якщо без них не можна обійтися, необхідно супроводжувати легальною дефініцією.

Загальним принципом викладу нормативних приписів та індивідуальних правових текстів є відсутність у них жаргонної й арготичної лексики. Однак, якщо вона необхідна за характером інформації, наприклад, у протоколах допиту, її треба подавати у тексті у лапках або виділяти курсивом чи супроводжувати поясненнями (у *літературній мові означає...*, як прийнято називати...). Проте слід зазначити, що в Кримінальному кодексі України вживаються жаргонізми, а саме: «*відмивання грошових коштів*» як синонім до терміна «*легалізація*» (ст. 209, 209¹.), «*вор в законі*» (ст. 255), «*сходка*» як синонім до словосполучення «*злочинне зібрання*» (ст. 255²).

Зрозумілість юридичного документа не може бути порушена вживанням слів місцевого діалекту (*діалектизми*), що доступні населенню окремих регіонів, але незрозумілі більшій частині населення країни (напр., *попри* замість *незважаючи на; шмата* замість *блізна, допіру* замість *тільки що, банітувати* замість *ляяти, банувати* замість *шкодувати*). Мова правових документів повинна прагнути до уніфікації та забезпечувати узгодженість системи законодавства України.

Недоліком юридичних документів є вживання полісемії, синонімії й омонімії термінів. У межах юриспруденції термін не повинен мати синонімів, які необхідні для додаткової експресії, не може бути багатозначним, оскільки точне висловлювання має величезне

значення. Проте синонімія використовується у мові законодавчих та інших нормативно-правових актів (напр., у Кримінальному кодексі України вжито *підробка* (ст. 158), *підроблення* (ст. 160), *фальсифікація* (ст. 226). Хоча інколи вживання синонімів дозволяє уникнути повторів у тексті юридичного документа (напр., *підозрюваний має право, підозрюваний вправі*). Також слід зауважити, що велика кількість синонімів у правовому тексті знижує ефект його розуміння. Проте термінологічні синоніми існують навіть у межах одного правового тексту, наприклад: *спонукання — втягнення — схиляння — залучення; завдавати шкоду, заподіювати шкоду — спричиняти шкоду; здійснення правосуддя — відправлення правосуддя*. Враховуючи вимогу максимальної точності правового тексту, використання синонімів при позначенні одного й того самого поняття є неприйнятним, оскільки вони розрізняються в деталях. Навіть якщо деталі не мають суттєвого значення, сам факт вживання двох і більше різних термінів може створити враження у виконавців, що такі терміни позначають різні юридичні поняття. Тому в юридичному документі назва предмета повинна залишатися незмінною, а не замінюватися синонімами. Використання синонімів повинно бути продуманим, виваженим, обережним, щоб їх наявність не викривила зміст юридичного документа. Потрібно вживати з багатьох близьких за значенням слів те єдине, яке в одному конкретному контексті стане найбільш виправданим. Вимога юридичної техніки стосовно того, що термін не повинен мати синонімів, впливає з вимоги точності, чіткості й ясності змісту юридичного документа.

У правовому тексті важливо забезпечити однозначне використання юридичних термінів, цілком неприпустимо вживати різноманітні слова для позначення одного й того самого поняття. Зрозуміло, що в одному юридичному документі один і той самий термін не може мати різний зміст, тому що це неминує викликати суперечності, різноманітне тлумачення цього терміна на практиці. Вимога максимальної точності вираження думки правотворця чи правозастосувача не передбачає використання багатозначних термінів, термінів з недостатньо чітким змістом у нормативно-правових актах. Для позначення різних понять необхідно використовувати різні терміни, інакше у правовій діяльності з'являється нечіткість, плутанина та навіть помилки. Будь-яка двозначність формулювань, зокрема у Цивільному й Кримінальному кодексах, призводить до численних службових зволікань, різночитань і різного тлумачення. Звичайно, повністю виключити багатозначні терміни важко, оскільки для української літературної мови характерна полісемія. Зазначимо, що в юридичних документах активно вживаються полісемічні властивості таких слів: **накладати** (*накладати* (класти що-небудь зверху) — *накладати резолюцію* (підписувати) — *накладати шви* —

накладати стягнення — *накладати на себе руки*); *склад* (*склад* (приміщення для зберігання) — *склад обличчя* (будова тіла людини) — *склад розуму*, *склад думок* (особливості певної людини); *склад суду* (сукупність людей); *склад злочину* (сукупність ознак, що визначають певну дію як злочин). Для позначення неоднакових понять слід вживати різні терміни. Якщо ж термін сам по собі є багатозначним, то з тексту документа повинно бути зрозуміло, в якому значенні він уживається. У випадку, коли термін незрозумілий адресату, але без нього неможливо обійтись у тексті, обов'язково необхідно дати пояснення.

Доречність уживання іншомовних слів і підстави їх внесення до тексту юридичного документа залежать, по-перше, від наявності чи відсутності власних синонімічних одиниць, по-друге, від мовної культури і майстерності того, хто пише. Використання в документах іншомовного слова без потреби часто буває пов'язане з нерозумінням і перекрученням його змісту. Запозичення з інших мов виправдані лише в тому випадку, коли слово іншомовного походження інтегрувалося в українську мову (напр., *референдум*, *бюджет*, *сервітут*, *акцепт*, *філія*, *іпотека*, *фінансові ресурси*, *комунікація*, *реалізація продукції*). Не слід безпідставно в юридичних документах віддавати перевагу малозрозумілій іншомовній термінології, якщо наявні повноцінні українські слова і словосполучення, зловживати класичними мовами на позначення юридичних понять, явищ, процесів і відносин. Тому, коли запозичене слово може бути без втрат замінено, його не слід вводити до тексту документа. Недоречно, зокрема, вживати такі терміни, як: *адепт* (укр. *прибічник*), *гіпотетичний* (укр. *правдоподібний*, *можливий*), *компенсація* (укр. *відшкодування*), *інсинуація* (укр. *наклеп*), тощо. Але це не означає, що слід замість іншомовних слів, які є загальноживаними та більш зрозумілими, вживати власне українські слова (напр., укр. *задум* — іншом. *проект*; укр. *життєпис* — іншом. *біографія* тощо). Важливо, щоб запозичення було розумним, не набувало потворних форм, мало під собою наукову основу.

У тексті юридичного документа не рекомендується використовувати застарілі слова та звороти. Проте у нормативних та індивідуальних актах ще й сьогодні вживають архаїзми та історизми, що надають текстам канцелярського забарвлення: *дійсний акт складений* (потрібно *акт складений*); *вищезазначений* (потрібно *зазначений вище*), *при цьому додається* (потрібно *додається*), *електронно-обчислювана машина* (потрібно *комп'ютер*), *направляємо Вам для керівництва та використання* (треба *направляємо Вам*); *нижченазваний* (потрібно *названий нижче*). Використання застарілих слів у юридичних документах є доцільним у випадках, коли в сучасній

українській мові немає тотожного терміна на позначення певного поняття (напр., *діяння*).

У тексті акта стиль викладу має бути термінологічно суворим, а мова – нейтральною, щоб не викликати непотрібних емоцій і не відволікати увагу від суті змісту. Тексти актів слід позбавляти від інформаційної надлишковості, яка буває змістовою (двозначне тлумачення тексту/його елементів: синонімія, полісемія, оціночні слова і терміни) та лінгвістичною (надмірність необхідної для фіксації змісту тексту акта інформації: повтор, плеонастичні й тавтологічні конструкції). Зрозуміло, що доступність змісту документа досягається передусім простотою словникового запасу; вживана термінологія повинна бути якомога простішою з огляду на складність предмета, що трактується. У юридичному документі важливе значення має використання стандартизованої термінології.

Таким чином, грамотно складений юридичний документ відображає не лише рівень професійної підготовки укладача документа але також його ерудицію і загальний культурний рівень. Тому професійна мовна грамотність є однією з необхідних умов, що дозволяє найповніше розкрити та з'ясувати зміст не тільки окремих положень, а й усього документа в цілому, адже у юридичних документах мова виступає як безпосереднє вираження правової думки.

Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОПИСНІ ЗМІНИ ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ РЕФОРМИ

Мова – запорука тривкої ідентичності нації, основа її етнокультурної цілісності. Однією з найсуттєвіших ознак такої цілісності є функціонування в різних суспільних сферах літературної мови, що має кодифікований правопис. Правописна кодифікація мови завжди вписана в соціолінгвістичний контекст. Коли разом із тоталітарним періодом нашої історії відійшов у минуле адміністративний контроль за дотриманням правописних стандартів, ціла низка засобів масової інформації, видавництва, освітніх закладів і таке інше почали користуватися орфографічними правилами, відмінними від офіційних. Це дезорієнтує широке коло користувачів української мови, спричиняє непевність у власній мовній компетенції, перешкоджає розширенню суспільних функцій української мови і, зрештою, розхитує мовну норму.

На теперішній час завдяки сучасним засобам масової інформації маємо змогу почути усне українське слово не тільки з різних куточків

України, а й з усього світу. Чуємо розмаїття акцентів, вимов, інтонацій, бо це усне українське мовлення з його природними територіальними, соціальними, віковими особливостями. На протигагу некодифікованому усному мовленню, правопис – це еталон писемної літературної мови, яка, за слухним твердженням Ю.В. Шевельова, є штучним витвором високорозвиненого суспільства, а не відтворенням почутого «з уст народу» [1, с. 5].

У нинішніх дискусіях, що точаться навколо проблем функціонування української мови, помітне місце посідають питання нової редакції «Українського правопису». І це не випадково. Значення стабільної орфографії для духовної культури – велетенське, адже правопис забезпечує міцність норми літературної мови, сприяє освіті й усталенню грамотності громадян. Національна орфографія, починаючи з алфавіту й закінчуючи правилами вживання розділових знаків, є важливим складником етнічної культури і невід’ємним її зовнішнім атрибутом. Єдиний правопис консолідує національну культуру, етнос. Безладне розхитування орфографічних правил призводить до дестабілізації всіх норм літературної мови, дезорієнтує її носіїв, знижує грамотність населення, викликає елементи хаосу у словниках, у яких має бути чітко витримана правописна система. Державна мова (а такою знову стала українська) повинна мати стійкий правописний кодекс, обов’язковий для всіх громадян держави й друкованих органів. Правописні варіанти, а тим паче – різні правописні системи, як правило, не практикуються навіть у найдемократичніших країнах світу [2, с. 3].

Порушена тема реформи українського правопису залишається актуальною, оскільки дотепер автори різних редакцій українського правопису намагаються знайти баланс між системними параметрами сучасної мови та різночасовими прикметами української мовної традиції. На кожному етапі правописних реформ до дискусії між мовознавцями про характер і зміст їх проведення долучалися вчені інших галузей науки, а також політики і представники української громадськості. Політизація реформ українського правопису особливо відчувалася під час обговорення проекту Українського правопису 1999 р. [3, с. 87], не менш політичний характер вона мала в ході розробки і схвалення нової редакції Українського правопису, що набула чинності 3 червня 2019 р. (затверджена Постановою Уряду 22 травня цього самого року).

Упродовж останніх трьох десятиліть у мовознавчих колах (і не лише в них) велися жваві дискусії щодо реформи правопису української мови. Одні фахівці підтримували ідею створення нового правопису з оперттям на Український правопис 1928 р. Такий мовний кодекс відображав би більше самобутність української мови та об’єднав би українців усього світу. Інший підхід, репрезентований

прихильниками вдосконалення чинного Українського правопису [4, с. 48]. Незважаючи на давність нашої літературної мови, баталії довкола правописних прескрипцій бувають настільки гострі, неначе ми переживаємо первісний період кодифікації. Це ламання списів і досі збуває не лише вітчизняних лінгвістів, а й усіх, хто користується сучасною українською літературною мовою, від якої за визначенням більшість нефахівців вимагає маєстатичної непорушності, заледве досяжної. Статика й динаміка в літературній мові перебувають у хиткій рівновазі, яка через екстралінгвальні причини може бути порушена. Отже, треба застосувати всі можливі в цих обставинах засоби для potwierдження ідеї, що мовні реформи такі ж неминучі, як неминуча модифікація самого суспільства, яке вбирає в себе всі внутрішні й зовнішні онтологічні суперечності [5, с. 80].

Мовні реформи – це реалізація національної культурної стратегії за допомогою лінгвістичних засобів. Такі заходи майже завжди переходять край власне мовознавчого простору, оскільки змінюють мовну поведінку колективу в тих галузях, що найбільше репрезентують символічну функцію мови – її здатність бути головним виразником цивілізаційної унікальності народу в умовах культурних та економічно-політичних викликів на різних етапах розвитку. Причому, якщо інші головні функції мови (комунікативна, когнітивна, емотивна (експресивна), естетична, магічна тощо) можуть і не зазнавати змін унаслідок розгляданих реформ, то символічна через реформування ідіому завжди зазнає перебудови. Від структури (потужності) цієї функції великою мірою залежить і загальний рівень культури народу, зокрема вміння використовувати внутрішні та зовнішні ресурси рідного ідіому.

Розгляд системних змін, викликаних мовними реформами, без урахування культурно-історичних реалій, у яких існував народ під час цих реформ, належить до певного різновиду абстракції. З іншого боку, «абстрактна мова», закріплена в масовій свідомості, стає сама по собі не тільки мірилом культурного життя народу, а й набуває окремої символічної вартості. Тому сутність мовних реформ (а зміни в правописі – це елемент мовної реформи), тобто сутність реалізації свідомих змін ідіому, передбачає їхній розгляд у тісному взаємозв'язку із життям суспільства. Іншими словами, реформи літературних мов – це модифікації суспільної свідомості відповідно до запитів, породжених різними причинами. Мовні реформи в сучасному розумінні – набуток ХХ ст., оскільки саме тоді й з'явилася практика одномоментної зміни образу ідіому через урядову санкцію, проте ознаки таких реформ можемо знайти й у ХІХ ст., коли мовне планування не було суворо регламентоване й лише зароджувалося [5, с. 81–82].

Отже, чинна редакція Українського правопису 2019 р. – це

кодекс перехідного типу, що ввібрав у себе багато варіантних орфограм, застосування яких буде великою мірою залежати від стилістичної стратифікації слів з варіантним написанням. Скажімо, як закоріняться в різних стилях написання ефір – етер, аудиторія – авдиторія, кафедра – катедрa, радості – радости та інші покаже слововжиток. Можемо обгрунтовано припустити, що перші елементи опозицій будуть міжстильовими, а другі – закріпляться тільки в художньому, публіцистичному й релігійному стилях, зрідка будуть уживані в розмовній стихії. Крім того, життєздатність нових прескрипцій перевірить практика, що може виявитися не такою однозначною, як передбачають кодифікатори. Чи унікальний і найважчий український досвід мовних реформ? Ні. Реформи літературних мов – живий процес, що особливо активізувався на зламі двох останніх століть. У сучасних умовах великого інформаційного навантаження перед усіма членами мовної спільноти, не лише перед гуманітаріями, постає вкрай важливе завдання без зайвих емоцій адаптуватися до чинної редакції Українського правопису, щоб не перетворювати на бойовище той простір, у якому всі мають почуватися впевнено [5, с. 86].

Список використаних джерел

1. Український правопис / Ред. : Є. І. Мазніченко та ін. Київ : Наукова думка, 2019. 391 с.
2. Німчук В. В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст. ст. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. 116 с.
3. Ємчук О. Документи про реформу українського правопису в особовому фонді Василя Німчука. *Архіви України*. 2022. № 2. С. 86–98. doi: <https://doi.org/10.47315/archives2022.331.086>
4. Думчак І. М. Порівняльний аналіз змін у проєкті Українського правопису 1999 року та чинній редакції Українського правопису 2019 року. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26. Т. 1. С. 47–51. doi: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.8>
5. Скопненко О. І. Український правопис: традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). *Вісник Національної академії наук України*. 2020. № 3. С. 78-87. doi: <https://doi.org/10.15407/visn2020.03.078>

Купчинська Зоряна Олегівна,

завідувач катедри української мови імені професора Івана Ковалика Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор філологічних наук

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА НА РІВНІ ОНІМІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ

У сучасному соціумі посилюється вага власних назв не лише як етнічного та культурного маркера, а зростає суспільна функція імені, прізвища людини як ідентифікатора особи; щодо географічних назв, то вони також маркують межі етнічних територій. Як антропоніми, так і топоніми в суспільному середовищі виконують роль своєрідного юридичного знака, а це зумовлює посилення інтересу до дослідження онімів як об'єкта юридичної лінгвістики.

Лінгвістична експертологія базується на теоретичних засадах юридичного мовознавства. Однак цього є замало, має бути арсенал відповідних практичних напрацювань щодо національного онімікону: ономастична лексикографія та правописні норми, які регулюють ужиток імен, імен по батькові, прізвищ, топонімів тощо.

У різноманітних документах, де фіксуються антропоніми, часто порушуються правописні правила, що призводить до розбіжностей у документообігу і юридичних спорів та судових справ. «З погляду права антропонім є мовно вираженим юридичним ідентифікатором особи і будь-які розбіжності в записах імені викликають сумніви щодо ідентифікації особи» [2, с. 306].

Ономастична експертиза базується головно на фактажі текстів документів, у яких власні назви людей викликають відповідні юридичні запитання щодо ідентичності записів імен, імен по батькові, прізвищ, топонімів тощо. На ці запити можуть дати відповідь філологи, які оперують такими професійними інструментами:

1) лексикографічним забезпеченням (Редько Ю. Словник сучасних українських прізвищ : у 2 т. Львів, 2007. 1438 с.; Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. К.: Радянська школа, 1969. 256 с.; Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища (походження, словотвір, поширення). Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 552 с.; Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівеччини). Чернівці: Букрек, 2002. 424 с.; Словник української мови: в 11 т. АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К., 1970–1980; Трійняк І.І. Словник українських імен. К.: Довіра, 2005. 509 с.; Фаріон І.Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII–початку XIX ст. (з етимологічним

словником). Львів, 2001. 371 с.; Чучка П.П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 703 с. тощо);

2) теоретичними знаннями, що сформувалися на базі монографій з сучасної та історичної антропоніміки (Єфименко І.В. Українські прізвищеві назви XVI ст. К., 2003. 168 с.; Кравченко Л.О. Прізвища Лубенщини. К.: Факт, 2004. 198 с.; Осташ Р.І. До походження прізвищевих назв Реєстру (Спроба етимологічного словника). Реєстр Війська Запорозького 1649 року: транслітерація тексту. К.: Наукова думка, 1995. С. 517–567; Пахомова С.М. Еволюція антропонімних формул у слов'янських мовах: монографія. 2-вид. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші. 2012. 344 с.; Демчук М.О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. К. : Наук. думка, 1988. 172 с.; Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. (чоловічі іменування). К.: Наук. думка, 1984. 152 с.; Редько Ю.К. Сучасні українські прізвища. К.: Наукова думка, 1966. 216 с. та ін.);

3) правописними нормами (Український правопис. К.: Наукова думка, 2019; Ковтюх С.Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ. Кіровоград, 2012. 258 с. та ін.).

Найбільш проблемною в ономастичній експертизі є методика проведення аналізу оніма щодо ідентичності записів у різних документах. У відповідях на запити потрібно зважати на: 1) нормативність запису власної назви відповідно до чинного правопису; 2) етимологію оніма; 3) діалектне походження; 4) міжмовні контакти; 5) особливості словотвору; 6) історично-граматичну парадигму; 7) морфологічні особливості; 8) полісемію та омонімію твірних основ онімів тощо. Якщо мова йде про антропоніми у споріднених мовах, зокрема слов'янських, то методика експертизи ускладнюється правописними аспектами, напр. «переклади» власних назв українською мовою з російськомовних сторінок паспортів: Бендик/Бендік і рос. Бендик, Белова і рос. Белова, Васильєв(а)/Васільєв(а) і рос. Васильєв(а), Якович і Яковлевич, Іллінічна та Іллівна, Кириченко/Кіріченко і рос. Кириченко, Микита і Нікіта, Яківна і рос. Яковлевна.

Значно проблемніше здійснити експертні висновки щодо антропонімії східних народів. Причин труднощів є кілька: Україна зі східними державами/народом історично контактувала обмежено, відповідно в радянський період стосунки відбувалися лише через посередництво російської мови. На сучасному етапі в нас нема достатньо фахівців, які б змогли представити хоча б невеликі лексикографічні праці, що стали б великою підмогою в лінгвістичній експертології, що так необхідно тепер. І саме тим ускладнюється

методика надання експертних висновків щодо таких запитів, напр. Тимур і Темур; Мухаммад і Мухамед.

Побачило світ навчально-довідкове видання Цісар Н. і Кірносолової Н. (*北京* Пекін vs Бейдзін, *庄子* Чжуанцзи vs Джвандзи: проєкт української практичної транскрипції китайської мови. Посібник-довідник. К. Львів, 2020), присвячене практичній транскрипції китайських власних назв і реалій українською мовою. Однак це перші спроби на шляху до освоєння східних власних назв. Без аналогічних праць, словників, порадників тощо ономастичну експертизу такого характеру здійснити неможливо.

Однак не лише східні онімікони викликають чисельні проблеми на українському мовному та правовому рівні. Це стосується і західноєвропейської антропонімії і топонімії. У цій царині, звичайно, значно більше напрацювань, однак якоїсь узагальнюючої праці, теоретичної чи лексикографічної, ще не маємо.

Активно функціонує Правописний семінар імені Олекси Горбача, зорганізований кафедрою філології Українського католицького університету, учасники якого поставили собі за мету виробити чіткі й послідовні правила написання запозичених чужомовних слів, а також власних назв, джерелом яких є класичні й сучасні іноземні мови [1, с. 189].

Щоб забезпечити теоретичним напрацюванням семінару практичне застосування, робоча група знайшла також спосіб запровадження визначених принципів практичної транскрипції чужомовних власних назв у практику. Для цього на базі сучасних інформаційних технологій було розроблено програму для автоматичного передавання чужомовних власних назв українською мовою, що має назву Transliteratоr©. Програма працює за прописаними алгоритмами. Автором цієї ідеї та головним архітектором її втілення став Ю. Дуркот – германіст і перекладач. У рамках проєкту Transliteratоr© він на основі створених списків розробляє базові алгоритми автоматичної транслітерації для кожної мови і тестує ці алгоритми разом з експертами з конкретної мови [1, с. 206–207].

Список використаних джерел

1. Головач У. До питання правопису чужомовних власних назв: ще раз про концептуальний підхід та головні принципи // Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2022. Випуск 8. С. 187–212.

2. Михальчук О. Антропонім як об'єкт лінгвістичної експертизи // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Вип.1(45). 2021. С. 305–311.

Лобода Тетяна Михайлівна,
доцент кафедри культури української мови
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова, кандидат
педагогічних наук, доцент

ІНШОМОВНА ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА В КУРСІ «УКРАЇНЬСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ

Курс «Українська мова за професійним спрямуванням» доповнює гуманітарно-фаховий цикл дисциплін у закладах вищої освіти, поглиблює мовну компетенцію здобувачів, сприяє формуванню професійно-мовленнєвого, культуромовленнєвого та культурологічного рівнів підготовки майбутніх фахівців,

Саме такий комплексний підхід до формування мовної особистості уможливило оволодіння здобувачами вищої освіти мовою майбутньої професії, найважливішою складовою якої, як відомо, є загальнопедагогічна, психологічна, дидактична, лінгводидактична, фахова (відповідно до обраної спеціальності) та інша наукова термінологія, здебільшого іншомовного походження, засвоєння якої необхідне для формування сучасного фахівця. Усе це зумовлює особливо ретельне вивчення іншомовної, термінологічної лексики в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням», оскільки ця проблема останнім часом стає предметом наукових дискусій та публікацій [1, 2, 4, 5].

Мовознавці звертають увагу на потужну іншомовну інтервенцію, що відчувають усі царини сучасної інтелектуальної діяльності українців. У ставленні до окресленої проблеми необхідно запобігати надмірності: перебільшувати негативний вплив іншомовної лексики на сучасну українську літературну мову чи заперечувати його, тобто здобувачі повинні усвідомити позитивні та негативні наслідки цього явища, причини з'яви запозиченої лексики в рідній мові, а також передбачати негативні наслідки такого процесу. Водночас необхідно наголосити на тому, що процес запозичення цілком об'єктивний і притаманний будь-якій мові. Вартими уваги при цьому, на нашу думку, можуть стати висновки П. Селігея: «... в науковій лексиці співіснують чуже й питоме, інтернаціональне й національне. Перший складник єднає її з міжнародними стандартами, другий виявляє її самобутність, зберігає народний характер. Доведено, що для повноцінного розвитку термінології важливо дотримання рівноваги цих двох складових, тобто враховувати як зарубіжні здобутки, так і національної традиції» [5, с. 20].

Таким чином, вивчення цієї складної проблеми варто почати з питань, які уможливають аналіз не лише суто мовних процесів, пов'язаних із цим явищем, але й з проблемами культури мовлення та спілкування. Саме тому доцільним є з'ясування зі здобувачами причин запозичення в рідній мові: відсутність досконалого питомого слова; потребою більшої конкретизації певного предмета чи явища; бажання використовувати більш економічні мовні одиниці. Крім того, на практичних заняттях з дисципліни ретельно мають бути проаналізовані наслідки запозичень, особливості засвоєння чужомовної термінології під час виконання завдань, що мають теоретико-практичний характер:

- з'ясування лексичного значення окремих термінів, їхнього походження за відповідними лексикографічними джерелами;

- добір українських відповідників до іншомовних термінів і навпаки;

- побудова словосполучень, речень з іншомовними термінами та введення їх у фахово-педагогічні тексти;

- добір до питомих термінологічних словосполучень іншомовних відповідників з метою компресії речень, текстів;

- редагування речень, текстів ділового та наукового стилів зі стилістично невмотивованим використанням запозиченої лексики;

- введення іншомовної фахової лексики у рольові діалоги під час упровадження різних видів ігрових технологій.

Відомо, що термінологія та наукова лексика різних галузей, зокрема гуманітарної, містить велику кількість запозичень, які давно засвоєні українською мовою і є загальнозрозумілими. Такі слова не потребують перекладу, однак можуть бути використані у завданнях стилістичного характеру, під час з'ясування правопису слів іншомовного походження, уточнення відмінкових закінчень, інших граматичних категорій та ін. Необхідно акцентувати увагу здобувачів на проблемі безпідставного надуживання запозиченої лексики, коли мовці не шукають рівнозначні лексеми до запозичень у рідній мові, а штучно переносять їх з однієї до іншої.

Звичайно, в роботі щодо оволодіння фаховою мовою превалює аналіз фахово-педагогічних, вузькоспеціальних термінів. На нашу думку, ще під час викладу лекційного курсу є доцільним наголосити на таких важливих ознаках термінології, як її системність і точність, унормованість і відсутність емоційно-експресивного забарвлення, прагнення до однозначності, переважно інтернаціональному характері. Останнє потребує особливої уваги викладача та ретельно відібраних текстів і сформульованих завдань: вилучення з речень, фахових тестів і подальший аналіз термінологічної лексики, добір визначених груп термінів, термінологічних дублетів (власномовного та запозиченого), редагування або створення речень, текстів, насичених термінологічними одиницями фахового чи загальнонаукового характеру.

Крім того, суттєвий ефект в удосконаленні мовної компетенції здобувачів має вивчення паронімії в системі іншомовної лексики. Паронімія, взагалі, – одне з поширених явищ у професійній мові фахівців усіх напрямів підготовки (авторитетний – авторитарний, хронікальний – хронологічний, ліцензія – ліценція, факт – фактаж). Труднощі у вживанні паронімів пов'язані з тим, що часто їм притаманна семантична близькість, схожість за морфемним складом і спорідненість за походженням. Поглибити мовну ерудицію здобувачів вищої освіти в умовах європейської багатомовності допоможе залучення до лексико-стилістичної роботи паронімів з інших мов: польської, англійської, німецької, французької. Це уможливить визначити зв'язок між мовами, що вивчають здобувачі, а зрештою, й збагатити активний і пасивний словниковий запас їхнього мовлення.

Таким чином, раціональна система організації вивчення в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» іншомовної та термінологічної лексики сприятиме формуванню мовної компетенції здобувачів вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Зарицький М. С. Актуальні проблеми українського термінознавства: Підручник. К.: ВЦ «Видаництво «Політехніка», ТОВ «Фірма «Періодика», 2004. 128 с.

2. Кочан І. М. Українська наукова лексика: міжнародні компоненти в термінології: навч. посіб. К.: Знання, 2013. 294 с.

3. Паламар Л. М. Лінгводидактичні основи формування україномовної особистості. К., 1997. 235 с.

4. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? // Українська мова. 2007. № 3. С. 3–15; № 4. С. 16–32.

5. Селігей П. О. Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт? // Журнал «Вісник Національної академії наук України». 2007. № 9. С. 20–28.

Маковій Віктор Петрович,

завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ДОБРОСОВІСНІСТЬ, РОЗУМНІСТЬ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ: ЛІНГВІСТИЧНА, ПРАВОВА ТА ТЕМПОРАЛЬНА СУТНІСТЬ

Добросовісність, розумність і справедливість є тими морально-етичними чеснотами суспільства, які знайшли відображення у низці сфер людської життєдіяльності, що стало передумовою до їх втілення у змісті низки правових приписів того чи іншого спрямування.

Безумовно, з огляду на примат прав та свобод людини питання використання наведених термінів відповідним чином корелюються зі змістом низки приватних прав. Так, дані категорії мають своє використання при окресленні часових меж здійснення суб'єктивних прав і виконання суб'єктивних цивільних обов'язків. Сутність цих категорій витлумачена відповідним чином і в лінгвістиці. Саме це і стане предметом даного виступу.

По-перше, у тлумачному словнику наявне усталене сприйняття кожного із зазначених термінів. Так, під добросовісністю прийнято розуміти чесне, старанне і сумлінне виконання своїх обов'язків [1, с. 308]. Розумність ототожнюється з такими термінами як: 1) освіченість, письменність, грамотність; 2) практична корисність, змістовність, доцільність [1, с. 1269]. Справедливість сприймається у якості варіативного вибору сутності цього поняття: 1) ототожнюється з правильним, об'єктивним, неупередженим ставленням до кого-, чого-небудь; 2) заснування на законності, достатності, обґрунтованості; 3) відповідність морально-етичним та правовим нормам [1, с. 1376]. Співставлення сутностей наведених понять свідчить про певне їх переплетіння, де кожне з них має право на існування саме як морально-етичної та правової категорії.

У правовій площині добросовісність, розумність і справедливість знайшли відтворення у змісті однієї з основних засад цивільного права, принципу, що унормований п. 6) ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України). При цьому законодавець специфічно розмістив порядок застосування наведених термінів у визначенні відповідного принципу справедливості, добросовісності та розумності.

З урахуванням викладеного вище доречним є сприйняття принципу справедливості, добросовісності й розумності саме як поведінки суб'єкта цивільного права, яка відповідає правильній поміркованій реакції звичайної людини, що є наслідком прийнятого рішення за результатами зіставлення та аналізу обставин об'єктивно сформованої реальності. Ця основна ідея правового регулювання цивільно-правових відносин наскрізною ниткою пронизує всі інститути приватного права, серед яких: моральної шкоди (ст. 23 ЦК України), право на винагороду за використання твору та право слідування (ст. 445 і ст. 448 ЦК України), зобов'язання (ст. 509 ЦК України), свобода договору (ст. 627 ЦК України), зміна та розірвання договору у зв'язку з істотною зміною обставин (ст. 652 ЦК України), межі поведінки набувача за договором довічного утримання (догляду) (ст. 749 ЦК України).

Ведучи мову про строк та термін в якості темпоральних величин обмеження змісту цивільних правовідносин, тобто часових меж здійснення цивільних прав та виконання цивільних обов'язків, у

розрізі використання добросовісності, розумності й справедливості, необхідно висловити такі міркування.

Розумний строк як один із різновидів відносно визначених строків відображений як у цивільному праві, так і в цивільному процесі. У межах адміністративного процесуального права наявне чітке визначення даного строку як такого, якщо він передбачає час, достатній, з урахуванням обставин справи, для вчинення процесуальної дії, та відповідає завданню адміністративного судочинства. Тобто, мається на увазі саме такий строк, який є достатнім для надання своєчасного (без зволікань) судового захисту порушених прав, свобод та інтересів у публічно-правових відносинах. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) серед критеріїв розумності строку вказує складність справи, поведінку заявника, поведінку державних органів, які є учасниками процесу, значущість питання для заявника [2, с. 328]. У контексті наведеного, Конституційний суд України у рішенні від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 надав визначення розумного строку в досудовому слідстві як оціночного, тобто такого, що визначається у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину, навівши вказані ЄСПЛ критерії.

У зазначеній Постанові Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ услід за Конституційним судом України за наслідками дослідження рішень ЄСПЛ вирізняв такі критерії розумного строку в межах розгляду цивільних справ як правова та фактична складність справи; поведінка заявника, а також інших осіб, які беруть участь у справі, інших учасників процесу; поведінка органів державної влади (насамперед суду); характер процесу та його значення для заявника. При цьому дана судова інстанція додатково вказала на наступні критерії розумного часу у цивільному процесуальному праві: наявність обставин, що утруднюють розгляд справи; кількість співпозивачів, співвідповідачів та інших учасників процесу; необхідність проведення експертиз та їх складність; необхідність допиту значної кількості свідків; участь у справі іноземного елемента та необхідність з'ясування і застосування норм іноземного права. Водночас, при розгляді кримінальних справ серед критеріїв розумності виділено складність кримінального провадження; поведінка учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень, де дано тлумачення сутності кожного з критеріїв.

Однак, вперше у вітчизняному законодавстві даний вид строку був регламентований саме у цивільному законодавстві, на прикладі положень стт. 564 (обов'язки гаранта), 619 (одержання відповіді кредитором на пред'явлену вимогу), 666, 670, 672, 678, 680, 681, 684, 688, 690, 700, 704 (реалізація змісту договору купівлі-продажу), 776,

777 (в межах змісту договору найму), 846, 852, 857, 858, 872, 877, 884 (здійснення прав та обов'язків учасниками підрядних відносин), 919, 935 (здійснення прав з договорів про надання транспортних послуг), 938, 939 (у відносинах зберігання), 1004, 1017, 1041 (при наданні посередницьких послуг), 1082 (в межах договору факторингу), 1101 (при здійсненні розрахункових операцій), 1146 (при реалізації змісту зобов'язання з публічної обіцянки винагороди) ЦК України.

В.В. Луць вважає, що «розумний строк» в цивілістиці означає необхідність враховувати всі конкретні обставини, в яких діють учасники правовідносин [3, с. 33]. На думку Р.Б. Шишки розумним слід вважати такий строк, за якого особа, що наділена нормальним, середнім рівнем інтелекту, знаннями і життєвим досвідом, може адекватно оцінювати ситуацію, моделювати в ній необхідну, юридично значиму поведінку [4, с. 336]. Вочевидь природа розумного строку у цивільному праві формується в межах принципу справедливості, добросовісності та розумності згідно з п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК, на що звертається увага в літературі [5, с. 26-27]. Таким чином, як в межах приватного, так і публічного права розумний строк покликаний забезпечити реалізацію змісту відповідного суб'єктивного права з урахуванням інтересів всіх учасників суспільного відношення.

Добросовісність у структурі темпоральних меж реалізації змісту цивільно-правових відносин відображена у площині здійснення права давнісного власника, яке трансформується у право власності цієї уповноваженої особи (ст. 344 ЦК України). Адже норми останньої статті безпосередньо вимагають накопичення юридичного складу для трансформації права володіння у право власності, де добросовісність є визначальною категорією для втілення юридичної сутності набувальної давності як різновиду цивільно-правового строку.

Безумовно, викладеними міркуваннями глибина та різноаспектність предмету даного дослідження жодним чином не вичерпується, що закладає підвалини до подальших напрацювань у вивченні природи термінів добросовісність, розумність і справедливість у морально-етичній, юридичній та темпоральній площині.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Лагута В.О. Критерії визначення розумних строків. *Форум права*. 2013. № 3. С. 328-331.
3. Луць В.В. Строки і терміни у цивільному праві: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 320 с.

4. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6-ти томах. Т. 1. / Р.Б. Шишка (керівник авт. кол.), О.Л. Зайцев, Є.О. Мічурін та ін.; За ред. Р.Б. Шишки та В.А. Кройтора. Харків: НУВС, 2004. 417 с.

5. Цивільне та сімейне право України: підручник. / [За ред. Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубевої]. Київ: Правова єдність, 2009. 968 с.

Марчило Лариса Миколаївна,

докторантка кафедри української мови
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

ДІЄСЛІВНІ ОДИНИЦІ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ (НА ПРИКЛАДІ ЛЕКСЕМИ СВДІЧИТИ)

Незважаючи на значну увагу до проблем функціонування правничої термінології і вагомій здобутки в цій галузі, питання формування юридичних термінів залишається актуальним питанням української лінгвістики.

До складу галузевих термінів входять одиниці, що належать до різних лексико-граматичних класів слів. У мовознавчих дослідженнях увагу в основному приділено іменникам та номінативним словосполученням як ядру терміносистеми, проте не менш важливим є дослідження одиниць, представлених дієсловами.

В українській літературній мові вживається лексема **свідчити** та похідні, утворені за допомогою словотворчих і формотворчих афіксів (префіксів, суфіксів, постфіксів): *засвідчити, засвідчувати, засвідчитися, засвідчуватися, посвідчити, посвідчувати, посвідчуватися, пересвідчити, пересвідчувати, пересвідчитися, пересвідчуватися, освідчити, освідчувати, освідчитися, освідчуватися, присвідчити, присвідчувати, присвідчитися, присвідчуватися, досвідчити, досвідчитися, обсвідчитися, обсвідчуватися*. Серед названих лексичних одиниць є багатозначні та однозначні, діалектismi (*досвідчити, освідчати, обсвідчитися, присвідчити*), архаїзми (*свідчитися*), що відображено в тлумачному словнику.

Лексема **свідчити** в одинадцятитомному «Словнику української мови» зафіксована з кількома значеннями: 'Будучи свідком, очевидцем або обізнаною в певній справі особою, підтверджувати істинність, правильність чого-небудь'; 'Бути, служити свідченням, доказом чого-небудь; доводити щось'; 'Офіційно підтверджувати дійсність, істинність чого-, кого-небудь; підписом або печаткою завіряти щонебудь' [12, с. 78]. Одне зі значень дієслова **свідчити** (та **посвідчити**)

‘давати показання в суді або на допиті як свідок’ позначено ремаркою як юридичний термін [там само; 11, с. 311].

Дієслово **свідчити** має давню історію, воно функціонувало ще в староукраїнській мові.

В адміністративно-юридичній документації XIV–XV стт. на позначення поняття ‘доказу провини, вислуховування свідків’ поряд із давнішим **доводити** ‘аргументувати’ вживалися лексеми **сознавати** ‘підтверджувати’, **свѣдѣтельствовать** ‘давати показання’ (у молдовських документах), **свѣтчити**, **досвѣтчить** ‘довести’, ‘посвідчити, поставити свідків’ [5, с. 263]. Слід зауважити, що це відбулося після появи нового терміна **свѣдкъ**.

У мові пам’яток XIV–XV стт. лексема **свѣтчити** мала такі значення: 1) свідчити (давати показання); 2) свідчити (підтверджувати); 3) виступати чийм свідком [10, с. 325–326]. Крім того, в цей час уживалися форми доконаного виду дієслів **посвѣтчити** ‘посвідчити (дати показання)’, ‘підтвердити зізнанням, посвідчити’ [там само, с. 200–201], **досвѣтчить** ‘доказати, довести’, ‘посвідчити, поставити свідків’ [9, с. 320], **осветчити** ‘публічно заявити’ [10, с. 93], **освѣдчати** ‘публічно заявляти’ [там само].

На думку авторів академічного видання «Історія української мови. Лексика і фразеологія», лексема **свѣтчити** «разом із похідними досвѣтчить, свидоцтво, свидочство передають поняття, пов’язані не лише із свідченням, а й підтвердженням істинності чого-небудь (певної дії, прийнятої постанови, документа і т. ін.), притисненням печатки, пред’явленням дотичних довідок і т. ін.» [5, с. 264]. Однією з причин поширення в українській мові таких дериватів була їх співзвучність із відповідними аналогами цих термінів у західнослов’янських мовах [там само, с. 268].

Дієслово **свѣтчити** могло входити до складу усталеного словосполучення **свѣтчити оу вочы** (кому) ‘заявляти, говорити в очі’: *и па(н) ива(н) то и пере(д) з(с)дре(м) тобѣ свѣтчи(л) оу вочы иже ты са(м) тотъ запи(с) зреза(в)шы и в ого(н) вкину(л)* [10, с. 326].

У діловій мові XVI–XVII стт. дієслово **свѣдчити** та похідні продовжують функціонувати: *А служебник его млсти п̄на Дорогостаиског Станислав, взявши от нег желѣзо, свѣтчил мною, вижом, и сторонами, поведаючи, их то ковал, влостивыи отчич его млсти п̄на Миколаев, которыи, деи, многие шкоды починивши, з ъменя панског втек (1561 р.)* [8, с. 255]; *што слуга п̄на Федоро(в), па(н) Тимофе(и), мною, во(з)ны(м), свѣ(т)чи(л)* (1605 р.) [6, с. 89]; *Свѣдительствоую: Свѣдчу, визнаваю, послушествую, засвѣдительствоую, протестуюса, освѣдчаюса* [13, с. 194]; *На уряде крорско^м у за^мку є^с к^р м^н Житомирско^м передо^мною, Яно^м Вити^нски^м, по^дстаро^ти^н житомирски^м, по^дтанови^нши се о^чени^то урожоны^н его м^н па^н Ива^н Преже^нски^н солени^те^р се свѣдчилъ и оповѣдалъ*

напроти"ко урожоному его м¹ пану Миколаєви Преже"скому, брату своєму рожаному (1635 р.) [1, с. 95].

У сучасній українській мові похідні від дієслова **свідчити** використовуються в юридичній практиці, в документації (у складі офіційно-ділових виразів), наприклад: *засвідчувати копію заяви, засвідчувати справжність підпису, засвідчувати автентичність документа, документ, що посвідчує особу, підпис посвідчується печаткою, угода посвідчується нотаріусом*. І хоча в тлумачних словниках української мови дієслово **засвідчувати** не кваліфікують як юридичний термін, на відміну від **свідчити, посвідчити**, проте воно зафіксоване в «Словнику юридичних термінів» (1994) [2, с. 67], де, крім правничої термінології, представлена загальнозживана лексика, що використовується в юридичній сфері.

Лексема **свідчити** в українській мові функціонує в різних стилях, зокрема й зі значенням 'давати показання в суді або на допиті як свідок', наприклад: *Стаття 18. Свобода від самовикриття та право не **свідчити** проти близьких родичів та членів сім'ї [7]; Добиватися, згідно закону, очних ставок з усіма тими, хто **свідчив** а чи **буде свідчити** на нього [4, с.282]; «Совість української інтелігенції», як звали академіка Єфремова, виступає в жалюгідній ролі якогось авантюрного вербувальника членів для підпільної контрреволюційної організації і сам про це **свідчить** на суді! [3, с. 159]; Іванові Євграфовичу захотілось зараз і самому вмерти, ніж іти завтра **свідчити** проти розумного й дотепного Семенюка, якому вже нічим не допоможеш, бо сумна доля його визначена: адже не чути було, щоб хтось із забраних уночі повертався після слідства чи суду додому... [там само, 175].*

Аналізовані терміни, що належать до групи лексичних одиниць, пов'язаної з організацією і перебігом судового процесу, сформувалися на основі лексики, спільнослов'янської за походженням. У діловій староукраїнській мові XIV–XV стт. лексема **свѣдчити** була багатозначною, вже в той час зафіксовані похідні дієслова **посвѣтчити, досвѣтчить, освѣтчити**, які мали відповідники в старопольській і старочеській мовах. Динамічні процеси в лексичному складі мови, зокрема в її термінологічних системах, відбивають складні процеси розвитку і вдосконалення української мови.

Список використаних джерел

1. Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / Підгот. до вид. В.М.Мойсієнко. Житомир, 2004. 253 с.
2. Андерш Ф., Винник В., Красницька А., Полешко А., Юрчук О. Словник юридичних термінів. Київ, 1994. 322 с.
3. Антоненко-Давидович Б. Смерть. Сибірські новели. Завищені оцінки: Повісті, новели, оповідання. Київ, 1989. 559 с.

4. Багрянний І. Сад Гетсиманський: Роман. Новий Ульм, 1950. 560 с.
5. Горобець В.Й. Адміністративна і суспільно-політична лексика. Історія української мови. Лексика і фразеологія. Київ, 1983. С.248–269.
6. Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів). Відпов. редактор В.В. Німчук. Київ, 1981. 316 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
8. Луцька замкова книга 1560–1561 рр. Підгот. до видання В.М.Мойсієнко, В.В.Поліщук. Луцьк, 2013. 736 с.
9. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У двох томах. Т. 1. Київ, 1977. 633 с.
10. Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: У двох томах. Т. 2. Київ, 1977. 593 с.
11. Словник української мови: в 11 т. Т. 7. Київ, 1976. 800 с.
12. Словник української мови: в 11 т. Т. 9. Київ, 1978. 917 с.
13. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28-ми вип. Гол.ред. Д.Гринчишин. Вип. 10: 3. Львів, 2003. 256 с.

Мацюк Галина Петрівна,

професор кафедри загального мовознавства
Львівського національного університету
імені Івана Франка, доктор філологічних
наук, професор

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА І СОЦІОЛІНГВІСТИКА: ЗВ'ЯЗКИ НА РІВНІ КАТЕГОРІЙ ТА ТЕРМІНІВ

Актуальність теми дослідження полягає в потребі розвитку теорії юридичної лінгвістики в період нових суспільно-політичних змін в Україні під впливом обраного курсу на євроінтеграцію. Важливо окреслити нові перспективи юридичної лінгвістики, розкривши динаміку в обґрунтуванні природи та зв'язків напряму з іншими науками і, зокрема, з соціолінгвістикою.

1. Динаміка в розвитку змісту поняття «юридична лінгвістика» і зв'язки напряму з іншими науковими сферами, зокрема з соціолінгвістикою. Теоретичні та прикладні дослідження з юридичної лінгвістики стали важливими в період розбудови правової держави та реформування правової системи [3]. Хоча певний час ця молода міждисциплінарна наука перебувала на стадії становлення і в світі, і в Україні [10], сьогодні її розвиток вже на рівні синкретичної галузі наукового знання [14, с.12]. Відбулася диференціація теоретичного і прикладного знання в рамках предметного поля

юридичної лінгвістики: спершу виокремилися юридичне термінознавство та юридична термінографія [3], а з часом інші напрями, зокрема законодавча (законопроектна) лінгвістика, законодавча стилістика, судова лінгвістика, граматики права, лінгвоюрисдика, лінгвоекспертологія, документна лінгвістика, компаративна юридична лінгвістика, юридичне перекладознавство, історія правничої мови чи юридична риторика [1].

Водночас в умовах сучасної наукової парадигми закономірно відбулася різновекторна міждисциплінарна взаємодія юридичної лінгвістики з іншими науками, тому дослідники відзначають її зв'язки з політологією, соціологією, психологією, лінгвоконфліктологією, лінгвоекологією, термінознавством та ін. [15, с.138]. Правда, міждисциплінарні контакти юридичної лінгвістики варто ще доповнити зв'язками з теорією дидактики, оскільки функціонує низка навчальних дисциплін: «Юридична термінологія», «Мова права», «Правнича лінгвістика», «Юридичне документознавство», «Науковий стиль юридичного мовлення», «Мовне оформлення дипломних робіт», «Редагування юридичних текстів», «Юридичний переклад», «Риторика для юристів» та ін.[1].

Такими ж обов'язковими є і зв'язки юридичної лінгвістики із соціолінгвістикою. Наприклад, у практиці викладання правничої лінгвістики [11] пояснення розпочинають з аналізу «соціолінгвістики як складової юридичної правничої лінгвістики» та понять: «мовна політика», «мовні права особи», «мовна ситуація», «офіційний статус мови», «державна / офіційна мова», «типи мовних ситуацій», «мови корінних народів», «мови національних меншин» та ін. Подібний набір термінів і понять соціолінгвістики подають й інші посібники [12]. Тобто соціолінгвістичне знання є беззаперечним компонентом теорії юридичної лінгвістики.

2. Впливи на юридичну лінгвістику та соціолінгвістику процесу євроінтеграції. Нові завдання перед юридичною лінгвістикою постали після закону 2004 р.[5] і постанов Кабінету міністрів України 2017 р.[8] і 2023 р. [9], які сформулювали приписи про адаптацію законодавства України до законодавства ЄС. Цікаво, що юридична лінгвістика відразу ж відреагувала на рівні дидактики введенням у навчальні плани курсу «Українська юридична термінологія в європейському контексті» [1].

Що ж до соціолінгвістики, то актуальність досліджень з євроінтеграції зросла після відповідей України на мовні питання в опитувальнику ЄС (квітень 2022 р.) [16, 17]. Він привернув увагу до дослідження нової соціолінгвістичної проблеми, зокрема до взаємодії понять «ЄС» – «державна/офіційна мова» – «мови меншин». Логічно, що під впливом євроінтеграційних процесів з'явилася і нова навчальна дисципліна соціолінгвістичного циклу «Багатомовність і мовна

політика в ЄС», в контексті якої аналізуються категорії: «ЄС», «мовна політика», «офіційні мови», «мови меншин», «мовні ситуації», «мовне законодавство», «багатомовність», «плюрлінгвізм особи» та ін. (див. оновлену освітньо-професійну програму для магістрів «Прикладна лінгвістика» Львівського національного університету імені Івана Франка).

3. Розбудова соціолінгвістичного знання на підставі аналізу мовної проблематики в опитувальнику ЄС як одна із нових перспектив формування теорії юридичної лінгвістики. Вивчення взаємодії понять «ЄС» – «державна/офіційна мова» – «мови меншин» ще мало результативне. Питання проаналізовані на рівні права [13] (на жаль, з опертям на соціолінгвістичну теорію радянських соціолінгвістів і без характеристики законів, постанов та розпоряджень після 2018 р., які сьогодні мають стосунок до прав та мов національних меншин). Питання вже проаналізовані і в етнополітології (на прикладі 4-х держав ЄС) [4], засвідчуючи відсутність єдиного алгоритму імплементації документів РЕ та ЄС у законодавство країн-членів; наприклад, не у всіх країнах за наявності національних меншин є законодавство про їхні права і мови.

У соціолінгвістиці проблему теж почали вивчати, див. праці Ю. Бестерс-Дільгер, Б. Ажнюка, Г. Чуби та ін. Важливо підкреслити, що нову наукову інтерпретацію потрібно доносити і до українського суспільства, яке повинно знати про рівність 24-х офіційних мов в ЄС і про допомогу цієї наднаціональної інституції національним меншинам на підставі Європейської хартії регіональних мов та мов меншин, Рамкової конвенції про захист національних меншин та ін. документів. Тому опитувальник ЄС сьогодні спонукає до соціолінгвістичного аналізу взаємодії понять «ЄС» – «державна/офіційна мова» – «мови меншин» як нове джерело дослідження, в якому лише одне питання стосується державної мови [16, р.23], а 20 питань сформульовані щодо прав і мов національних меншин в Україні [17, р. 290-359]. Терміни опитувальника, які розкривають мовну проблематику, можна звести до семантичних полів «Мовна політика», «Мовне законодавство», «Мовна ситуація», «Мовні права».

Наукову інтерпретацію відповідей України в опитувальнику ЄС і рекомендацій Європейської комісії щодо них відразу здійснив журнал «Національна безпека і оборона», розкривши стан виконання рекомендацій Єврокомісії; щодо взаємодії понять «ЄС» – «державна мова» – «мова меншин» має стосунок рекомендація Єврокомісії про зміну українського законодавства про національні меншини [7, с. 46]. Також проаналізовано стан освіти і культури в Україні в період підготовки до вступу в ЄС на матеріалі відповідей опитувальника [6]. Однак соціолінгвістичну теорію про взаємодію понять «ЄС» –

«державна мова» – «мова меншин» потрібно ще формувати, лише тоді вона стане компонентом теоретичної бази юридичної лінгвістики.

Підсумуємо: 1) теоретичні зв'язки між юридичною лінгвістикою та соціолінгвістикою відбуваються на підставі актуалізації спільних наукових понять «мовна політика», «мовна ситуація» та «мовне законодавство», «мовні права», тому ці два наукові напрями «працюють» із однаковими семантичними полями термінів; 2) євроінтеграційний рух України зумовив обговорення проблеми взаємодії «ЄС» – «державна мова» – «мова меншин» на навчальних дисциплінах; 3) питання і відповіді України в опитувальнику ЄС як новому джерелі повинні стати об'єктом аналізу соціолінгвістики, щоб доповнити теоретичне підґрунтя юридичної лінгвістики.

Список використаних джерел

1. Артикуца Н. В. Фаховоорієнтовані мовні дисципліни в системі вищої юридичної освіти: традиції та інновації. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 29 листопада 2018 року). Частина 1. К., 2018. с. 21-22

2. Артикуца Н. В. Юридична лінгвістика та її застосування в законотворчій діяльності. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови (Київ, 25 листопада 2018 року). К., 2020. С 11-14.

3. Артикуца Н. В. Юридична лінгвістика як новий перспективний напрям міждисциплінарних досліджень : [препринт]. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2461>.

4. Герасимчук С., Демещук А., Драпак М., Краєв О. *Етнополітика Румунії, Словаччини, Швеції та Хорватії: аналіз законодавства та практики* (2022. 21. 01)

5. Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18 березня 2004 року № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

6. Кабанець Ю. Освіта і культура: наскільки Україна готова до вступу в ЄС. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-kultura-naskilky-ukrayina-gotova-do-vstupu-v-yes/>

7. Національна безпека і оборона. 2022. №1-2.

8. Постанова від 31 травня 2017р. № 512. Про порядок здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-2017-%D0%BF#Text>

9. Постанова від 2 травня 2023р. № 451. Про затвердження Порядку здійснення перекладу на українську мову актів Європейського Союзу та на англійську мову актів законодавства України, пов'язаних з

виконанням зобов'язань України у сфері європейської інтеграції. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/451-2023-%D0%BF#n60>).

10. Прадід Ю.Ф. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки і перспективи. Мовознавство. 2011. №2.с. 31-37.

11. Правнича лінгвістика: Навчально-методичний комплекс. К., 2008. 92 с.

12. Правнича лінгвістика : навч. посіб. / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.] ; за заг. ред. С. М. Гусарова. К., 2010. 312 с.

13. Ткаченко Є.В.. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин. Навчальний посібник. К., 2018.

14. Шевченко Л. І. Сизонов Д. Ю. Юрислінгвістика в Київському університеті: прогнозована концептуальна модель. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, (43), 8-21.

15. Шевченко Л.І. та ін. Юрислінгвістика : словник термінів і понять / Уклад. : Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов, І.В. Шматко / За ред. докт. філол. н., проф. Л.І. Шевченко. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2015.

16. Responses to the Questionnaire on Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of European Union. Part I. Volume I. April 2022.P.23. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/ukraine_questionnaire_part_1_vol_1.pdf

17. Responses to the Questionnaire on Information requested by the European Commission to the Government of Ukraine for the preparation of the Opinion on the application of Ukraine for membership of European Union. Part I. Volume II. April 2022.P.290-359. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/ukraine_questionnaire_part_1_vol_2.pdf

Онуфрієнко Галина Сергіївна,

доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки Національного університету «Запорізька політехніка»,
доктор філософії у філологічних науках,
доцент

ЗАГОЛОВОК ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ КОМПОНЕНТ АРХІТЕКТОНІКИ НАУКОВОГО ТЕКСТУ В ЮРИДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У юридичному дискурсі й у теоретичному, і у прикладному вимірах завжди постає завдання щодо найточнішого визначення ознак об'єкта дослідження для коректного й поглибленого їх комплексного

вивчення з метою подальшої вербалізації у форматі наукового тексту (НТ). Заголовок наукового тексту (ЗНТ) як обраний автором предмет дослідження в юридичному дискурсі покликаний бути й узагальненим вербальним показником змістових координат наукового тексту, й ідентифікатором базового концепту поданої в тексті юридичної інформації. Тож ці параметри ЗНТ сприятимуть повноцінному та вмотивованому функціонуванню юридичного тексту в різновекторному комунікаційному просторі.

Як продукт інтелектуальної творчості й актуалізатор змісту наукового тексту ЗНТ усією різноманітністю своїх синтаксичних моделей презентують і різне своє призначення на різних локаціях юридичного дискурсу, і різні масштаби впливу на адресат у комунікаційному просторі, і різні квалітаивні та квантитаивні характеристики. У науковій періодиці останніх десятиліть питання формулювання заголовку різними мовами вивчають у контексті теорії номінації та якнайбільше на матеріалі художнього і публіцистичного дискурсів. Сучасні пріоритети наукової діяльності та зростання попиту на практичну затребуваність її результатів актуалізують і проблему якості ЗНТ. У зв'язку з цим постає як актуальне питання й про такі взаємопов'язані компетентності автора НТ, як когнітивна та мовнокомунікативна, що вмотивовано підвищує ступінь авторської відповідальності за точність формулювання ЗНТ і в українськомовному, і в еквівалентному англломовному юридичному дискурсі.

Різні аспекти українськомовного НТ аналізують у своїх працях сучасні лінгвісти з науково-дослідних установ та ЗВО, зокрема, К. Городенська, Н. Зелінська, Ж. Колоїз, І. Кочан, О. Селіванова, П. Селігей, Т. Симоненко. Англломовний науковий текст вивчають мовознавці Л. Строченко, А. Чеботар, Т. Яхонтова та ін. Українськомовний юридичний текст обирають об'єктом наукового дослідження і правознавці, серед них: А. Красницька, А. Токарська, Л. Чулінда та інші. У наших попередніх наукових публікаціях та доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях визначено актуалітети й особливості юридичного дискурсу; досліджено юридичний текст у фокусі сучасного українського мовознавства, риторики й термінознавства; проаналізовано патогенний текст у сучасній професійно-діловій комунікації; схарактеризовано мовнокомунікативні контексти в сучасній правоохоронній сфері; з'ясовано мовно-когнітивні та комунікативно-риторичні пріоритети тексту як транслятора результатів продуктивної наукової творчості; описано неонімації як когнітивно-поняттевий ресурс сучасного юридичного тексту та ін. Метою цього дослідження, виконаного відповідно до завдань третього етапу кафедральної НДР «Текст у сучасній професійній комунікації українською мовою», є визначення

константних змістово-структурних компонентів ЗНТ й обґрунтування специфіки його продукування в контексті функційного спектру НТ [1] у сучасному україномовному юридичному дискурсі.

У юридичному дискурсі саме на заголовок у тексті, структурованому, цілісному і завершеному продукті самостійної мисленнєво-мовленнєвої творчості автора/авторського колективу дослідників, покладено відповідальну функцію з адекватної, коректної репрезентації квінтесенції цього вербального тексту в ракурсі його галузевої актуальності та новизни. Саме з повного розуміння ЗНТ шляхом усвідомлення базового концепту в ньому розпочинається доволі непростий процес вдумливого знайомства адресата, в т.ч. здобувачів вищої юридичної освіти на кожному з її трьох сучасних рівнів, з інформаційним ресурсом і друкованого, і усного тексту [3] задля визначення можливостей використання набутих нових знань в обраній спеціальності. Тож від довершеності комплексу параметрів ЗНТ не можуть залежати стратегія, тактика і результати подальшого його аналітичного опрацювання та проблемного обговорення у таких сучасних форматах колективної академічної комунікації, як конференції й симпозіуми, форуми і вебінари, круглі столи і дебати. Цим й умотивовано доцільність комплексного аналізу заголовку як інформаційного актуалізатора наукового тексту, вербального маркера його базових концептів. У науковому комунікаційному просторі все гостріше постають питання щодо коректності формулювання ЗНТ засобами різних мов, наприклад, державної і міжнародних, що посилює вимоги до рівня когнітивно-комунікативної компетентності автора НТ, а відтак потребує і високого ступеня його відповідальності за точність формулювання ЗНТ як державною, так і, наприклад, англійською мовою, яка обґрунтовано набуває дедалі більших функцій в українському соціумі.

Виокремленість заголовку в структурі НТ зумовлена його цільовим призначенням, комунікативним й пізнавальним потенціалом, потребами адресата оперативно здійснювати пошук інформації за її спакованим у формат ЗНТ вербальним еквівалентом. Заголовки усіх жанрових різновидів НТ від малих форм (тези доповіді) і до великих за масштабами (монографія, дисертація, науково-дослідний проєкт) – це важлива для його правильного розуміння інформативна одиниця, яка обов'язково має відповідати змісту тексту, узагальнюючи його та «згортаючи» до двох взаємозалежних складників: теми й реми (про що саме йтиметься в цій темі). Найоптимальніша локація теми в ЗНТ юридичного дискурсу – друга структурна частина заголовку, про яку найчастіше сигналізує використана двокрапка, що в номінативній структурі односкладного речення має вербальний еквівалент "а саме" (наприклад: *Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих і випадкових процесів. Обмежена*

осудність: психолого-правовий зміст. Конституційно-правовий інститут лобізму: вітчизняний та зарубіжний досвід) та лексеми "як" (наприклад: *Термінологічний потенціал мови спеціальності як потужний чинник професійної підготовки правника. Наукове забезпечення законотворчого процесу як комплексний механізм*), "у контексті" (наприклад: *Правові засоби у контексті інструментальної теорії права*). Також маркерами реми в ЗНТ виступають лексеми "в аспекті", "в ракурсі", "на прикладі", "у площині", "крізь призму", "у дзеркалі", "стосовно". Така бінарна (тема-рема) структура ЗНТ повноцінно виконує дві базові функції: когнітивну та мовнокомунікативну, забезпечуючи повну відповідність між заголовком і текстом, та коректно орієнтує читачів щодо змістової специфіки в сенсі новизни інформації в цьому тексті, оптимізуючи траєкторію пошуку наукових джерел для створення тематичної картотеки з певного питання чи проблеми. Сутність актуального членування заголовку (АЧЗ), який автори НТ, наприклад, статей, тез доповідей, мають синтаксично оформлювати засобами односкладного номінативного речення, – це його смислове структурування в рамках самого тексту на тему (вихідне, відоме, дане, основа) і рему (нове, ядро, повідомлюване, похідне), тобто бінарний розподіл: предмет повідомлення (тема) і те, що повідомляється про цей предмет (рема). Комунікативно значущою та інформаційно важливою для адресата є саме рема, яка повідомляє нове, наголошує на ньому. Також важливою умовою у забезпеченні мовної комунікації в юридичному дискурсі є бінарність структури ЗНТ у монографіях, наукових статтях, доповідях, курсових, дипломних, конкурсних і дисертаційних роботах тощо.

Формулювання ЗНТ – процес і надскладний, бо за своєю природою є інтелектуально-аналітичним, і надвідповідальний, оскільки автор НТ мусить забезпечити користувача від дезінформування та псевдоінформування, гарантуючи повну узгодженість між заголовком і метою, змістом, висновками НТ. Мінімізований варіант алгоритмічного припису для автора НТ з виконання цієї аналітико-синтетичної процедури пропонуємо такий: 1) ясно уявляти, про що саме самостійно, на засадах академічної добросовісності писатимете в НТ; 2) конкретно і коректно сформулювати мету, тобто кінцевий результат, якого прагнете досягти своїм дослідженням та віддзеркалити у самостійно написаному НТ; 3) знати, що дійсно нового пропонуватимете у висновках НТ в результаті самостійно виконаного дослідження. Серед найбільш поширених нині недоліків ЗНТ з огляду на пріоритети академічної комунікації, принципи наукової етики й екології МК зафіксовано такі: відсутність базового концепту (реми) в ЗНТ передусім у текстах малих форм, що повністю нейтралізує комунікативну потребу і нівелює когнітивну значущість цього тексту як джерела з новими знаннями, ідеями,

висновками; інформаційний "конфлікт" між заголовком і змістом тексту, зокрема неузгодженість ЗНТ і змістового параметру тексту; неточність ЗНТ через некоректне використання запозичених термінів [2].

Резюмуючи, зазначимо, що ЗНТ як структурно локалізований, втім константний компонент кожного НТ, покликаний виконувати цілий спектр взаємопов'язаних функцій з актуалізації інформації НТ на засадах наукової етики та екології МК, тобто набувати рівня довершеності як за квалітативними параметрами (передусім це інформаційна достатність та переконливість у сенсі АЧЗ), так і за квантитативними (зокрема, достатність лінійної довжини ЗНТ, умотивована обсягом нових знань у НТ; повна і наскрізна узгодженість ЗНТ з метою, завданнями, змістом та авторськими висновками у цьому НТ). Наявність у ЗНТ зазначених квалітативних та квантитативних параметрів підтверджує виконання ним свого цільового призначення в академічній комунікації у юридичному дискурсі задля досягнення ефективної й переконливої МК та створення умов для її перспектив.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко Г. С. Мовно-когнітивні та комунікативно-риторичні пріоритети тексту як транслятора результатів продуктивної наукової творчості. Запорізькі філологічні читання: Матеріали Всеукр. наук. конф. (11-12 листопада 2021 р.). Львів-Горунь: Liha- Pres, 2021. С. 82-86.

2. Онуфрієнко Г.С. Французькі запозичення в юридичній термінології слов'янських мов: парадигматичний і синтагматичний аспекти. Мовознавство: науково-теоретичний журнал. 2002. N 1. С.60-63.

3. Onufrienko H. S., Kovalenko Y. V. Text format of the scientific report for the conference and abstracts of this report: common and different. Modern problems in science. Proceedings of the XIX International Scientific and Practical Conference. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 626-629.

Онуфрієнко Олексій Володимирович,
доцент кафедри менеджменту
Національного університету «Запорізька
політехніка», кандидат юридичних наук,
доцент

ПРОЦЕСИ НЕОЛОГІЗАЦІЇ ПОНЯТТЄВО- ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ТЕЗАУРУСУ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ ТА НАУКИ ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ РЕАГУВАННЯ НА НОВІ ФЕНОМЕНИ У ДЕРЖАВОТВОРЕННІ

Динамічний прогрес соціуму й суспільних наук, значно активізувавшись із кінця ХХ ст., позначається, крім іншого, й помітною перебудовою тезаурусу, осучасненням існуючих та виникненням багатьох нових наукових парадигм і дисциплін, починаючи від термінологічних новацій на окремих їх локаціях й навіть радикальних змін у поняттєво-термінологічному апараті. Логічний результат таких масштабних зсувів – термінологічні «вибухи», під якими у термінознавстві розуміють активні й інтенсивні процеси масової появи нових чи осучаснених термінів. Цей процес, що нерідко проявляє з різних причин ознаки стихійного, галузеві науковці покликані зробити максимально керованим, обґрунтованим, умотивованим, свідомим, аби забезпечити точність поняттєво-термінологічного апарату кожної науки. Урахування цих фактів підтверджує, що **цілком на часі** є вивчення сучасного стану розвитку термінології юриспруденції та науки публічного управління в Україні, зокрема актуальної динаміки розвитку їх терміносистем.

Здійснене нами та опубліковане системне дослідження монографічного рівня [1] дозволило зробити низку взаємопов'язаних висновків в межах означеної проблематики:

1) Терміносистеми вітчизняних наук публічного управління та юриспруденції перебувають на стадії активного становлення і поповнення. Їх подальший розвиток має бути забезпечений не тільки відомими засобами термінологічної фіксації та стандартизації, але й фундаментальними дослідженнями наявних термінологічних тенденцій, ретельним відстеженням специфіки новотворів, аналізом обґрунтованості та відповідності запозичень елементів терміносистем інших мов тощо.

2) Вивчення сучасних наукових джерел свідчить про активну термінотворчість зарубіжних науковців, які репрезентують юриспруденцію та науку публічного управління. Продукування термінів-неологізмів відображає як появу нових чи оновлених концептів та моделей публічного управління, так й інноваційну практику державотворення та публічного адміністрування, оформлену

правотворчим процесом, що відбувається на їх основі (*належне врядування, нове публічне управління, електронне врядування, неовєберівська держава, кванго, конвергентні моделі публічної служби, інформаційний силос, спустошена держава, інституціональне стоншення, інституціональний ізоморфізм, диференційований державний устрій* тощо). Терміни-новотвори при цьому звичайно віддзеркалюють як оригінальні традиції національної мови (в межах якої вони є питомими словами), так і специфіку перетворень у відповідних державах: тяжіння до акронімів чи абстрактних ємних терміносполучень, термінологічних метафор в англофонних країнах та до складних терміносполучень із власним ім'ям – в романо-германських країнах тощо.

3) Помітна схильність провідних представників світової науки публічного управління (передусім з країн англосфери та держав континентальної Європи) до активного генерування термінів-новотворів свідчить про подальше відокремлення науки публічного управління від суміжних усталених наук на кшталт політології, теорії держави і права, соціології тощо. Більше того, деякі нові масштабні концепти публічного управління та моделі організації публічної служби, наприклад *неовєберівська держава*, можуть бути найближчим часом запозичені суспільствознавством у цілому.

4) Українські терміносистеми юриспруденції та науки публічного управління, з огляду на означені вище процеси, продовжуватимуть активно рецепіювати елементи терміносистеми світової науки, що актуалізує проблематику їх оновлення, нормативізації, кодифікації та стандартизації, оскільки предметом запозичення виступатимуть терміни різномовного походження, спродуковані в межах неоднакових адміністративних та правових культур. Особливої уваги потребуватимуть і неологізми, запропоновані вітчизняними науковцями у монографічних дослідженнях.

5) Необхідність здійснення сучасних компаративних досліджень, що оперують розлогим емпіричним матеріалом, зібраним із практики правового регулювання та публічного врядування багатьох зарубіжних країн, у тому числі власне англомовних, франкомовних, німецькомовних джерел, змушує вітчизняних науковців звертати особливу увагу на суто поняттєво-термінологічні (лінгвістичні) питання, зокрема на точність перекладу законодавчих і доктринальних термінів, офіційних назв різних структур публічного сектору тощо. Ситуація ускладнюється спостережуваним зіткненням двох поняттєво-термінологічних парадигм, кожна з яких перебуває в ситуації зламу панівних настанов. Перша парадигма – англомовна, що обґрунтовано претендує на універсальність з огляду на сучасний світовий статус англійської мови, природно ґрунтується на суто британському

публічно-адміністративному світогляді з її традицією універсального використання термінів «цивільна служба» / «цивільний службовець», проте останніми роками поступається практиці збереження значень та поняттєво-термінологічної специфіки мови оригіналу, принаймні постійно публічного сектору континентально-європейських держав (ФРН, Франція, Австрія та ін.) з характерними для них термінами «публічна служба» / «публічний службовець» у застосуванні до тих самих структур і співробітників національних органів публічного врядування. Друга поняттєво-термінологічна парадигма – власне українськомовна, що перебуває в ситуації транзиту від традиційного домінування термінів «державна служба» / «державний службовець», що міцно увійшли в тезаурус чинного законодавства України, й до термінів «публічна служба» / «публічний службовець», що наразі домінують на доктринальному рівні. Аналіз сучасних тенденцій англійського перекладу та власне специфіки мов оригінальних термінів дозволяє зробити висновок про непридатність англо-американського підходу до точного відображення континентально-європейської специфіки публічного врядування (і, тим більше, всього широкого розмаїття національної термінології трансформовуваних держав) та необхідність більш поважного ставлення до буквального значення термінів у національних мовах їх походження. Слід урахувати й факт відсутності чіткої межі між самими концептами публічної служби та цивільної (або державної) в багатьох трансформовуваних державах: це пов'язано з тим, що власне такий розподіл вимагає існування різних категорій публічних службовців (принаймні у вигляді двоступеневої системи з тим чи іншим рівнем відокремленості ступенів) із відмітно неоднаковими правовими статусами та різною адміністративною роллю, і конкретніше – корпусу професійних кар'єрних бюрократів у веберівському сенсі на кшталт німецьких «беамте» та всіх інших публічних службовців зі стандартним правовим статусом.

б) Відносно новим та маловивченим сучасною доктриною феноменом є терміни-неологізми, що утворюються в семантичний спосіб, вагому частину яких, як видається, становлять так звані термінологічні метафори. Вони звичайно продукуються в контексті англійської мови та в процесі запозичення й адаптації ІТ термінології (чи комп'ютерної мови в дещо архаїчному варіанті узагальнюючої назви), котра в свою чергу великою мірою розвивається за рахунок творчої термінологічної метафоризації. Складна та іноді неочевидна семантика, з одного боку, результуватиме у відомі складнощі перекладу українською, а з іншого – у перспективі дозволить доповнити, уточнити, урізноманітнити та осучаснити тезаурус вітчизняної науки публічного адміністрування, знизивши ступінь її схоластичної переобтяженості відверто застарілими термінологічними

рядами. Власне необхідність сприйняття нової термінології, запозичення термінів-метафор у вітчизняний термінологічний апарат не викликає сумнівів: цього вимагає і необхідність аналізу актуальних англомовних досліджень, і безпосередня практика публічного адміністрування в зарубіжних країнах, оформлена нормативно-правовими та стратегічними політичними джерелами, які досить швидко засвоюють нову термінологію.

Осмислення та вивчення цих процесів і складатиме перспективу подальшої наукової роботи в напрямку фіксації та дослідження термінологічної реакції юриспруденції і науки публічного управління на появу нових феноменів державотворчої та публічно-адміністративної реальності, опосередкованих джерелами права.

Список використаних джерел

1. Онуфрієнко О. В. Конвергенція публічного сектору з громадянським суспільством і сектором приватним: англо-американський та континентально-європейський полюси універсальної парадигми реформ публічного врядування у XXI ст. : Досвід компаративного дослідження, прогностичні сценарії, стратегії післявоєнної відбудови для України): монографія. / О. В. Онуфрієнко, Дніпро: Вид-во «ГРАНІ», 2022. 530 с. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=0s-REAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 01.11.2023).

Паршак Катерина Дмитрівна,
доцент кафедри української мови
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова, кандидат
філологічних наук, доцент

СУГЕСТІЯ ЯК МЕТОД МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ НА ЧИТАЧА ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ

Нині важливим та актуальним напрямком дослідження засобів та способів маніпулятивного впливу як усних, так і друкованих масмедіа на свідомість читача є з'ясування ролі сугестії, зокрема мовної. Сугестивна лінгвістика є одним із найновіших лінгвістичних напрямків, тісно пов'язуючи власне мовознавчі дослідження з психологією. Як зауважує А.М. Тарасюк, «поняття сугестії з'явилося в англійській філології у XVIII ст. у зв'язку з дослідженнями орієнталістів, коли В. Джонс та Х. Вілсон переклали санскритський термін «в'янджана» як «сила навіювання» [3, с. 49]. Термін *сугестія* (походить від латинського слова *suggestion* – буквальный переклад з латинської мови – «натяк, навіювання») у науковий обіг був уведений

у другій половині 19 століття (1866 рік). Його автором є французький лікар Август Льебо. Саме він використав метод сугестії, або навіювання, у своїй психотерапевтичній практиці.

Ще задовго до лінгвістичного зацікавлення цим явищем методом мовно-психологічного впливу використовувався для проведення сеансів гіпнозу. Відомий дослідник-фізіолог І. Павлов та лікар В. Бехтерев зробили висновок щодо фізіологічного підґрунтя цього процесу, дійшовши висновку, що він є наслідком умовного рефлексу.

Сугестія як метод впливу на свідомість людини, відповідно на її психічний та психосоматичний стан, за допомогою вербальних засобів, набула поширення в медичній практиці. Слово, зважаючи на його широкі виражальні можливості та невід'ємну образність, почали сприймати, а також використовувати як подразник; клінічний гіпноз дав змогу змінювати чи коригувати стан свідомості пацієнта. Теорія та практика сугестивного впливу започаткувала новий науковий напрямок – *нейролінгвістичне програмування*. Методики сугестивного впливу нині використовуються у психотерапії.

Як зазначає В. Аккурт, «у ХХ столітті мовленнєвий вплив як дослідницький напрямок традиційно розглядався в руслі психології, соціології, теорії комунікації, педагогіки і пропаганди» [1, с.6]. Праці цього наукового напрямку насамперед присвячені аналізу методик сугестії, засобів її реалізації. Незаперечним є їхнє практичне спрямування. Незважаючи на те, що сугестію розглядають у таких галузях, як психіатрія, нейрофізіологія, психологія, науковці стверджують, що визначальна роль у навіюванні, у процесі впливу на психіку людини, її свідомість належить мовленню. А.М. Тарасюк зауважує, що сугестію треба визначати як мовленнєвий вплив на психіку людини; останній не підлягає критичному оцінюванню, є складником фахового дискурсу та комунікації. На думку автора, текст, метою якого є вплив на підсвідомість людини задля зміни її фізіологічного та психоемоційного, є «сугестивним текстом».

Однак на сьогодні мовний вплив і, зокрема, сугестія як метод його реалізації потребує докладного вивчення з огляду на те, що сугестивне мовознавство набуло свого розвитку лише з 90-их років ХХ століття. Щодо предмету свого дослідження сугестивна лінгвістика є багаторівневим утворенням, оскільки спостерігається використання всіх типів засобів: фонетичних, лексичних, стилістичних (наприклад, тропи, порівняння, риторичні питання) та морфолого-синтаксичних. Цей лінгвістичний напрямок презентує мову як сугестивне явище, здатне виконувати маніпулятивну функцію. Сугестивний вплив має реалізацію у двох формах. Перша з них – *гетеросугестія*, під якою розуміють зовнішнє навіювання; друга – *аутосугестія*, або самонавіювання. Учасниками сугестивного впливу є *сугестор* та *сугеренд*. Сугестивний вплив (навіювання) здійснює *сугестор*, або

адресант. Це може бути людина, група людей, засоби масмедіа, всі, хто володіє інформацією та її передає. Дія сугестора спрямована на *сугеренда*, або реципієнта, адресата.

Як зазначалося вище, нині сугестія широко використовується в різних сферах, особливого значення вона набула в усних та друкованих масмедіа. Завдання сугестії полягає в тому, щоб подати замасковану, приховану інформацію, тим самим викликати в адресата запрограмований психоемоційний стан, зменшити поріг критичного та раціонального ставлення до повідомлюваного, підштовхнути до виконання певних дій. На думку В. Аккурт, саме непряма сугестія становить найбільший науковий інтерес, адже вона «важче піддається виявленню та аналізу, ніж інші типи мовленнєвого впливу», «на практиці предметом теорії мовного впливу є здебільшого ті комунікативні ситуації, у яких об'єкт впливу не усвідомлює, що знаходиться під навіюванням, що й обумовлює популярність мовленнєвої сугестії» [1, с.10]. Незаперечною є думка, що саме друковані масмедійні засоби на сьогодні є провідними у формуванні суспільної думки, з огляду на велику кількість читачів, й ставлять за мету сформулювати імідж політиків, державних діячів, політичних партій чи рухів, зосередити увагу на нагальних суспільних проблемах як у середині держави, так і у всесвітньому масштабі, організувати соціум для участі в різного типу проектах тощо.

Залучення вербальних та невербальних засобів сприяє ефективному маніпулятивному впливу на свідомість та підсвідомість читача, сприяючи тому, що в останнього формується враження, що його думка чи оцінка є самостійною, незалежною. Нині вміння публіциста, журналіста визначаються фаховим рівнем знань у галузі сугестивних технологій у масмедіа. Серед розмаїття мовних засобів автор має віднайти саме ті, які якнайкраще подадуть певну подію у вигідному для нього ракурсі, сприятимуть формуванню потрібних асоціацій, будуть викликати певні емоції та почуття, а відтак сформулюють таку думку про прочитане, яка була запрограмована адресатом.

Список використаних джерел

1. Аккурт В. Є. Теоретичні аспекти поняття сугестивності в лінгвістиці // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки. 2019. № 28. С. 5-17.
2. Стасула Н. Електронні засоби виявлення вербальної маніпуляції // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. № 694. С. 90–98.
3. Тарасюк А.М. Мовні засоби вираження сугестії стосовно поняття «wisdom» в середньоанглійських біблійних текстах. Молодий вчений. № 12.1 (52.1) 2017. С. 49–51.

Пашинська Людмила Михайлівна,
доцент кафедри української філології
Київського національного лінгвістичного
університету, кандидат філологічних наук,
доцент

ДО ПИТАННЯ ПРО ІНІЦІАЛЬНІ АБРЕВІАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ МАСМЕДІЙНИХ ТЕКСТІВ)

Абревіатури – це складноскорочені слова, які виникають внаслідок абревіації – об'єднання скорочених основ, скорочених і повних основ або перших літер слів лексичних словосполучень. Залежно від структури та вимови абревіатури поділяються на абревіатури ініціального типу, складноскорочені слова та комбінованого типу. Серед абревіатур ініціального типу розрізняють:

1) літерні абревіатури, утворені шляхом віднімання від слів лексичних словосполучень початкових букв, напр.: *МВС* (читається за назвами їхніх букв-складників – ем-ве-ес), *ЗСУ* (зе-ес-у), *СБУ* (ес-бе-у), *ППО* (пе-пе-о), *ДБР* (де-бе-ер), *ДПС* (де-пе-ес), *СТО* (ес-те-о), *СТБ* (ес-те-бе), *УТН* (у-те-ен), *ЦВК* (це-ве-ка), *ВВП* (ве-ве-пе), *КМДА* (ка-ем-де-а), *ДТП* (де-те-пе), *ДНК* (де-ен-ка) – *СБУ оголосила підозру чотирьом колаборантам* (Укрінформ, 27.05.2023); *ППО відбила російську ракетну атаку на південь України* (Zaxid.Net, 27.10.2023); *ДПС представила портфель IT-проектів у межах роботи технічної місії Податково-Бюджетного департаменту МВФ* (Державна податкова служба України, 26.10.2023); *В Обухові на Київщині через сильний вітер сталася ДТП* (Укрінформ, 28.10.2023);

2) звукові абревіатури, утворені з початкових звуків слів повної назви, напр.: *МОЗ* (читається – моз), *МОН*, *НАБУ*, *ЦНАП*, *ЖЕК* – *Нагадаємо, у зв'язку із введенням воєнного стану МОН рекомендувало тимчасово призупинити освітній процес у закладах дошкільної, загальної середньої і професійної (професійно-технічної) освіти й оголосило канікули щонайменше на два тижні* (Міністерство освіти і науки України, 07.03.2022); *Протягом тижня Мукачівський ЦНАП надав 1110 адміністративних послуг* (Mukachevo.net, 06.07.2023);

3) звукові абревіатури, складовими частинами яких є звуки і цифри, напр.: *АН-124*, *БРДМ-3*, *БпЛА Т-4*, *ДТ-54*, *КП-4*, *СКГ-6*, *ЖЕК-4* – *Наприкінці грудня 1982 року вперше піднявся у повітря важкий дальній військово-транспортний літак АН-124, створений під керівництвом Генерального конструктора О. К. Антонова* (Україна молода, 16.01.2019).

Ініціальні абревіатури поділяються на відмінювані й невідмінювані. У відмінюваних ініціальних скороченнях закінчення пишуться з малої літери після останньої букви абревіатури без будь-яких знаків (коми, апострофа), напр.: *У МОЗі розповіли, як може*

виглядати вимірювання температури у школах з 1 вересня (Українська правда, 14.07.2020); **У МОНі** прокоментували питання повернення коштів у межах програми «ЕПідтримка» (Район.in.ua, 03.08.2023); Це стосувалося передусім Бериславського району Херсонської області, де були зафіксовані перші запуски **КАБів** (КАБ – керована авіаційна бомба) (Українське радіо, 08.11.2023); Цього року **Всесвітній день боротьби зі СНІДом** в Україні – це про те, як українці протидіють ВІЛ не завдяки, а всупереч (Центр громадського здоров'я МОЗ України, 01.12.2022); Наступного року **ЦНАПи** працюватимуть в усіх громадах Київщини (Суспільне. Новини, 27.10.2023); **Що буде замість «Екомаркета» у ЦУМі** (Рівне вечірне, 15.09.2023); Так, харків'янка поскаржилася, що у її квартирі із крана з гарячою водою тече холодна. Розповіла, що неодноразово і безрезультатно зверталася до місцевого **ЖЕКу** (Урядовий кур'єр, 02.04.2013). Кінцеві приголосні **з, к** ініціальних абrevіатур, як і в звичайних іменниках, у місцевому відмінку чергуються із **з, ц**, напр.: **У ТЮзі** поставили виставу про *Тараса Шевченка* (Zaxid.Net, 14.01.2014).

Грамаітичний рід ініціальних абrevіатур визначають за стрижневим словом їхніх розгорнутих назв. Відповідно до стрижневих слів, абrevіатури розрізняють чоловічого, жіночого та середнього роду, а також множинні: **НБУ** (Національний банк України) – чоловічого роду за стрижневим словом банк; **МВФ** (Міжнародний валютний фонд) – чоловічого роду; **ТЦК** (територіальний центр комплектування) – чоловічого роду; **ЦНАП** (Центр надання адміністративних послуг) – чоловічого роду; **ДПС** (Державна податкова служба) – жіночого роду; **ДСНС** (Державна служба України з надзвичайних ситуацій) – жіночого роду; **ВООЗ** (Всесвітня організація охорони здоров'я) – жіночого роду; **ДТП** (дорожньо-транспортна пригода) – жіночого роду; **МВС** (Міністерство внутрішніх справ) – середнього роду; **НАБУ** (Національне антикорупційне бюро України) – середнього роду; **ДБР** (Державне бюро розслідувань) – середнього роду; **ОСББ** (об'єднання співвласників багатоквартирного будинку) – середнього роду; **ЗМІ** (засоби масової інформації) – множина, напр.: **МВФ оголосив** про запуск Фонду розбудови спроможностей для України (Укрінформ, 15.10.2023); **НБУ** суттєво **поліпшив** прогноз по інфляції за підсумками цього року, але **погіршив** на 2024 (Економічна правда, 26.10.2023); **ДСНС повідомила** про завершення аварійно-рятувальних робіт (Радіо «Свобода», 05.10.2023); **ВООЗ сказала**, хто першим отримає вакцину від COVID-19 (Укрінформ, 15.10.2020); **ДТП з українцями в Польщі: МВС повідомило** про стан десятків постраждалих (Українська правда, 06.03.2021); **ДБР зби́рало** докази і **подає** до суду (Україна молода, 22.09.2023); **НАБУ оголосило** в розиук ексдиректора структури МВС та його заступника (Слово і Діло, 27.10.2023); Керівник Інституту

майбутнього, колишній народний депутат Вадим Денисенко, якого **ЗМІ** також **називають** радником міністра внутрішніх справ, закликає заборонити чоловікам виїждити з України навіть після війни (Україна молода, 06.08.2023).

У деяких ініціальних аббревіатурах кінцевий звук сприймається як аналогічний звук змінюваного іменника, породжуючи при цьому потенційну нестійкість родової ознаки у процесі функціонування. Тому такі аббревіатури набувають категорії роду за зовнішніми ознаками: *НАТО* (Організація Північноатлантичного договору), *ЮНЕСКО* (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) належать до середнього роду за аналогією до іменників *радіо, лото, казино*, напр.: *Ядерна небезпека: НАТО повідомило, чи є зміни у стратегії рф* (Главком, 04.10.2022); *У відповідь НАТО заявило, що «мають намір призупинити дію Договору настільки, скільки буде необхідно, відповідно до їхніх прав згідно з міжнародним правом»* (Радіо «Свобода», 07.11.2023); *ЮНЕСКО внесло 20 об'єктів культурної спадщини України до списку з посиленням захистом* (Хмарочос, 07.09.2023), але і *ЮНЕСКО затвердила суперечливу резолюцію по Єрусалиму* (УНІАН, 18.10.2016).

Абревіатури, які закінчуються на приголосний, у масмедійних текстах можуть уживатися і як іменники чоловічого роду, хоча їхнє стрижневе слово може бути жіночого чи середнього роду, напр.: *МОЗ* (Міністерство охорони здоров'я), *МОН* (Міністерство освіти і науки), *ВАК* (Вища атестаційна комісія), *ВАТ* (відкрите акціонерне товариство), *ЖЕК* (житлово-експлуатаційна контора), *ЗАТ* (закрите акціонерне товариство), *ТУМ* (Товариство української мови) – **МОЗ повідомив**, яка зараз ситуація з коронавірусом в Україні (Главком, 19.10.2022) і **МОЗ повідомило**, які документи потрібні внутрішньо переміщеним медикам для працевлаштування в інші заклади охорони здоров'я (Урядовий портал, 24.05.2022); **МОН затвердив** правила вступу 2021 (ukr.net, 15.10.2021) і **МОН затвердило** нову програму для школярів, які навчаються за кордоном: що вона передбачає (Українська правда, 31.08.2023).

Отже, аббревіатури широко вживаються у масмедійних текстах. Найпродуктивнішими серед аббревіатур є ініціальні; граматичний рід ініціальних аббревіатур визначають за стрижневим словом, але у випадках розбіжностей зовнішньої форми аббревіатур і роду стрижневого слова форма роду у деяких аббревіатур, як видно з аналізованих прикладів, виявляється нестійкою.

Список використаних джерел

1. Андріянова О. Я. Особливості аббревіації як способу словотвору в сучасній українській військовій термінології. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Херсон, 2019. С. 12-17.

2. Городенська К. Українське слово у вимірах сьогодення. Київ, 2019. 208 с.
3. Пашинська Л.М. Фразеологічні неологізми в сучасному українському мас-медійному дискурсі. Київ, 2011. 24 с.
4. Український правопис. Київ, 2019. 392 с.

Петрина Володимир Несторович,
професор кафедри економічної безпеки та
фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ІНШОМОВНИХ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ПРАВІ УКРАЇНИ

Зі здобуттям незалежності Україна взяла курс на побудову на своїх теренах вільної ринкової економіки і впевнено просувається цим шляхом. Проте, на цьому шляху наша держава стикається з такою істотною перешкодою, як неадекватне вживання іншомовних юридичних термінів в українському праві, що зазвичай спричиняє хибне розуміння в українському праві тих чи інших правових інститутів міжнародного приватного права та права економічно розвинених країн, і, таким чином, стримує Україну на шляху до побудови вільної ринкової економіки.

Проблема неадекватного вживання іншомовних юридичних термінів в українському праві має два аспекти: 1) наповнення в праві низки іншомовних юридичних термінів значенням іншим, ніж ці терміни мають у міжнародному праві та праві економічно розвинених країн; 2) невідповідний переклад українською мовою низки іншомовних юридичних термінів, що використовуються в міжнародному праві та праві економічно розвинених країн.

Говорячи про наповнення в українському праві низки іншомовних юридичних термінів значенням іншим, ніж ці терміни мають в міжнародному праві та праві економічно розвинених країн, треба зауважити, що в процесі розвитку економіки України на ринкових засадах українське право запозичило із права економічно розвинених країн та міжнародного права чимало іншомовних термінів, яких не було в українському праві за часів адміністративно-командної економіки. Проте, цим іншомовним юридичним термінам в українському праві було надано інший зміст, ніж ці терміни мають в праві економічно розвинених країн та міжнародному праві. А саме, ці терміни були наповнені змістом, характерним не для ринкової економіки, який вони мають в праві економічно розвинених країн та міжнародному праві, а характерним для командно-адміністративної

економіки, що існувала в Україні за часів її перебування у складі радянської імперії.

Проблему наповнення в українському праві іншомовних юридичних термінів значенням іншим, ніж ці терміни мають в міжнародному праві та праві економічно розвинених країн, можна дослідити на прикладі низки термінів, що використовуються в чинному Господарському кодексі України (надалі – ГКУ). Так, наприклад, в статті 120 чинного ГКУ вживаються такі іншомовні юридичні терміни, як «асоціація», «корпорація», «консорціум» та «концерн», що були відсутні в українському праві України часів радянської адміністративно-командної економіки. Такі юридичні терміни, як «асоціація», «корпорація», «консорціум» були запозичені українським правом із англійської мови, де вони позначаються відповідно як *association*, *corporation* та *consortium*, а такий юридичний термін, як «концерн», був запозичений із німецької мови, де він позначається як *konzern*. Проте, в ГКУ юридичним термінам «асоціація», «корпорація», «консорціум» та «концерн» надали концептуально іншого значення, ніж ці юридичні терміни мають відповідно в англійській та німецькій мовах.

Так, в українському праві юридичному терміну «асоціація» надане наступне значення: «асоціація – договірне об'єднання, створене з метою постійної координації господарської діяльності підприємств, що об'єдналися, шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації і кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. У статуті асоціації повинно бути зазначено, що вона є господарською асоціацією. Асоціація не має права втручатися у господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. За рішенням учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями» [1]. Згідно з частиною 4 статті 118 ГКУ асоціація є юридичною особою. Водночас, в англійській мові юридичний термін *association* означає будь-яку групу фізичних або юридичних осіб, що об'єдналася для досягнення певної мети, або підприємницьку організацію, що не має статусу юридичної особи і не розглядається окремо від осіб, з яких вона складається [2, с. 119].

В українському праві юридичному терміну «корпорація» надане наступне значення: «корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації» [1]. Згідно з частиною 4

статті 118 ГКУ корпорація є юридичною особою. На відміну від визначення, даного в ГКУ, під корпорацією (англ. corporation) в праві країн англо-американської системи права, звідки походить цей термін, розуміється «організація (зазвичай господарська), що законом наділена правом діяти як окрема особа, відокремлена від своїх учасників, які володіють нею, і яка має право випускати цінні папери і існувати на протязі невизначеного проміжку часу» [2, с. 341]. «Найпростіший та зазвичай найбільш правильний спосіб розуміння корпорації – це розглядати її як істоту, існування якої є юридичною фікцією, тобто юридичну особу, що існує окремо від своїх власників чи інвесторів» [3, с. 1].

В українському праві юридичному терміну «консорціум» надане наступне значення: «консорціум – тимчасове статутне об'єднання підприємств для досягнення його учасниками певної спільної господарської мети (реалізації цільових програм, науково-технічних, будівельних проектів тощо). Консорціум використовує кошти, якими його наділяють учасники, централізовані ресурси, виділені на фінансування відповідної програми, а також кошти, що надходять з інших джерел, в порядку, визначеному його статутом. У разі досягнення мети його створення консорціум припиняє свою діяльність» [1]. Згідно з частиною 4 статті 118 ГКУ консорціум є юридичною особою. На відміну від визначення, даного в ГКУ, термін «консорціум» (англ. consortium) в англо-американському праві визначається як «група компаній, що домовились про досягнення спільної мети або участі у проекті на користь усіх учасників. Ці відносини зазвичай передбачають співпрацю і розподіл ресурсів, а часом і спільну власність» [4, с. 119]. Консорціум не є організаційно-правовою формою юридичної особи і, взагалі, не може бути юридичною особою, а є договірним інститутом, за ознаками схожим на український інститут спільної діяльності, передбачений главою 77 ЦКУ.

В українському праві юридичному терміну «концерн» надане наступне значення: «концерном визнається статутне об'єднання підприємств, а також інших організацій, на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку, інвестиційної, фінансової, зовнішньоекономічної та іншої діяльності. Учасники концерну наділяють його частиною своїх повноважень, у тому числі правом представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємствами та організаціями. Учасники концерну не можуть бути одночасно учасниками іншого концерну» [1]. Згідно з частиною 4 статті 118 ГКУ концерн є юридичною особою. Термін «концерн» (нім. Konzern) в німецькому праві, звідки він походить, означає не юридичну особу відповідної організаційно-правової форми,

як в українському праві, а загальне поняття, яке згідно з § 18 Закону ФРН «Про акціонерні товариства» охоплює численні різноманітні групи компаній, пов'язаних між собою відносинами контролю [5]. Такий контроль може здійснюватися як через корпоративні права, так і через відповідні договірні відносини. Поняття концерн у німецькому праві нагадує таке поняття українського права, як «пов'язанні особи», що згадується в ЗУ України «Про захист економічної конкуренції» та Податковому кодексі України і так само слугує цілям антимонопольного і податкового регулювання.

Проблема невідповідного перекладу українською мовою низки іншомовних юридичних термінів, що використовуються в міжнародному праві та праві економічно розвинених країн, може бути проілюстрована на прикладі перекладу українською мовою загальноприйнятого в міжнародному праві та праві економічно розвинених країн терміну «арбітражний трибунал» (англ. *arbitral tribunal*). Так, наприклад, один і той самий термін «*arbitral tribunal*» при перекладі українською мовою Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (англ. *Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road*) перекладається як «арбітраж», при перекладі Конвенції про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень (англ. *Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air*) – як «арбітражний суд», при перекладі Конвенції про міжнародні майнові права на рухоме обладнання (англ. *Convention on International Interests in Mobile Equipment*) – як «третейський суд».

Висновки. Проблема неадекватного вживання іншомовних юридичних термінів в українському праві породжена недостатнім знанням в Україні тих правових інститутів і концепцій, які стоять за відповідними іншомовними юридичними термінами. Такий стан речей, безумовно, потребує приділення більшої уваги вивченню в Україні правових засад ринкової економіки та іноземних мов, зокрема англійської мови, як провідної мови міжнародного дискурсу та *lingua franca* у сфері права.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Black's Law Dictionary. Seventh Edition. St. Paul, MN: West Publishing Co., 1999.
3. Robert W. Hamilton. The Law of Corporations. St. Paul, MN: West Publishing Co., 1987.
4. Dictionary of Business Terms. Second Edition. N.Y.: Barron's, 1994.
5. Aktiengesetz. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/aktg/_18.html

Посмітна Вікторія Віталіївна,
професор кафедри мовної підготовки
Київського інституту Національної гвардії
України, кандидат філологічних наук,
доцент

СПОСОБИ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПРОТИДІЇ СИЛОВИХ СТРУКТУР ІНФОРМАЦІЙНІЙ АГРЕСІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

Високий рівень попиту на актуальну інформацію в суспільстві та, відповідно, стрімке зростання рівня інформатизації суспільства у воєнних умовах спричиняє посилення загрози інформаційної агресії. У зв'язку з цим виникає проблема пошуку ефективних способів протидії негативному інформаційному впливу. Особливо небезпечним в інформаційній війні є застосування масмедійних комунікативних можливостей проти силових структур. Тож українські захисники сьогодні виявилися втягнутими не тільки у відкрите збройне протистояння, а й у протистояння інформаційне. Тому силовим структурам сьогодні важливо вміти ефективно протидіяти викликам інформаційної агресії масмедіа, як іноземних, так і деяких вітчизняних.

Сьогодні активно досліджуються цілі та можливості інформаційної війни, засоби здійснення інформаційної агресії в медіапросторі [1; 2; 3; 4; 6 та ін.]. Дослідники наголошують на високому рівні небезпеки інформаційної агресії, оскільки вона на підсвідомому рівні готує підґрунтя для розв'язання справжньої війни [3, с. 13].

Зважаючи на виклики інформаційної війни, визначаємо **мету** цього дослідження як виявлення ефективних способів комунікативної протидії силових структур інформаційній агресії.

Сьогодні зростає публічність силових структур, а отже, збільшується потреба в їх ефективній комунікації з громадськістю. Масмедіа відіграють у цьому важливу роль. Проте журналісти можуть не усвідомлювати рівень своєї відповідальності за оприлюднювану інформацію, їхні репортажі можуть ґрунтуватися на неперевіраних свідченнях і містити необережні характеристики, що може спричинити розпалюванні конфліктів у суспільстві. А у воєнних умовах недостатньо виважена інформація чи недостатньо коректне формулювання стануть легким предметом маніпулювання ворожих ЗМІ в їхній інформаційній агресії проти нашої країни.

У визначенні оптимальних комунікативних способів протидії викликам інформаційній агресії важливо враховувати:

а) основні цілі масмедіа – формування громадської думки, поширення певних ідей, оприлюднення важливої інформації, контролювання влади та держструктур, відстоювання прав громадян;

б) комунікативні можливості масмедіа – швидкість поширення інформації, висвітлення суб'єктивних думок, популяризування певних ідей, здійснення впливу на будь-яку ситуацію, здатність упливати на емоційну сферу [5, с. 124].

На основі виявлених цілей та можливостей масмедіа, а також з урахуванням потенційної інформаційної загрози визначаємо **основні способи комунікативної протидії інформаційній агресії в діяльності силових структур:**

– застосування комунікативної стратегії взаємодії у спілкуванні зі ЗМІ;

– регулярне оприлюднення інформації про службово-бойову діяльність, спрямування зусиль на формування громадської підтримки та довіри;

– застосування стратегій формування позитивного іміджу силових структур за допомогою повідомлень про героїчні вчинки силовиків і факти допомоги громадянам;

– своєчасне реагування на гучні події, пов'язані з діяльністю силових структур, оперативне надання коментарів;

– просвітницька діяльність із метою підвищення рівня безпеки громадян;

– уважність та обережність у наведенні фактів і формулюванні узагальнень;

– чітке визначення меж дозволеного / недозволеного для публікування у ЗМІ;

– обґрунтування неможливості оприлюднення певної інформації інтересами національної безпеки;

– готовність до незручних, провокативних запитань із боку представників ЗМІ.

Аналіз способів комунікативної протидії силових структур інформаційній агресії дозволяє стверджувати, що ефективність такої протидії залежить від активного та відповідального підходу силовиків до комунікативної взаємодії з суспільством через масмедіа. В умовах інформаційної війни силові структури мають передусім виконувати функцію ретельного аналізування інформації, оскільки безпека – це їхня відповідальність. Задля інформаційної безпеки необхідно контролювати матеріали, що оприлюднюються у ЗМІ, та не уникати спілкування з журналістами. Масмедіа допомагають сформувати думку, зробити вибір, і представникам силових структур важливо усвідомити, що співпраця зі ЗМІ – це можливість надати суспільству достовірну, збалансовану, актуальну інформацію про свою діяльність,

і надати її в такому обсязі, щоб це не загрозувало національній безпеці.

Комунікативна взаємодія силових структур із масмедіа з просвітницькою метою розглядається як перспектива дослідження.

Список використаних джерел

1. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2015. № 1. С. 136–141.

2. Карашук А.Я. Інформація, інформаційні продукти, дискурс. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф.* Київ : Нац. акад. СБУ, 2019. С. 55–57.

3. Лизанчук В.В. Антиукраїнська інформаційна агресія в телерадіопросторі Росії та України. *Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В.В. Різуна*. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2014. Том 56. Липень – вересень. С. 13–21.

4. Пелепейченко Л.М. Стратегічні комунікації силових структур України в сучасному соціальному контексті. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. Київ : Нац. акад. СБУ, 2017. № 1. С. 34–41.

5. Посмітна В.В. Комунікативні стратегії та тактики масмедійного дискурсу в аспекті потенційної загрози деструктивного мовного впливу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія : зб. наук. праць*. Одеса : МГУ, 2019. № 39, том 3. С. 123–126.

6. Почепцов Г.Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології ХХІ століття : монографія. Київ : Видавн. дім «Києво-Могилянська академія», 2017. 260 с.

Ситько Олена Миколаївна,

завідувач кафедри мовної підготовки

Одеського державного університету

внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

МОВНІ ПРАВА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ

Питання національних меншин пов'язане з функціонуванням державних інституцій і розвитком відносин між різними групами населення, які проживають на території держави, і, перш за все, зі ставленням національної групи, яка становить більшість у тій чи іншій країні, до національних меншин. Водночас кожна держава зобов'язана поважати людську гідність. Тут доречно згадати важливу цитату з

послання Папи Івана Павла II на 22-й Всесвітній день миру під назвою «Повага до меншин є запорукою миру»: «Є два універсальні принципи, які не можна порушувати і на яких має ґрунтуватися кожна соціальна організація. Ідеться про людську гідність і єдність людського роду, яка передбачає, що все людство, незважаючи на існуючі етнічні, національні, культурні та релігійні поділи, має створити спільноту, вільну від національної дискримінації, прагнучи до взаємної солідарності» [1].

Рідна мова є елементом національної належності людини до певної групи, важливою складовою національної спадщини та культури. Національні меншини вважають це важливим елементом ідентичності. Очевидно, що кожна людина має право користуватися своєю мовою. Тому мовні права розглядаються лише в документах, які повністю або частково присвячені різним типам меншин. Мовні права осіб, які належать до національних меншин, включають право національних меншин на вільне використання рідної мови в приватному та політичному житті; право на збереження та використання власної мови; право на належну освіту, яка дає змогу представникам меншин вивчати рідну мову, а іншим громадянам – доступ до вивчення культур національних меншин, а також право отримувати та поширювати інформацію рідною мовою. Крім того, право використовувати свої імена та прізвища відповідно до правил та традицій рідної мови, коли це можливо, використовувати свою мову в адміністративних та судових органах, а також використовувати топонімічні назви відповідно до мови меншини, яка проживає на цій території. Мовні права доповнюються законами про освіту та правом на доступ до медіа, тобто навчання, публікації та трансляцію інформації мовою меншини. Забезпечення мовних прав людей, які належать до меншин, на практиці є найскладнішим, оскільки мова є найочевиднішим доказом національної належності. Мова зазвичай є першим об'єктом атак, коли певна національна група примушується до асиміляції. Тому національні меншини по-особливному ставляться до своїх мовних прав.

Європейський континент є етнічно, мовно, культурно та релігійно різноманітний, оскільки в більшості країн Європи проживають національні меншини. Провідне місце серед міжнародних регіональних безпекових організацій, метою діяльності яких є вирішення проблем безпеки і співробітництва в гуманітарній сфері, посідає Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі – ОБСЄ).

Перші зобов'язання держав щодо захисту прав національних меншин були включені в Заключний акт Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. [2]. Держави-члени, на території яких проживають національні меншини, зобов'язалися поважати права осіб,

які належать до меншин, на рівність перед законом, забезпечуючи їм реальне здійснення прав та основних свобод людини. Під час Віденської зустрічі НБСЄ (1986–1989 рр.) [3] питання меншин знову було порушено, оскільки було суттєво доповнено концепцію «людського виміру» – сукупності зобов'язань країн-учасниць щодо поваги всіх прав й основних свобод людини, контактів між людьми та інших питань гуманітарного характеру. У Підсумковому документі країни-учасниці зобов'язалися вжити всіх необхідних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для забезпечення захисту прав людини та основних свобод осіб, які належать до національних меншин; повага до вільного здійснення прав громадами меншин; утримання від будь-якої дискримінації осіб, які належать до меншин, створення умов для сприяння етнічній, культурній, мовній та релігійній ідентичності національних меншин на їхній території.

Документ Копенгагенської зустрічі НБСЄ 1990 р. [4] з людського виміру визначив принципи захисту та права осіб, які належать до меншин. У Копенгагенському документі, який справедливо вважається «Європейською хартією меншин», міжнародна спільнота вперше сформулювала перелік мовних прав національних меншин. Відповідно до п. 32 національні меншини мають право вільно виражати, зберігати та розвивати свою мовну самобутність, а також підтримувати та розвивати свою культуру в усіх її аспектах, не наражаючись на будь-які спроби асиміляції всупереч своїй волі. Представники меншин мають право на повне й ефективне здійснення прав людини та основних свобод в умовах повної рівності перед законом. Зокрема, вони мають право вільно користуватися рідною мовою в приватному та громадському житті; створення й утримання власних установ, організацій чи асоціацій культурного, освітнього та релігійного характеру; сповідувати та відправляти свою релігію, у тому числі проводити релігійно-просвітницьку діяльність рідною мовою. Вони мають право підтримувати безперешкодні контакти один з одним у межах своєї країни, а також транскордонні контакти з громадянами інших країн, з якими вони поділяють спільне етнічне, національне походження, культурну спадщину чи релігійні переконання. Право на доступ і поширення інформації рідною мовою; право створювати та підтримувати організації та асоціації в країні свого проживання та брати участь у міжнародних неурядових організаціях.

Держави-учасниці взяли на себе зобов'язання захищати мовну самобутність національних меншин на своїй території та створюватимуть умови для заохочення цієї самобутності. Держави-учасниці будуть прагнути гарантувати, щоб особи, які належать до національних меншин, незалежно від необхідності вивчати офіційну мову або офіційні мови відповідної держави, мали належні можливості

для навчання своєї рідної мови або рідною мовою, а також там, де це можливо і необхідно для його використання в державних органах відповідно до застосовуваного національного законодавства. У контексті викладання історії та культури у закладах освіти вони також урахуватимуть історію та культуру національних меншин.

Наведені вище нормативні документи передбачають захист мовних прав національних меншин, але не містять єдиного загальноприйнятого визначення національних меншин. В українському законодавстві надано таке визначення: «Це стала група громадян України, які не є етнічними українцями, проживають на території України в межах її міжнародно визнаних кордонів, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність» [5]. Водночас Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» передбачено певні обмеження, зокрема встановлено, що на період дії воєнного стану в Україні та протягом п'яти років із дня його скасування або припинення до державної (офіційної) мови держави, визнаної державою-агресором або державою-окупантом, не застосовуються положення цього Закону, які надають право проводити відповідною мовою публічні заходи, організовані для осіб, які належать до національних меншин, а також не допускається поширення внутрішньої та зовнішньої реклами, а також реклами в медіа місцевої категорії, дубльованої відповідною мовою [5].

Узагальнюючи основні права, які зафіксовані в указаних документах, можна виділити такі головні групи мовних прав національних меншин:

- мовні права у відносинах із державою;
- мовні права в міжособистісній комунікації;
- мовні права у сфері освіти та інформації;
- мовні права, пов'язані з національно-культурною ідентичністю;
- права, що визначають мовну самоідентифікацію та мовну інтеграцію.

Захист мовних прав національних меншин – це не лише юридична чи політична проблема. Це також морально-етичне питання. Національні меншини повинні мати права, які дозволять їм зберегти власну ідентичність й отримати ті ж можливості для повноцінної участі в культурному, соціальному та політичному житті, як і решта суспільства. Це означає, що меншини не повинні отримувати жодних особливих привілеїв, які б поставили їх у більш вигідне становище. Суть захисту меншин полягає в зменшенні відмінностей між становищем меншин і більшості. Тому захист прав національних

меншин у міжнародному та національному праві поширюється насамперед на ті сфери суспільного життя, у яких представники меншин природно мають менше можливостей, ніж більшість. В основному це стосується сфери мовних прав. Оцінюючи права меншин у системах міжнародного співробітництва, слід підкреслити, що прийнятті міжнародні зобов'язання лише встановлюють певні правові рамки для їх реалізації. Багато залежить від національної політики щодо певної групи, яку проводить держава, де проживає меншина, і відносин між країнами проживання та походження меншини.

У рамках ОБСЄ питання національних меншин у Європі перестали бути проблемою конфронтації та стали предметом співпраці. Організація, насамперед через положення Копенгагенського документа 1990 р., запровадила мінімальний європейський стандарт захисту прав представників національних меншин, який може бути розвинений і розширений у двосторонніх договорах або національному законодавстві. Діяльність ОБСЄ у цій сфері обмежена через слабкі механізми імплементації стандартів та моніторингу їх виконання. Місії раннього попередження спрямовані на запобігання етнічним конфліктам, а не на посилення захисту прав меншин. Організація з безпеки та співробітництва в Європі набула великого міжнародного визнання як інституція, яка здійснює нагляд за підготовкою та проведенням виборів у країнах, що розбудовують демократію, контролює ступінь дотримання прав людини в авторитарних режимах та здійснює моніторинг свободи медіа, що є незамінною складовою демократії. Незважаючи на критичні зауваження щодо діяльності ОБСЄ, її прагнення й досягнення у сфері захисту мовних прав національних меншин, що є показником розвинутого громадянського суспільства, слід високо оцінити.

Список використаних джерел

1. Krzywkowska J. Budowanie pokoju w przemówieniach Jana Pawła II do korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej. *Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarne*. 2015. №6. P. 227–239.

2. Шемшученко Ю.С. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975. *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е-Й / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наукова думка, 2005. 672 с.

3. Слюсаренко І. «Людський вимір» НБСЄ як інструмент тиску на СРСР під час холодної війни. *Європейські та міжнародні підходи до захисту прав людини*: Мат. регіон. наук.-практ. конф. (м. Київ, 07 квітня 2017 р.). К., 2017. С. 122–126.

4. Document de la Reunion de Copenhagen de la Conference sur la dimension humaine de la CSCE. (Copenhagen, 29 juin 1990).

5. Про національні меншини (спільноти) України: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2827-IX.

Томіленко Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник відділу
лінгвістики Українського мовно-
інформаційного фонду НАН України,
кандидат філологічних наук, старший
дослідник

ДІЄСЛІВНА ЛЕКСИКА ЮРИДИЧНОЇ ГАЛУЗІ У ТЛУМАЧНІЙ ЛЕКСИКОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТ.

Одним із важливих термінознавчих питань є питання про частиномовну належність термінів. Чимало науковців свого часу схилилися до того, що термінології притаманний іменниковий характер (О. Реформатський, С. Бурдін, В. Русанівський та ін.), хоча все-таки не заперечували можливості інших частин мови позначати наукові поняття. Нині багато науковців звертають увагу й на терміни, що є не лише субстантивами. Дедалі частіше з'являються розвідки присвячені, зокрема, термінам-дієсловам.

«Дієслівні терміни, за спостереженнями дослідників, – зазначає Л. Сменова, – посідають третє місце в тій чи тій терміносистемі щодо морфологічного вираження» [2, с. 172]. Підтверджують це й різні лексикографічні праці, у реєстрах яких терміни-дієслова поступаються кількісно лише іменникам та прикметникам. Дієслово-термін виражає спеціальне наукове поняття про дію, процес чи стан, характерний для певної галузі науки [1, с. 164].

Як відомо, термінологія є суттєвою частиною реєстру кожного великого тлумачного словника. Добирання різногалузевої лексики до загальномовного словника, її системне подання й опис є досить непростим завданням. Стосується сказане і юридичної царини. Згідно з проведеним раніше дослідженням, юридична термінологія посідає помітне місце у тлумачній лексикографії української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст. Кількісно в Словнику української мови в 11-ти томах (СУМ-11) юриспруденція посідає сімнадцяту сходинку з-поміж сімдесяти однієї галузі знань, а за кількістю доданих у Словник української мови у 20-ти томах (СУМ-20) термінів вона також є сімнадцятою, але вже із сімдесяти чотирьох галузей [3, с. 50, 70].

Основу юридичної лексики в академічних тлумачних словниках (СУМ-11 та СУМ-20), як і лексики інших царин, безперечно, становлять іменники. Проте міститься в їхніх реєстрах і частина дієслівних одиниць. Це й однозначні терміни, що зафіксовані лише в

юридичній галузі, і полісемічні слова з термінологізованими значеннями. Виявлено також невелику кількість похідних дієприкметників.

Зі 189 маркованих термінів (ремарка «юр.») у СУМ-11 дієсловами є 29 одиниць (13 однозначних та 16 багатозначних). Вони становлять близько 15% від загальної кількості юридичних лексем.

Моносемічні дієслова – це переважно досить поширена іншомовна правнича лексика (*демуніципалізувати / демуніципалізуватися, денатуралізувати, легітимувати, лжесвідчити, натуралізувати / натуралізуватися, оптувати / оптуватися, пролонгувати / пролонгуватися, секвеструвати*). Натомість у полісемічних дієслів термінологізовані значення є похідними здебільшого від загальноживаних питомих (чи давно запозичених) лексем (*зізнаватися / зізнатися, обвинувачувати / обвинуватити, обороняти / оборонити, опікунствувати, оспорювати / оспорити, посвідчувати / посвідчити, постановляти / постановити, свідчити* та ін.). Хоча трапляються й дієслова-терміни, семантична структура яких розширилася внаслідок детермінологізації (напр., *апелювати (перен.)* – звертатися до кого-, чого-небудь за підтримкою, порадою; посилається на чий-небудь авторитет).

Порівняно із СУМ-11 у СУМ-20 кількість юридичних термінів зросла більше ніж удвічі. Те саме можемо сказати й про дієслова, яких, за нашими підрахунками, налічується 66 одиниць (33 однозначних та 30 багатозначних, зокрема і тих, що є складниками термінологічних словосполучень).

Як і в СУМ-11, однозначні терміни-дієслова у СУМ-20 є переважно запозиченими лексемами (*адоптувати / адоптуватися, віндикувати, делегітимізувати, дорозслідувати, імплементувати / імплементуватися, нострифікувати / нострифікуватися, освідувати, реадмісувати*). Зауважимо, що чимало іншомовних дієслів належить і до інших галузей знань, а тому їх подано із двома ремарками, напр.: *дезауювати (дипл., юр.), департизувати / департизуватися (політ., юр.), екстрадувати / екстрадуватися (дипл., юр.), інституалізувати / інституалізуватися та інституціалізувати / інституціалізуватися, інституціоналізувати / інституціоналізуватися, інституціювати / інституціюватися (політ., юр.)*.

Щодо багатозначних дієслів, то в СУМ-20 зафіксовано і юридичні терміни, які зазнали детермінологізації (*декриміналізувати / декриміналізувати* – зменшувати кримінальний вплив на суспільство, звільняти його від кримінальних елементів; *легітимізувати (перен.)* – давати право на існування, публічність, переконливість і т. ін.), і лексеми загального вжитку, що термінологізувалися (*арештовувати / арештувати (юр.)* – накладати арешт (у 2 знач.); *арешт (у 2 знач.)* – судова заборона вільно

розпоряджатися власним майном), і ретермінологізовані (повторно термінологізовані) одиниці (*імунізувати* – юридичне значення утворилося внаслідок ретермінологізації медичного терміна; *люструвати* – історичного). Небагато виявлено дієслів, що входять до термінологічних словосполучень (*вносити / винести вирок, виходити / вийти з громадянства* та ін.). Зауважимо, що частину сполучень слів було зафіксовано ще в СУМ-11. Деякі з них зазнали тих чи тих трансформацій (*вводити (ввести) у володіння* – СУМ-11, *вводити / ввести у володіння (заст. у посідання)* – СУМ-20 тощо).

Варто в цьому дослідженні згадати й про дієприкметникову термінологічну лексику. Якщо в СУМ-11 її майже не було представлено (виявлено лише два слова – *відчужуваний* та *оптований*), то в СУМ-20 кількість дієприкметників значно зросла (їх стало вісімнадцять). Усі додані одиниці – це пасивні дієприкметники, здебільшого запозичені, рідко – власне українські, утворені, зокрема, й від наявних в 11-томному словнику дієслів (*адоптований, декриміналізований, делегітимізований, демуніципалізований, денатуралізований, дорозслідуваний, імплементований, легітимований, освідований, переуступлений, реадмісований*).

Отже, дієслова-терміни юридичної галузі посідають досить помітне місце у тлумачній лексикографії української мови кінця ХХ – початку ХХІ ст. Нині спостерігаємо значне поширення юридичних термінів, зокрема й дієслів, поза спеціальною сферою функціонування. А це спричиняє потребу введення їх до реєстрів загальномовних словників.

Список використаних джерел

1. Крайняк Л. К., Дуда О. І. Термінологічно-номінативний потенціал загальноживаного дієслова в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з фінансової справи). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». Острог: Вид-во НаУОА, 2017. Вип. 67. С. 162–165.
2. Сменова Л. В. Дієслівні терміни як виразники динамічності позначуваного поняття. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). № 13, 2020. С. 171–176.
3. Томіленко Л. М. Галузева термінологія в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови (лексико-семантичний та словотвірний аспекти). Дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010. 179 с.

Топорецька Зоряна Миколаївна,
провідний науковий співробітник наукової
лабораторії №1 науково-організаційного
центру Національної академії Служби
безпеки України, доктор юридичних наук,
доцент

ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ ВІДНЕСЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЛОТЕРЕЯ» ДО АЗАРТНОЇ ГРИ

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державні лотереї в Україні» лотерея розуміється як масова гра, незалежно від її назви, умовами проведення якої передбачається розіграш призового (виграшного) фонду між її гравцями і перемога в якій має випадковий характер, територія проведення (розповсюдження) якої поширюється за межі однієї будівлі (споруди), незалежно від способу прийняття грошей за участь у такій грі [1].

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» азартні гра це будь-яка гра, умовою участі в якій є внесення гравцем ставки, що дає право на отримання виграшу (призу), імовірність отримання і розмір якого повністю або частково залежать від випадковості, а також знань і майстерності гравця [2].

Як бачимо, на перший погляд ці визначення взагалі різні. Проте лотереєю і азартну гру об'єднують такі основні ознаки як платність участі, випадковість і можливість отримати виграш. То чи повинна лотерея бути різновидом азартної гри? Вказане питання є дискусійним в науці та практиці.

Частина країн відносить її до азартних ігор, зазначаючи, що їй притаманні всі ознаки азартної гри: ставка, виграш та випадковість, інші – виключають її з азартних ігор, зазначаючи, що вона містить ряд відмінних від азартних ігор ознак (публічність, масовість, соціальна спрямованість, низькі ризики формування ігрової залежності тощо).

Вважаємо більш вдалим терміном для застосування «гра на гроші». На нашу думку, до ігор на гроші відносяться: лотереї, парі, азартні ігри [3, с. 14]. Таким чином, лотерея та азартна гра є окремими видами ігор на гроші, а тому містять певні спільні ознаки. Проте лотерея має ряд ознак, які відмежовують її від азартних ігор. Зазначимо, що за законодавством України лотерея не є азартною грою.

Детальніше про ознаки, які дозволяють відмежувати лотереї та азартні ігри. Отже, як вид ігор на гроші всі види таких ігор мають спільні ознаки: ставка (платність участі), виграш (бажання перемогти та отримати виграш), випадковість щодо визначення переможців –

шанс (всі ігри на гроші повністю або частково засновані на принципах випадковості), ігри проводяться за певними визначеними завчасно організатором правилами.

Проте лотерея характеризується масовістю, тоді як азартна гра має певне обмеження територією. Цей підхід зберігається і при обранні державою моделі публічного управління, гральні заклади завжди мають певні обмеження за їх територіальним розміщенням [4, с. 164].

Так, завдання лотерей – залучення якомога більшої кількості населення до участі у грі при мінімальних ставках та мінімальних втратах для гравця. Проведення лотерей ніколи територіально не обмежується, навпаки, зазвичай держави встановлюють вимоги до мінімальної кількості пунктів розповсюдження й обов'язки для оператора «покрити» мережею територію всієї держави. Більше того, в останні роки популярності набрали міждержавні лотереї.

Азартні ігри завжди мають певні територіальні обмеження як у державі в цілому, так і фізично в межах грального закладу. Державна політика грального бізнесу, зазвичай, передбачає обмеження гральних закладів певною територією, обмеження кількості гральних закладів, грального обладнання [5, с. 95]. При цьому, азартні ігри дозволяється проводити лише в межах грального закладу, а доступ до такого закладу зазвичай ускладнено підвищеною платою за вхід, персоналізацією гравців тощо [6, с. 83].

Мета гри – ціннісно орієнтований підхід для лотерей – принцип суспільної корисності лотерей [7, с.155]. Оператор зацікавлений в поширенні лотерей для максимальної кількості населення, проте першочерговою метою є не отримання прибутку, а проведення лотерей для суспільної користі. Так, 05.06.2017 року в Європі схвалено загальну стратегію та принципи європейських лотерей, якими визначено, що оператори лотерей зобов'язані дотримуватись таких принципів діяльності: відповідальність, суспільні, цінності, цілісність і відповідність стандартам [8].

Історично гральний бізнес сформувався як суспільно шкідливий вид діяльності [9, с. 52]. Організатор грального закладу має на меті отримання якомога більшого прибутку від своєї діяльності. Тому організатор зацікавлений, щоб гравець проводив за грою більше часу і робив більше ставок, не думаючи про благо гравця.

У лотереях завчасно формується призовий (виграшний фонд) з отриманих від гравців коштів, розіграє його між гравцями. При цьому, він не має права забрати частину коштів призового фонду собі, невиграні кошти спрямовуються в подальші розіграші.

В азартних іграх призовий фонд не формується. Призовий фонд завчасно не формується, а інтерес гравця – виграти в інших гравців, які зробили ставку в цій грі. Водночас, організатор ігор може брати участь у грі і «вигравати» кошти гравців.

Інтервали між іграми. Частота гри в лотереях і азартних іграх відрізняється, інтервал між ставкою та розіграшем забирає багато часу (від декількох годин до декількох днів) в лотереї. Зазвичай це питання регулюється принципами відповідальної гри, проте можуть встановлюватись законодавчі обмеження мінімальних інтервалів між іграми. Вважається, що гра в лотерею забирає більше часу, як грошей. Гравець має час на усвідомлення своїх дій і оцінку своєї поведінки, тому лотереї є іграми з найнижчим ступенем формування ігрової залежності. Інтервали між іграми невеликі.

В азартних іграх немає обмеження інтервалів між іграми, фактично гра може тривати безперервно (можуть бути обмеження максимального часу гри чи максимальної суми ставок на добу). Тому в азартних іграх за той же інтервал часу людина робить набагато більше ставок, ніж в лотерею, а отже й програє більше. Саме інтервал між іграми створює найбільший ризик формування ігрової залежності, тому азартні ігри мають високі ризики формування лудоманії [10, с. 54].

Таким чином, лотерея має багато відмінностей від азартних ігор і включення як виду азартних ігор є недоцільним.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державні лотереї в Україні» від 6 вересня 2012 року № 5204-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/main/5204-17>.

2. Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14 липня 2020 року № 768-IX [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text>.

3. Топорецька З. М. Лотереї: 50 питань і відповідей: наук.-практ. вид. / З. М. Топорецька; за наук. ред. д. ю. н., проф. М. А. Погорецького. Київ: Алерта, 2019. 222 с.

4. Топорецька З. М. Публічне управління гральним бізнесом та лотерейною діяльністю і протидія злочинам, пов'язаним з ними: теорія та практика : монографія. Київ: Алерта, 2022. 424 с.

5. Stefanchuk, R.O., Hetmantsev, D.O., & Toporetska, Z.M. (2022). Models of public game business governance in the world. Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 29(1), 94-105. DOI: 10.37635/jnalsu.29(1).2022.94-105.

6. Топорецька З. М. Законодавча форма публічного управління гральним бізнесом. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: юридичні науки. 2022. №2 (121). С. 81-87. <https://doi.org/10.17721/1728-2195/2022/2.121-14>.

7. Топорецька З. М. Роль суспільних цінностей в обранні державою моделі публічного управління гральним бізнесом. Актуальні

питання правового та патріотичного виховання здобувачів вищої освіти ЗВО зі специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану: матеріали наук.-теорет. конф., присвяч. Дню науки та пам'яті С. М. Легуші (Київ, 19 трав. 2022 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 153-156.

8. EL Strategy [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт The European Lotteries Association. – Режим доступу: <https://www.european-lotteries.org/mission-and-strategy>.

9. Погорецький М.А. Топорецька З.М. Гральний бізнес: історія та правове регулювання. Київ, Алерта. 2014. 92 с.

10. Топорецька З., Слободніченко М., Аймедов К., Синіцька Т., Шум С., Олійник О. Звіт за результатами першого в Україні національного дослідження у сфері ігрової залежності. Київ, 2023. 149 с.

Усачова Катерина Сергіївна,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук

МОВА ТА НАЦІОНАЛЬНА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Восени 2022 року американський історик Тімоті Снайдер (Timothy Snyder) прочитав у Єльському університеті курс лекцій «The Making of Modern Ukraine», присвячений Україні, передусім історії, але й ширшому розумінню місця України у світопросторі. У третій лекції, яка відбулася одразу після повернення Снайдера з України, він зазначив: багато українських солдатів досі спілкуються російською мовою, але на блокпостах вони звертаються до тебе вишуканою українською мовою, якщо ти можеш відповісти такою ж гарною українською, ти вже частково пройшов перевірку, ще до демонстрації документів. Підсумок сказаного: «The language itself is the first checkpoint» [1] (Мова є першим блокпостом – пер. авт.).

Крім очевидного висновку про важливість української мови, звертає на себе увага побіжна згадка про повсякденне спілкування російською мовою в суспільстві, яке загалом, хоч на якомусь рівні, знає державну мову країни – українську мову (інакше перейти швидко на вишукану українську ніхто б не зміг). А також свідомий перехід на українську мову для позначення поділу «свій-чужий», незалежно від попередньої побутової практики.

Перехід на українську мову (свою) як показник вибору власної приналежності та відмежування від чужого (російського) – явище характерне для значної частини українського суспільства після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 2022 року (хоча

тенденції до відмежування, зокрема на мовному рівні, можна помітити від 2014 року та початку війни загалом).

Метою розвідки є огляд актуальних тенденцій до самоідентифікації за мовою в українському суспільстві, а також з'ясування характерних ознак такої самоідентифікації під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Протягом 2022 року та, особливо, на початку 2023 року тема вживання української мови почала набувати все більш організованого, навіть аналітичного, обговорення та охоплення, порушивши питання співвідношення між мовною ідентичністю та мовною практикою.

Так, опитування проведене Фондом «Демократичні ініціативи» в грудні 2022 року засвідчило, що «у 2022 році зросла частка громадян, які вживають українську мову в повсякденному житті, порівняно з 2021 роком. Якщо у 2021 році цей показник становив 64%, то у 2022-му він зріс до 71%. Водночас рівень вживання російської мови знизився на майже 10%.»; «Зросла й частка громадян, які вважають українську мову рідною. Якщо у 2021 році частка населення, котра вважала українську мову рідною, становила 77%, то за рік вона зросла до 87%.» [2]

Ще одне дослідження демонструє вплив початку війни (2014 рік) на ставлення до мови. Так, соціологічна група «Рейтинг» у березні 2022 року провела загальнонаціональне опитування щодо мовного питання в Україні. Відповідно до результатів цього опитування, упродовж десятиліття – з 2012 до 2022 рр. – «кількість тих, хто вважає українську мову рідною, зросла з 57 % до 76 %»; водночас «стало зменшується російськомовний сегмент українців. 2012 р. таких респондентів було близько 40 %, наприкінці 2021 р. – 26 %, а на початку повномасштабної війни – 18 %» [3].

Опитування «Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го» у грудні 2022 року від Київського міжнародного інституту соціології загалом подібне за даними до попередніх результатів, але також засвідчило «разуче зростання на Півдні й Сході України кількості громадян, котрі пов'язують себе з українською національністю. Якщо 2017 р. таких було 64 %, то 2022 р. – 90 %» [3].

До критеріїв визначення національності, запропонованих респондентам, належали: спадковий («за національністю батьків»), громадянський («за країною, в якій живу»), мовний («за мовою, якою розмовляю») та агітюдний («за моїм ставленням до цієї національності»). Опитування засвідчило зсув від спадкового критерію самоідентифікації (властивого радянським уявленням) до громадянського та агітюдного. Тобто, можна говорити про перенесення громадянської ідентичності «на категорію національності, яка традиційно була етнічною» [4].

Характерно, що відсоток опитаних, для самоідентифікації яких саме мова стала визначальним чинником, залишився сталим – 3 %, найнижчим в обох пунктах зіставлення. Також варто зауважити розбіжність між національною самоідентифікацією та практикою вживання мови навіть у 2010-х роках. Для з'ясування можливих причин такого стану справ варто детальніше розглянути безпосередні відповіді громадян під час опитувань та обговорень у соціальних мережах на запитання щодо ставлення до української мови.

Так, боєць полку «Азов» Національної гвардії України Дмитро Козацький (позивний – «Орест») у березні 2023 року на своїй сторінці у мережі «Твіттер» зробив опитування «Чому ви досі розмовляєте російською мовою?» [5]. Серед п'яти сотень відповідей домінували наступні причини: а) оточення в побуті не знає української; б) важко чи збиваюсь, бо думаю російською; в) перехожу, коли є втома або сильні негативні емоції. Проте більшість визнавала необхідність знання української мови загалом або хоча б як державної (для спілкування у публічних сферах життя). Окремо варто відзначити повторюване звернення респондентів до досі російськомовних громадян сприймати перехід на українську мову як виправлення кривди – повернути забраний у предків свій спадок.

Серед звичайних (поза межами опитування) повідомлень у соціальних мережах можна відзначити тенденцію до детальної фіксації спостережень щодо вживання мови іншими. Мова перестала бути тільки засобом спілкування та все більше перебуває в центрі уваги як певна позиція: громадянська, культурна, особистісна. Характерно, що об'єктом уваги стають як ті, хто розмовляє українською мовою (позитив), так і ті, хто з різних причин не робить цього (ситуативний або повний негатив).

Помітно, що поряд з посиленням тиску суспільства щодо вживання української мови, почала з'являтися реакція спротиву. Для відповідно налаштованих громадян України вона здебільшого пасивна – продовжувати перебувати в комфортній зоні «какая різниця». Агресивний спротив засвідчує саме російсько-орієнтовану ментальність (переважно у сенсі громадянської приналежності, але почасти також у сенсі національної самоідентифікації). Реакції на українську мову спілкування у такому разі варіюються від насмішки до відвертої зневаги та ненависті. Перехід українців на українську мову в Україні та відмова від російської мови (навіть після нападу росії) сприймається такими дописувачами як щось поза межами нормальності та психічного здоров'я, цивілізаційне та культурне самогубство, русофобія [6]. Думка про окрему мову, націю та культуру не береться такими особами до уваги, адже суперечить ключовому уявленню про вищість російського та підпорядкованість українського.

Попри активний спротив окупації й увиразнену під час війни громадянську позицію багатьох українців, саме мова залишається одним з найбільш складних питань самоідентифікації. Вагомість цього питання ще у 2000 році відзначав американський історик та дослідник голодомору 30х років 20 століття Джеймс Мейс: «Єдине, що може реально ілюструвати політичну незалежність, – це несхожість країни з її сусідом, і одним із важливих чинників такої незалежності є мова» [7]. Тож динаміка вживання української мови та ставлення до української мови потребує постійної уваги як на рівні наукового аналізу, так і на рівні продуманої мовної політики.

Після століть коли мова допомагала вижити нації як окремиї, бо відмінній, зараз процес значною мірою відбувається навпаки – відчуття відокремлення спричиняє бажання знати та вживати українську мову. Проте такий процес не є односпрямованим та потребує значної внутрішньої (особистість) та зовнішньої (суспільство) роботи, де мова із засобу спілкування (система знаків) стає способом світосприйняття (ментальність).

Список використаних джерел

1. YaleCourses. Timothy Snyder: The Making of Modern Ukraine. Class 3: Geography and Ancient History. ЮТуб. 15 верес. 2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Om_A5TTQMm0 (Дата звернення: 19.12.2023)

2. Національна культура та мова в Україні: зміни в громадській думці після року війни. *Головна - Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва*. 10 березня 2023. URL: <https://dif.org.ua/article/natsionalna-kultura-ta-mova-v-ukraini-zmini-v-gromadskiy-dumtsi-pislya-roku-viyni%20> (Дата звернення: 19.12.2023)

3. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 20.03.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viynu-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku> (Дата звернення: 19.12.2023)

4. Кулик Володимир. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. *Збруч*. 07 січ. 2023. URL: <https://zbruc.eu/node/114247> (Дата звернення: 19.12.2023)

5. Орест. Чому ви досі розмовляєте російською мовою? *Твіттер*. 18 бер. 2023. URL: <https://twitter.com/kztsky/status/1636866789404467203> (Дата звернення: 19.12.2023)

6. naumenko. Новина на російськомовному медіа: "Перешедшие на украинский язык после 24 февраля украинцы рассказывают о том, почему они отказались от русского языка, что их мотивирует и как они занимаются". *Твіттер*. 29 бер. 2023. URL: <https://twitter.com/naumenkov/status/1641170807891042307> (Дата звернення: 19.12.2023)

7. Масенко Лариса. Українська мова і Росія. Імперія застосувала проти українців цілий арсенал засобів. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30127210.html> (Дата звернення: 19.12.2023)

Федорова Анна Петрівна,

викладач кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
аспірантка кафедри української мови
Українського державного університету імені
Михайла Драгоманова

МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ НОВІТНЬОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ У ВОЄННИЙ ЧАС

24 лютого 2022 року назавжди закарбувалося в історії України. Крім зовнішніх і внутрішніх змін країни, війна вплинула на життя кожного громадянина, на його цінності, світогляд, життєдіяльність. Інформаційний простір – це те, що транслює усі зміни, які відбуваються у межах і поза межами держави. Воєнний час вплинув на наш щоденний дискурс і на комунікацію всередині країни. У мові відображено усі події, зміни, перетворення. Сучасна реальність не стала винятком. Нині можна спостерігати чимало нових мовних змін, особливостей, зокрема у політичному дискурсі, що потребують детального вивчення і дослідження, що й зумовило **актуальність** обраної теми.

Мета роботи полягає у дослідженні мовних особливостей новітнього українського політичного дискурсу у воєнний час.

Проблема мовної і мовленнєвої динаміки в різних типах дискурсу, зокрема політичному, завжди цікавила як зарубіжних, так і українських мовознавців. Вагомий внесок у дослідження цього лінгвістичного аспекту зробили такі науковці, як: А. Березовенко, Н. Кондратенко, І. Стаднік, М. Хар та інші.

Усі мовні особливості новітнього політичного дискурсу зумовлені умовами воєнного часу. Нині з'являються нові лексеми, фразеологізми, змінюється риторика політичних діячів, з'являються нові інтенції, що не були акцентовані до повномасштабного вторгнення сусідньої держави.

Важливо наголосити на поняттях **політичний і воєнний дискурси**, адже вони перебувають у тісному взаємозв'язку і не можуть існувати окремо один від одного.

Політичний дискурс – це поєднання мовленнєвих актів, публічного права та досвіду, вираження яких відбувається за допомогою вербальних і невербальних засобів, а саме:

словосполучень, речень, змісту повідомлення, тембру, інтонації, погляду, інтенції, комунікативної мети тощо. За мету у політичному дискурсі завжди мають здобуття прихильності, уваги, влади. Такий дискурс насамперед орієнтований на суспільство і / або інших політичних діячів.

Воєнний дискурс убирає у себе особливості та ознаки інших типів дискурсів. «Термін “воєнний” дискурс – більш широке поняття, оскільки воно стосується всього спектру комунікативних подій – і простору війн, і простору війська. У нашому дослідженні воєнний дискурс розуміємо як результат політичного, соціокультурного, психологічного та історичного процесів, що реалізується у вигляді воєнно-художньої літератури, воєнної публіцистики, воєнно-політичних матеріалів, створених групою суб’єктів або окремими суб’єктами» [4, с. 64].

Ознакою воєнного дискурсу є вживання спеціальної термінології, кліше, неповних речень, інфінітивних конструкцій, чітка і послідовна структура тексту тощо. Воєнний дискурс репрезентований мовленням емоційного типу, де максимально виражається суб’єктивно-емоційне ставлення автора до явищ, подій, уявлень та образів. Переважання емоційного складника над раціональним сприяє широкому вживанню опозицій «друг – ворог», «свій – чужий», «ми – вони», що містять у собі онтологічні уявлення щодо бінарної структури світу. Процес комунікації учасників військового дискурсу відзначено структурованістю та чіткістю, що яскраво відображено у військовій документації, настановах, наказах, розпорядженнях тощо [4, с. 64].

Найбільш помітні зміни можна простежити на лексичному і фразеологічному рівнях. З’явилися нові слова, словосполучення, що репрезентують реальну картину війни. Нині користувачі соцмереж і журналісти українських телеканалів створюють власні добірки нових словотворів, укладаючи словники з новими мовними одиницями. Наприклад, неологізми: *байрактарити* або *джавелініти* – означає знищувати ворога відповідно до типу зброї; *зеленка* – зелена місцевість; *цифра* – військова форма українських захисників; *русня, орки, рашисти* – номінування ворогів; *бавовна* – вибухи підконтрольній ворогом території та інші [2].

Зміни також простежуються і на морфолого-синтаксичному рівні. Риторика політичних діячів переважно спрямована на те, аби підтримати бойовий дух країни, воїнів, уникнути зневіри та відчаю, об’єднати спільні зусилля тощо.

Особовий займенник *ми* з дієсловом у теперішньому часі вживається з метою уособлення та ототожнення себе й усіх українців. Він виконує також і функцію навіювання: *Кожен тиждень, який ми проходимо в цій війні, у такому захисті нашої незалежності, – це час,*

коли тисячі українців проявляють найкраще, що є в характері, найсильніше, що є в людях (1). Це часто також простежуємо на синтаксичному рівні в організації простих і складних речень: *Коли ми кажемо про єднання в захисті України, ми завжди говоримо не про щось абстрактне, а про цілком конкретні речі – про те, як люди роблять те, що повинні, те, що належить робити, те, що підтримує інших, і, зрештою, дає Україні змогу стояти, битися, відповідати ворогу й досягати успіху в боях, у посиленні нашої держави, у збереженні життя (1).*

Трапляються парцельовані конструкції: *Ми маємо пам'ятати усі в Україні, і особливо ті, хто перестав помічати війну, бо всю свою увагу віддає політиці: Росія ще здатна нести зло. Заплющити очі ні в кого не вийде. Ми маємо боротися. Ми маємо берегти саме нашу оборону головним пріоритетом. І маємо щодня додавати нашій державі більше сили (1).*

Слова подяки також наявні майже у кожному зверненні та промові: *Я вдячний і Джастіну особисто, і всьому суспільству Канади за таке розуміння України (1); Хочу подякувати всім нашим захисникам неба: їхній результат – це результат для всієї держави, це порятунок для наших людей, для наших міст (1).*

У політичному дискурсі трапляються прямі заклики до дій, що пов'язані з допомогою армії, захистом Батьківщини тощо, наприклад: *Закликаю вас робити все можливе, щоб ОБСЄ стала співтворцем перемоги над російським терором (1); Я закликаю вас не чекати зими, весни чи літа, щоб нарешті усунути навіть гіпотетичну можливість прибічників терору брати участь в будь-якій діяльності вашої Парламентської асамблеї (1); Я закликаю вас зробити все можливе, щоб ОБСЄ була серед тих, хто реально здатний зупинити терор і допомогти притягнути російських убивць і катів до справедливої відповідальності (1).*

Активно вживаються синтаксичні конструкції зі складеним дієслівним присудком, структурованим модальним і основним (інфінітивом) дієсловами: *І, звичайно, щоб нарешті зупинити лік місяців війни й почати відлік років миру, треба використати всі національні та міжнародні можливості для тиску на державу-терориста (1); інфінітивні конструкції: **Вистояти зараз і захиститись** зараз – це вистояти й захиститися на покоління вперед для всіх українців на всій нашій прекрасній землі (1).*

Отже, мовними особливостями новітнього українського політичного дискурсу у воєнний час є: поява неологізмів (як слів, так і словосполучень); на морфолого-синтаксичному рівні – особові займенники, парцельовані конструкції; поява імперативів, закликів і гасел на відповідну тематику (волонтерити, допомагати армії, захищати Батьківщину тощо); стиль спілкування, риторика та

наративи, що пов'язані з захистом країни, закликом до невтомної боротьби, словами вдячності та інше.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Президента України: URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-u-zvyazku-z-dnem-borotbi-za-prava-krimskot-47514>
<https://www.president.gov.ua/news/speeches>
2. Сайт новин «РБК-Україна»: Жаргон та неологізми. Як війна збагатила словниковий запас українців: вебсайт. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/zhargon-ta-neologizmi-k-viyna-zbagatila-slovnikoviy-1676393294.html>
3. Хар М. Є. Воєнний дискурс: процеси неологізації. Електронний ресурс. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 24, Т. 1, С. 160 – 166. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/24/part_1/24-1_2022.pdf
4. Стадник І. О. Лінгвістична відповідність понять «воєнний» дискурс vs «військовий» дискурс. *Science and Education a New Dimension. Philology*, IV (22), Issue: 99, 2016 URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Linguistic-correspondence-of-the-notions-war-discourse-vs.-military-discourse-Stadnik-I.-O..pdf>

Чорноус Оксана В'ячеславівна,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Донецького державного
університету внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

ПРИЗВИЩЕ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Сьогодні в українській пенітенціарній та військовій системах міцно утвердилася традиція звертатися лише з використанням прізвища, а не за іменем та по батькові. Це пов'язано насамперед з дотримання правил внутрішнього розпорядку або статутних правил для забезпечення формальності спілкування й дотримання професійної поваги.

Спектр випадків унормованого чинним законодавством самостійного вживання прізвища під час службової діяльності продовжує правоохоронна сфера. Так, відповідно до п. 3 ст. 18 Закону України «Про національну поліцію» поліцейський, чи-то звертаючись до особи, чи-то реагуючи на звернення особи до нього в частині особистої інформації, зобов'язаний назвати лише прізвище [ЗУ], а не повну тричленну формулу: «Бажаю здоров'я. Сержант поліції Дронь.

У місті тривають оперативні заходи, пред'явіть, будь ласка, ваші документи» [Довідник поліцейського, с. 17].

Про причини такої вибірковості можемо говорити лише умовно, адже нормою закону пояснення щодо цього не передбачені. Очевидно, такий підхід дає змогу зекономити час, забезпечує простоту та зручність комунікації за рахунок скорочення кількості лексем до однієї, адже представлення ще обов'язково включає посаду та спеціальне звання, які має назвати поліцейський.

Водночас законом передбачено можливість для кожного громадянина отримати вичерпну інформацію, звернувшись до поліцейського з вимогою пред'явити службове посвідчення для ознайомлення. Саме цей документ містить повний антропонімний профіль власника – його прізвище, ім'я та по батькові.

Також беремо до уваги той фактор, що самостійне вживання прізвища порівняно з комбінацією «ім'я + по батькові» або взагалі лише ізольованим ім'ям чи по батькові значно більше формалізує комунікацію в межах системи, створює професійну дистанцію між співрозмовниками, яка вказує на офіційний характер спілкування: пор. «Бажаю здоров'я. Сержант поліції Коваленко», «Бажаю здоров'я. Сержант поліції Іван Петрович», «Бажаю здоров'я. Сержант поліції Іван».

Крім того, можна припустити існування тривалої традиції звертання за прізвищем подібно до тієї, що існує у військовій системі, має глибоке історичне підґрунтя та є складовою частиною військового етикету. Цей аспект докладно описала Т. Вронська, ілюструючи спостереження таким прикладом з видання «Словарь українского языка под редакцией Б.Д. Гринченко» (Київ, 1909): «Ей, пане куме, пане Хмельницький, пане писарю військовий!» [Вронська, с. 7].

Важливо зауважити, що в неформальних ситуаціях або в інших контекстах поза службою поліцейські можуть використовувати імена та по батькові для звертання один до одного.

Список використаних джерел

1. Вронська Т. Історична довідка про становлення і розвиток військового етикету у збройних формуваннях України. *Військово-історичний меридіан*. 2014. № 1(3). С. 5–10.

2. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Стор. 1970. Ст. 379.

3. Чернявський С. С., Левченко К. Б. Довідник поліцейського. Харків : Фоліо, 2018. 348 с.

Широков Володимир Анатолійович,
директор Українського мовно-
інформаційного фонду Національної
академії наук України,
академік Національної академії наук
України, доктор технічних наук

Ющенко Світлана Сергіївна,
науковий співробітник відділу інформатики
Українського мовно-інформаційного фонду
Національної академії наук України

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ МОДЕРНІЗОВАНИХ ЗАКОНІВ УКРАЇНИ

Технологічний статус мови в сучасному світі безперервно розширює рамки лінгвістичних досліджень. Наука, що виникла на межі мово- і правознавства – юридична лінгвістика, – нині посідає належне місце в обох системах наукових знань, а напрацьовані нею методики та інструменти дозволяють не лише досліджувати зміст законодавчих актів, а й вказувати на необхідність лінгвістичного корегування мовної форми санкціонованих державою правил поведінки. Така необхідність виникає, наприклад, у разі виявлення в законах або проєктах законів конфліктогенних контекстів, спричинених суперечностями, неоднозначностями, термінологічними розбіжностями та підміною понять, лакунами (прогалинами) та ін.

Одним з найважливіших аспектів законотворчості, крім, власне, розроблення нових законів, є модернізація (оновлення) чинних з метою вдосконалення законодавства: «Соціальне призначення законотворчості полягає у встановленні стандартів, еталонів, взірців поведінки учасників суспільної життєдіяльності, тобто у моделюванні суспільних відносин, які, з позицій держави, є припустимими, бажаними або необхідними (обов'язковими чи забороненими), або іншими словами – це встановлення нових правових норм, зміна та скасування застарілих правових норм на законодавчому рівні» [1].

Зазначене, насамперед, стосується кримінального законодавства, превентивна функція якого та вплив на всі сфери суспільного життя відіграє одну з ключових ролей у регулюванні правовідносин. «Справедливе» та дієве кримінальне законодавство є запорукою політичної, економічної та соціальної стабільності, а якість його модернізації – умовою стійкого розвитку нашого суспільства.

Аналіз юридичної літератури засвідчує велику увагу, що приділяється актуальній та суспільно значущій темі модернізації

різних гілок вітчизняного законодавства¹, але дослідницький пошук юристів-учених обмежується оглядом проблем, пов'язаних із функціонуванням застарілих норм та формулюванням теоретичних і практичних настанов щодо їх вирішення. Кількісний аналіз змістових змін у текстах законів, що вбачаються результатом модернізації, не передбачений навіть на рівні концепції. Тоді як з позиції інформаційних наук, здобутками яких послуговується сучасна прикладна (отже – юридична) лінгвістика, такий аналіз необхідний для розмежування процесів оновлення та розвитку законодавства, хоча обидва зазначені типи процесів є результатом послідовних цілеспрямованих процесуальних дій: не будь-які зміни в нормативному регулюванні є його модернізацією, а не кожна модернізація – розвитком.

Оскільки розвиток системи будь-якої природи асоціюється з її еволюцією, подальший виклад ґрунтуємо на положеннях загальної теорії еволюції [2], згідно з якою *складність системи, що еволюціонує, завжди зростає*.

Оскільки законодавство мислиться та розробляється як система, його складність, як і складність будь-якої системи, в першому наближенні корелює з кількістю елементів. Юридична наука називає елементами системи законодавства закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, нормативні акти вищих органів виконавчої влади та ін. Неважко переконатися, що їх кількість з року в рік неспинно збільшується. Але чи означає це, що вітчизняне законодавство розвивається (себто еволюціонує) з такою ж динамікою?

Ні, не означає. Річ у тім, що в кожній системі паралельно з еволюційними процесами відбуваються й протилежні, так би мовити, «антиеволюційні» процеси, що характеризуються зростанням паразитної компоненти у загальному інформаційному потоці. У системі законодавства паразитна компонента, яка за рахунок збільшення загального обсягу системи зменшує частку «корисної» інформації, необхідної для моделювання суспільних відносин, міститься, зокрема, в забезпечувальних (оперативних) законах, якими вводяться в дію інші законодавчі акти, ратифікуються міжнародні

¹ Див., наприклад, праці Бауліна Ю. В., Тація В. Я., Колоса М. І., Харченка В. Б., Панова М. І., Маслак Н. В. та ін. стосовно модернізації кримінального законодавства; Романенко І. В., Пивоварова В. В. та ін. (антикорупційне законодавство); Бакалінської О. О., Кочина В. В. та ін. (господарське законодавство); Михайленко В. В. та ін. (кримінальне процесуальне законодавство), Вітмана К. В. та ін. (законодавство про національні меншини); Зельдіної О. Р. та ін. (законодавство про судовий захист прав суб'єктів підприємництва) тощо.

договори та ін., офіційних документах (постановах, розпорядженнях, наказах, актах індивідуальної дії, проектах рішень, документах, підготовлених у рамках регуляторної діяльності тощо). Безперечно, зазначені акти є необхідними правовими інструментами розвитку законодавства, але водночас вони містять і стримувальні чинники такого розвитку, знижуючи його інформаційну насиченість, отже – еволюційну компоненту складності¹.

Інформаційну субстанцію будь-якого закону утворюють «концепти» – юридично значущі поняття та відношення між ними. Деякі з «концептів» мають визначення в тлумачних юридичних джерелах, значення інших розкривається в дефінітивних нормах законів або реконструюється з контексту, або зафіксовано в тлумачних джерелах загальномовної лексики, або потребує окремого пояснення уповноваженими на це державними органами за відповідним запитом, або взагалі не підлягає строгому визначенню. У будь-якому разі, кількість «концептів» закону в першому наближенні є корелятом його складності.

Отже, в загальних рисах запропонована методика аналізу модернізованого закону зводиться до порівняння двох множин, першу з яких утворено з «концептів», встановлених у тексті модернізованого закону (для цілей цієї статті позначимо її як {M}), іншу – з «концептів», встановлених у тексті попередньої редакції цього закону (позначимо як {P}).

Якщо {M} більше {P}, або {M} та {P} складаються з різних елементів, то з великою ймовірністю має місце розвиток механізму правового регулювання відносин. Якщо {P} більше {M}, з великою ймовірністю має місце його оновлення через скасування застарілих приписів (норм права). Якщо різницею між {M} та {P} можна знехтувати – з великою ймовірністю має місце впорядкування правових засобів.

Зрозуміло, що запропонована методика орієнтована на опрацювання продуктів законотворчості інтелектуальними комп'ютерними засобами, адже працемісткість формування множини «концептів» аналізованих законів та проектів законів у «ручному» режимі не гарантує практичну значущість отриманого результату. Але зауважимо, що на сьогодні завдання автоматичного розпізнавання «концептів» у природномовних текстах досить успішно вирішено за допомогою сучасних технологій та нейромереж, і якщо викладена методика дозволить, принаймні частково, запобігати імітаціям змін у правовому регулюванні, на нашу думку, її слід взяти на озброєння.

¹ Закони розробляються та функціонують виключно в природномовній формі, показником складності природномовного тексту є кількість інформації, що в ньому міститься.

Список використаних джерел

1. Законознавство та законотворчість. Навчальний онлайн курс. 2020. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://e-learning.rada.gov.ua/storage/126/Програма-курсу.pdf>.
2. Широков В. А. та ін. Лінгвістично-інформаційні студії: Праці Українського мовно-інформаційного фонду НАНА України. У 5 томах Т. 1 : Наукова парадигма та основні мовно-інформаційні структури. Київ: Укр. мовно-інформ. фонд НАН України, 2018. С. 168 – 263.

Юлдашева Світлана Анатоліївна,

професор кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент

РОЛЬ ЗАПОЗИЧЕНЬ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологія є одним з найбільш динамічних складників лексичної системи мови. Вона характеризується постійним розвитком, зокрема й впливом інших мов. Жодна культура світу не розвивається в ізоляції, відірвано від інших культур. Одним із наслідків такого взаємозв'язку є поява іншомовних слів у мові кожного народу. Контакти народів зумовлюють культурний обмін, зокрема обмін словами [14, с. 229].

Питання про надходження та функціонування іншомовної лексики є одним із актуальних у дослідженні термінології. Воно завжди привертало увагу дослідників. Запозичення з інших мов є одним із активних джерел поповнення терміносистеми будь-якої мови. Кожна окрема термінологічна система мови відрізняється від інших пластів лексики значною кількістю запозичень з інших мов. Отож бо, слова іншомовного походження завжди були об'єктом уваги філологів, які досліджують історію запозичень, їх причини. Питанням функціонування слів-термінів іншомовного походження у мові спеціалістів та питанням запозичення й упорядкування термінів іншомовного походження займалися такі українські дослідники: О. Сербенська, Г. Онуфрієнко, Н. Руколянська, С. Головатий, Ю. Зайцев, І. Усенко, Н. Артикуца, Ю. Прадід, О. Юрчук, Б. Стецюк, І. Гумовська, С. Кравченко, В. Демченко, І. Кочан, А. Токарська, Г. Їжакевич, О. Копиленко, В. Радецька, В. Сімонюк, З. Тростюк, Т. Панько, Г. Мацюк, М. Васильєва, А. Д'яков, Т. Кияк, З. Куделько та інші.

Правнича термінологія є специфічною системою, яка пройшла довготривалий процес формування, що зумовило генетичну неоднорідність її лексичного складу. Розвиток української правничої

термінології тісно пов'язаний з витоками та історією національного права, української державності та законодавства, історією української мови й науки. Тому в цій терміносистемі наявні як питомі одиниці, так і велика кількість іншомовних запозичень.

Ми поділяємо погляди науковців, що поповнення лексико-семантичного фонду мови іншомовними запозиченнями чи інтернаціоналізмами є інструментом збагачення мови і в жоден спосіб не суперечить функціонуванню рідномовного елемента [4, с. 120].

Словниковий склад правничої термінології сьогодні формують власне українські терміни (закон, бездіяльність, злочин, вирок, заповіт, право, правосуддя, злочин, скарга, уряд тощо) та запозичені терміни. Це запозичення із латинської, грецької, російської, французької, англійської, німецької, польської, іспанської, італійської, сербської, хорватської, польської та інших мов. Здебільшого, це слова латинського та грецького походження. Деякі елементи цих термінів увійшли в українську мову через романо-германські мови або за посередництвом слов'янських мов (наприклад, абдикація, акт, делегація, компетенція – ці терміни надійшли з латинської мови; такі терміни як локаут, страйк, корупція – з англійської мови; хартія, гіпотеза, політика, автономія – з грецької мови; авізо, контрабанда – з італійської мови). Ми проаналізуємо лише невеликий сегмент цих входжень.

До прикладу, як зазначає українська дослідниця М. Вербенец, у староруській та староукраїнській періоди мова права відчула іншомовні впливи з класичних (латини та греки), західнослов'янських (головним чином польської та чеської), а також західноєвропейських мов (передусім німецької).

Отже можемо констатувати, що таке процесуальне становлення національної терміносистеми властиве й іншим мовам – є універсальним законом прагнення функціональної довершеності термінологічних субмов [1, с. 106].

До староукраїнської мови латинізми початково переходили через грецьку, що перейняла частину латинської лексики. У XIV – XVII століттях латинізми запозичуються або безпосередньо, або за посередництвом інших мов, у тому числі польської. Історичні документи свідчать, що грамоти галицько-волинських князів XIV ст. були написані багатою полонізмами староукраїнською мовою. Відтак через мову грамот до староукраїнської проникали елементи польських зразків, про що неодноразово згадується у працях українських дослідників (І.І. Огієнко, В.Й. Горобець, В.А. Передрієнко, Л.Л. Гумецька, Л.В. Ажнюк та ін.).

Спільні запозичення латинських юридичних термінів є визначальною рисою української та польської юридичних терміносистем. Такі запозичення потрапляли, як зазначалося, спочатку

до польської мови через німецьку та французьку, а вже через посередництво польської до староукраїнської мови. У кінці XVI століття українські історичні джерела фіксують термін *uniwersal* (укр.) – через польську *uniwersal* (пол.) – з латинської *ūniversālis* (“загальний”), що спочатку мав у польській та українській мовах однакове значення, а саме: “розпорядчий акт адміністративно-політичного та юридичного характеру, який у Польщі видавали королі, сейм тощо [2, с. 92]”. Згодом його семантика розширилася і в Україні, ним позначали “відозву, звернення гетьмана до українського народу з закликом до боротьби з шляхетсько-польськими загарбниками [2, с. 92]”.

Отже, як бачимо, у наявності іншомовних запозичень важливу роль відіграють екстралінгвальні фактори. Значна участь латини, особливо в юридичній лексиці української мови, є наслідком впливу римського права на формування польської, а потім і української національних правових систем. Однак згодом правничі термінологія поповнювалася також і за рахунок впливів елементів з інших мов, таких як французька чи англійська, німецька, італійська, сербська тощо.

Зокрема, можна виділити групу англіцизмів, які були запозичені в українську мову вже давно, але функціонували поза межами терміносистеми. Сьогодні спостерігаємо активізацію англіцизмів *вердикт, парламент, спікер, інавгурація, бізнес, бізнесмен, брокер, копірайт, субвенція, букмекер, лобі, корупція, страйк, локаут, денонсація, імпічмент* тощо, які все частіше використовуються для позначення понять української суспільно-правової дійсності.

Аналіз досліджуваного матеріалу дав можливість зробити висновок, що запозичення іншомовних терміноодиниць є закономірним явищем і важливим засобом поповнення української правничої термінології.

Список використаних джерел

1. Вербенец М. Типологія системних відношень української та польської юридичних субмови // Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2004. Вип. 10. С. 103-115. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apy1_2004_10_15.
2. Бурячок А.А. Формування спільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов. К.: Наукова думка, 1983. 248 с.
3. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2006. 287 с.
4. Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов: на матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів. К.: Вища школа, 1974. 256 с.

Ялова Оксана Володимирівна,
доцент кафедри правничої лінгвістики
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

МОВНІ ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ДІ В УКРАЇНІ ВОЄННОГО СТАНУ

Від 24 лютого 2022 року в українському медіапросторі почало формуватися нове явище вітчизняного медіаресурсу, інспіроване широкомасштабною війною, яке називають «мовою перемоги». Механізм впливу цього явища на масову аудиторію має позитивний та стимулюючий характер, коли реципієнт відчуває єднання і силу подолати будь-які перешкоди на шляху до миру та довгоочікуваної перемоги.

Функціонуючи в межах єдиного інформаційного марафону, «мова перемоги» представлена різними ситуативними контекстами і засобами, з-поміж яких виділяється героїзація воїна, незламність цивільного населення за рахунок особливих лексичних структур, репрезентації цінних імперативів нашої культури, національної та народнописенної символіки, поетизації народного мистецтва, символізації нових для українців риторик, які стають ціннісними символами нашої перемоги над ворогом.

В умовах воєнного стану рівнозначно важливими є як внутрішньодержавна, так і міжнародна політична комунікація. Головною особливістю внутрішньодержавної комунікації стало запровадження єдиної інформаційної політики шляхом об'єднання всіх загальнонаціональних каналів в цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини# UA разом». Політична комунікація тепер реалізується у чотирьох площинах – міжнародній, нормативній, інституційній, публічно-громадській відповідно до принципів оперативності, узгодженості, омніканальності, зрозумілості з використанням усіх доступних каналів – масмедіа, соціальних мереж, зустрічей, медіаплатформ та інших.

Воєнний стан, запроваджений в Україні 24 лютого 2022 року, кардинальним чином вплинув на функціонування абсолютно всіх сфер суспільного життя. На законодавчому рівні воєнний стан визнано як «особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальної цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройній агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її

територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень».

Саме це стало підставою для запровадження вимоги про використання офіційних джерел інформації та формування єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану шляхом об'єднання всіх загальнонаціональних телеканалів у цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини#UA разом», що по суті є єдиною інформаційною платформою стратегічної комунікації. Це стало поштовхом до аналізу мовлення на українському радіо і телебаченні під час цілодобових радіотрансляцій марафону провідних українських телеканалів і радіостанцій «Єдині новини», запровадженого на період воєнного стану в Україні, і фіксації мовних помилок, що допускалися дикторами, ведучими радіо і телебачення, їхніми співрозмовниками – представниками органів державної влади (крім народних депутатів України), політологами оглядачами економічного, юридичного, наукового, соціального напрямків, а також подано правильне (власне українське), з нашого погляду, значення, без будь-яких претензій на їх точність, та вироблено пропозиції щодо вдосконалення мовлення на українському радіо і телебаченні і в цілому української державної мови.

Наводимо перелік деяких слів і висловів, почутих нами з етерів українського радіо і телебачення, під час трансляцій марафону, та подаємо їх українське значення. З нашого погляду, переважна більшість наведених прикладів є типовим калькуванням ворожої мови без узгодження з відповідними стандартами, якщо такі є, хоча частина цих слів ніби й не може вважатися помилками, бо має словниковий варіант, але всі такі словники, починаючи від 30-х років ХХ століття створювалися за принципом «єдиної мови для єдиного народу»:

- «все рівно» (все равно – рос.) – байдуже;
- «саме головне» (самое главное – рос.) – найголовніше;
- «на протязі» (на протяжении – рос.) – протягом, адже «протяг» українською – це «сквзняк» російською;
- «я рахую, що...» (я считаю, что... – рос.) – я вважаю, що... (рахувати можна гроші, збиті ворожі літальні апарати, підбиті танки і таке інше);
- «я в шоці» (я в шоке – рос.) – я шокований;
- «вводити санкції» (вводит санкции – рос.) – запроваджувати санкції;
- «станом на сьогоднішній день» (по состоянию на сегодня – рос.) – за станом на сьогодні;
- «в залежності від» (в зависимости от – рос.) – залежно від;

– «менеджери на містах» – менеджери на місцях (тобто в областях, селах, у містах, районах чи регіонах);

– «дивіться» (смотрите – рос.) – це у випадку, коли ведучий теле-чи-радіоетеру запитує щось у співрозмовника, а він перед початком своєї відповіді вживає слово «дивіться». Куди дивитися? З якою метою дивитися? На що саме дивитися? Це так-зване «слово-прокладка», вживається дуже-дуже часто. Воно зовсім зайве і не властиве українській мові;

– «приймати участь» (принимать участие – рос.) – брати участь; приймають товари, продукти в магазинах, приймають іспити і заліки викладачі вишів та складають студенти, приймають нагороди одні, а нагороджують і вручають нагороди інші особи і т.д.;

– «задала питання на рахунок того» (на счет того... – рос.) – задала питання щодо того;

– «саме цікаве місце у виступі» (самое интересное место в выступлении – рос.) – найцікавіше місце у виступі;

– «по великому рахунку» (по большому счету – рос.) – за великим рахунком;

– «у цьому повідомленні мова йде про...» – у цьому повідомленні йдеться про...;

– «ми стали свідками тогО...; за рахунок тогО...; це нам дасть розуміння тогО...» - всюди треба робити наголос на першому складі: тогО;

– «По дорогАМ і полЯМ Херсонщини рашистами були розкидані тисчі одиниць вибухівки» – 1. Дуже часто вживається прийменник «по», що нам видається, не властиво для української мови; 2. Українською мовою має бути принаймні «по дорогАХ і полЯХ». А якщо без «по», то мало би, наприклад, бути: «дороги і поля Херсонщини були всіяні тисячами одиниць вибухівки, розкиданої рашистами»;

– «Ворог гатив по підприємствАМ Харкова» – тут «по» очевидно на своєму місці, проте має бути «по підприємствАХ»;

– «Цей цех працює цілодобово (у репортажі йшлося про цех виготовлення протезів для бійців, поранених на фронті – О.Я.), бо «потребуючих» протезів дуже багато» – тут, очевидно, мало би бути: «бо тих, хто їх потребує, дуже багато»);

– «Сьогодні до Києва прилетіло біля шести ракет. Біля половини з них знищено» – Як це розуміти? «Біля шести» – це скільки: чотири чи п'ять? А біля половини – це одна чи дві? Оскільки три – становить не біля половини, а рівно половину від шести. Чи можливі такі нісенітниці «видавати на гора» ведучому радіо чи телебачення? Чи, може, вина тут не стільки тих, хто читає, скільки тих, хто пише? «Біля» і «понад» вживають, зазвичай, перед цифрами з нулями: біля 20 (двадцяти), понад 70 (сімдесят), близько 500 (п'ятисот);

– «по законам військового стану» – тут не «військовий стан», а «воєнний стан», – це по-перше. Не «по законам», а «за законами» – це по-друге;

– «...інформацію надають по пораненим бійцям...» – ...про поранених бійців...;

– «Це допоможе їй не отримувати доходів від...» (йшлося про те, що через санкції США у Росії зменшаться доходи...) – допомога пов'язується, насамперед, з чимось позитивним. Отже, тут могло би бути: це зашкодить їй отримувати доходи від...;

– «вводити правила» – правила не «вводяться», а запроваджуються;

– «Були підняті дуже важливі теми...» – теми не піднімаються, а порушуються;

– «Верховна Рада прийняла закон...; Кабінет Міністрів прийняв постанову...; Президент України прийняв Указ...» – ухвалила і підписав. До останніх трьох позицій зауважимо, що слово «прийняти» є дуже поширеним в українській мові – приймаються товари у магазинах, супермаркетах; приймається тара у відповідних приміщеннях; приймаються пологи у пологових будинках, а хтось подає документи до вишу і т. д. У зазначених нами випадках доречними будуть саме наші пропозиції.

Перелік помилок на українському радіо і телебаченні можна продовжувати. Зауважимо, як багато мовних помилок робить частина наших елітних громадян (бо кого ж, якщо не теле- чи радіожурналістів, чиновників високих рангів, різного роду політичних, економічних, юридичних оглядачів, оглядачів наукового, культурного і соціального напрямків і т. п. вважає елітою українське суспільство?), без сумніву можна стверджувати, що значна їх частина вивчали у школах і вищих навчальних закладах українську мову і літературу з байдужим ставленням до неї.

А нам, українцям, якщо ми справді прагнемо збудувати самостійну, незалежну, правову, демократичну, соціальну державу, якщо ми справді прагнемо стати цивілізованим народом, цивілізованою нацією і назавжди позбутися ланцюгів так званого старшого азійського брата, треба слідкувати настановам українського генія Тараса Шевченка і вчитися так, щоб мудрість була своя. Тобто, нам, нашим дітям, нашим онукам треба вчитися не як-небудь, а так, щоб на кожному місці й у кожному мить здобувати цю мудрість з метою подальшої ефективної розбудови європейської України. І наша державна українська мова є важливою складовою цієї розбудови. І як засвідчив зазначений вище перелік помилок, що допускаються у такій важливій сфері суспільного життя України, якою є радіо і телебачення, вона – українська державна мова – потребує посиленої уваги, допомоги і захисту.

Ми вважаємо, що надавши мовну допомогу нашому національному радію і телебаченню, тим самим здійснимо позитивний вплив на мовну ситуацію в Україні, бо, слухаючи вишукану мову дикторів, ведучих, кореспондентів радію і телебачення, громадяни України вбиратимуть в себе, навіть того не бажаючи, їхній належний чи високий мовний стиль.

Можливо доцільно було би створити певну структурну одиницю для допомоги у посиленні якості української мовної кваліфікації працівників у сферах державного управління при Уповноваженому із захисту української мови та його структурах в областях, а зокрема, для допомоги працівникам радію і телебачення – щось подібне у Національній раді з питань радію і телебачення.

Мені іноді так видається, що українська мова не просить, а волає про допомогу «всіх і кожного». То ж допоможемо їй кожен і всі разом. А якщо ефективно запрацює Національна Комісія зі стандартів державної мови Міністерства освіти і науки України, то наші пропозиції само собою втратять свою актуальність.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 трав. 2015р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану»: Указ Президента України від 19 бер. 2022 р. №152/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>.

3. Супрун В.М. (2022). «Мова перемовин» в інформаційному дискурсі війни. Обрії друкарства, 1 (11), 131-142. [https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1\(11\).261720](https://doi.org/10.20535/2522-1078.2022.1(11).261720).

4. Шиманова – Стефанишин О.В. Політична комунікація в умовах воєнного стану в Україні: політологічний аналіз основних меседжів. Регіональні студії, 2022, №30, ст.112 – 117. DOI <https://doi.org/10.3282/2663-6170/2022.30.19>.

5. Чвак С.Д., Гаврильців М.Т. Реалізація інформаційних прав людини в умовах дії в Україні воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (23 червня 2023 р.) / упор. Д.С.Забзялюк, М.Т. Гаврильців та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 253с.

Дітлашок Людмила Олександрівна,
молодший науковий співробітник відділу
організації наукової діяльності та захисту
прав інтелектуальної власності Національної
академії внутрішніх справ

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ УСНОЇ І ПИСЕМНОЇ ФОРМ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО МОВЛЕННЯ

У сфері мовленнєвої діяльності важливою є загальна й професійна освіченість мовця, його ерудиція. Маючи ґрунтовні знання, зокрема з мови, досконало володіючи її усною і писемною формами, кожен носій мови може зарекомендувати себе в суспільному житті найефективніше.

Порівняльний аналіз усної і писемної форм українського літературного мовлення дає змогу виявити як спільні для них ознаки, так і розрізнявальні, які властиві лише одній із форм мовлення. Усне мовлення і писемне мовлення розрізняються:

— матеріально, фізично. Вони представлені неоднаковою матерією: усне мовлення — фонемами, звуками, інтонацією, а писемне мовлення втілюється в графічних (писаних, друкованих) знаках, переважно в літерах, ієрогліфах тощо;

— інструментально. Ці форми мовлення мають неоднаковий спосіб породження, вияву: одиниці усного мовлення (звуки, слова тощо) утворюються органами мовлення людини, артикуються, вимовляються, а одиниці писемного мовлення — це записані, надруковані (літери, розділові знаки) графічні знаки [1, с. 54];

— способом сприймання. Усі явища, елементи усного мовлення сприймаються на слух і становлять акустичні (слухові) одиниці, а явища писемного мовлення (літери, розділові знаки) сприймаються зором і є оптичними (зримими), спостережуваними мовними одиницями;

— сферою застосування і виконуваною функцією. Вони часто служать неоднаковій спілкувальній меті й використовуються по-різному: в одній ситуації — усно, в інших — доцільно або можна висловитись тільки писемно;

— виявом позамовних засобів спілкування. Жести й міміка в усному і писемному мовленні виявляються по-різному. В усному обміні думками ці засоби діють безпосередньо і сприймаються зором чи на слух у момент їх творення, у своєму природному вияві, а в писемному мовленні вони передаються і сприймаються опосередковано (їх описують), а не у своїй натуральній і первісній формі [1, с. 55];

— варіативністю мовних одиниць. Усне мовлення, реалізуючись у найрізноманітніших виявах інтонації, супроводжуючись мімікожестуляційними елементами, формами, порівняно з писемним має значно більшу варіативність значенневого і стилістичного вияву: будь-яке речення чи функціональний заміник речення можна реалізувати в безлічі інтонаційних варіантів;

— темпом, тобто швидкістю вимовляння слів у мовленнєвому потоці. Експериментально доведено, що висловлюватись усно можна в 10 разів швидше, ніж писемно;

— організованістю, продуманістю. Усне мовлення, навіть будучи літературним, менш організоване структурно, стилістично, вільніше в доборі мовних засобів, ніж писемне. Це особливо пояснюється технікою, характером вияву обох форм мовлення. Через нестачу часу усне мовлення редагувати, видозмінювати важче; натомість, записані думки автор може виправляти, змінювати, доповнювати. Писемне мовлення майже завжди більш продумане, усвідомлене, осмислене, ніж усне;

— способом і засобом спілкування. Усне мовлення є здебільшого способом і засобом безпосереднього, прямого спілкування між наявними співрозмовниками або по телефону, радіо і телебаченню, а писемне мовлення — це здебільшого спілкування між тими, хто роз'єднаний і простором, і часом [1, с. 58];

— формою викладу. Писемне мовлення найчастіше монологічне, здебільшого не передбачає негайного реагування, зворотної інформації. Діалог у писемній формі зазвичай створюється за відсутності його учасників (персонажів, дійових осіб) і лише зрідка з метою прямого спілкування (обмін записками, скажімо, на зборах та ін.). В усному мовленні мовець і слухач взаємодіють здебільшого синхронно (одночасно). Поєднанням інформації у двох виявах (того, хто усно висловлюється, і того, хто сприймає висловлену інформацію, продукуючи в цей же час і свою) створюється діалогічне мовлення;

— часом виникнення. Початок формування усного мовлення сягає далеких тисячоліть, а писемне мовлення виникло тільки з появою письма приблизно в IV тис. до н. е. [2, с. 99].

Отже, підсумовуючи, можна стверджувати, що писемне мовлення є первинною формою літературної мови, воно започатковується створенням і використанням літер для позначення звуків. Без писемної фіксації звуків мова не може стати літературною, зрозумілою для всіх, хто нею послуговується. Лише так звані штучні мови (есперанто та ін.) не мають первинної усної форми вияву, не утворюються з неї, а створюються штучно, проте з орієнтацією на якусь мову. До прикладу, есперанто має в своїй основі “мертву” латинську мову. Штучною мовою спілкуються (переважно з іноземцями) лише окремі мовці.

Стосовно усного мовлення, можна наостанок зауважити, що воно слугує основою для мовлення писемного. Із запису одиниць усного мовлення і починається писемна форма мови, яка завжди репрезентує собою пізніше культурне надбання людини. Отже, писемне мовлення є відображенням усного.

Розвиток обох форм мови здебільшого визначається їх взаємодією і взаємодосконаленням.

Список використаних джерел

1. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови. Львів: Світ, 2003.
2. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилiстика української мови. К.: Вища школа, 2003.
3. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. К.: Вежа, 1994.
4. Культура української фахової мови. Л.І. Мацько., Л.В. Кравець. Навчальний посiбник. Київ. Видавничий центр "Академія" 2007.

Олендра Наталія Богданівна,

викладач кафедри іноземних мов факультету
№4 Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЛІНГВОЦИД ЯК ОДИН З ІНСТРУМЕНТІВ РАШИЗМУ

Мова – зброя. Мова – ідентичність. Мова – основа побудови нації, її існування й процвітання, що також виконує надважливу зовнішню функцію: утвердження й виокремлення з-поміж інших держав світу.

Лінгвоцид, котрий сьогодні застосовує росія до українського Слова, – це свідоме й цілеспрямоване знищення, яке давно почалося й ретельно готувалося, а в період повномасштабної війни загострилося як ніколи та вийшло назовні.

Маємо усвідомлювати: кінцевою метою цієї жорсткої політики є повна злочинна ліквідація українців як окремої культурно-історичної спільноти.

Лінгвоцид або мововбивство (лат. *lingua* – мова і лат. *-cidium* – вбивство) – свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу – народності, нації[1]. Лінгвоцид спрямовується насамперед проти писемної форми мовлення. Кінцева мета лінгвоциду є не геноцид, тобто фізичне винищення певного народу, а етноцид – ліквідація цього народу як окремої культурно-історичної спільноти, винародовлення етносу.[2][3][4]

Лінгвоцид є передумовою масової денационалізації та манкуртизації: без нього неможлива втрата народом історичної пам'яті, етнічного імунітету, національної самототожності, а без цього, своєю

чергою, не може відбутись асиміляція – поглинання одного народу іншим. Ось чому поневолювачі ніколи не забували про необхідність нищення мови поневолених народів.[5]

Українська мова протягом століть зазнавала лінгвоциду. Її придушували, забороняли, піддавали анафемам і гонінням. І в роки російського царизму, і в радянські часи намагалися викоринити, розтоптати й відібрати мову. Кожне століття додавало нових штрихів до лінгвістичної руйнації рідного слова.

Одним із головних чинників, які забезпечують солідарність населення та, відповідно, стабільність держави, є наявність єдиної спільної мови. Видатний український учений Іван Огієнко наголошував, що «мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості. Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. ... Мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я... І поки живе мова – житиме й народ, яко національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпоршиться поміж дужчим народом» [6, с. 239–240]. Тому перед українцями, які прагнуть зберегти власну національну самобутність та ідентичність, надзвичайно гостро постало питання вивчення та функціонування рідної мови.

Надзвичайний і Повноважний Посол, Міністр закордонних справ України (2007–2009 рр.), керівник Центру дослідження росії, проректор Київського університету ім. Бориса Грінченка, співавтор видання «Заборонити рашизм» Володимир Огриско на круглому столі, присвяченому мовному спротиву російській агресії, зазначив: «Московський імперіалізм пожирає все, але з найбільшою люттю він ставиться до української мови й України в цілому. Тут іде боротьба за ідентичність: є Україна – нема росії. І це те, що призводить їх до стану особливого сказу, який перетворюється на те, що маємо сьогодні: жахливу війну на винищення нас як етносу, нації й носіїв державної мови». За його словами, в росії офіційно зареєстровано 131 мову, з яких 121 – під загрозою. Отож і цей геноцидальний підхід до мов навіть тих народів, що живуть у складі рф, продовжується.

За словами Уповноваженого із захисту державної мови Тараса Кременія мовна політика окупаційних адміністрацій ідентична із періодом царської росії, радянською добою. Сьогодні на тимчасово окупованих територіях відбувається не тільки витіснення української мови шляхом заміщення її на російську, а й відомі факти переслідування, катування громадян України за мовною ознакою. кремлівська політика лінгвоциду має безпосередній вплив на всі сфери суспільного життя:

– *Сфера офіційного спілкування*

За замовчуванням або шляхом прямої заборони російська мова стає мовою робочого спілкування, офіційних заходів та засідань, нормативних актів, діловодства, документообігу та загалом мовою діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, організацій та установ різних форм власності.

– *Культурний простір*

Російська мова стає мовою культурно-розважальних та інших заходів. Змінюються або створюються нові російськомовні музейні експозиції. Популяризується та нав'язуються російські та радянські музичні твори. Демонструються радянські або російські пропагандистські фільми відбувається демонтаж українських меморіалів та встановлення символів радянської епохи або сучасної культури країни-агресора. Вилучається українська література, бібліотеки наповнюється російськомовними та пропагандистськими виданнями тощо.

– *Медійна сфера*

На тимчасово окупованих територіях припинена трансляція українського загальнонаціонального та регіонального ефірного телерадіомовлення. Місцеві телерадіокомпанії, інтернет-провайдери, друковані медіа захоплені. Окупанти викрадають українські частоти та використовують їх для трансляції своєї пропаганди. По суті, країна-агресор, блокуючи українські медіа, створює російськомовне “інформаційне гетто”, що вилучає українськомовний інформаційний продукт та позбавляє громадян України прав на отримання інформації українською мовою, а також сприяє поширенню проросійського нарративу.

– *Публічний простір*

На тимчасово окупованих територіях російська мова поступово витісняє українську мову і заповнює публічну сферу. Зникають українськомовні покажчики, вказівники, вивіски, повідомлення, написи та інша текстова візуальна і звукова інформація, що використовується для інформування громадян. Перейменовуються населені пункти та вулиці, в оформленні міста застосовуються символіка та колористика країни-агресора з відповідним інформаційним пропагандистським наповненням.

– *Сфера освіти*

Російська мова стає мовою освітнього процесу. Вилучаються та знищуються українські підручники та література, вчителі та викладачі проходять професійну перепідготовку, школи проходять російську акредитацію, впроваджується російська мова з відповідним російським методичним забезпеченням, підручниками, стандартами, програмами навчання, виховним процесом, ідеологічним спрямуванням. Окупаційна влада не лише позбавляє права на отримання освіти

українською мовою, а й денаціоналізує молодь і формує громадянина “руського міра”.[7]

Людиною, яка втратила материнську мову, дуже легко маніпулювати, позбавляючи її національної самосвідомості, оригінального світобачення та світосприйняття. Оскільки протистояти лінгвоциду здатні насамперед державність мови та нації, на сьогоднішній день Україна потребує чіткої програми мовно-культурної політики, яка б не дозволяла використовувати мовне питання як об’єкт ідеологічних маніпуляцій. Тому розгортання соціолінгвістичних досліджень і надалі сприятимуть відродженню, збереженню та розвитку української мови, її утвердженню в статусі державної та офіційної, і таким чином відстоюватимуть та утверджуватимуть національну ідентичність українців.

Список використаних джерел

1. Радевич-Винницький Я. К. Лінгвоцид [Архівовано 23 березня 2018 у Wayback Machine.] // Енциклопедія сучасної України. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001-2022.
2. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Редкол: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. К.: Довіра; Генеза, 1996. 694 с.
3. Lemkin, Raphael. Acts Constituting a General (Transnational) Danger Considered as Offences Against the Law of Nations [Архівовано 26 травня 2007]. 2007.
4. Martin Shaw. What is Genocide. Polity [Архівовано 24 березня 2018]. 2007. pp. 65–67.
5. Лінгвоцид [Архівовано 23 березня 2018] // Енциклопедія сучасної України. Т. 17-й (2016).
6. Огієнко І. Українська культура. К., 1918. 273 с.
7. <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/taras-kremin-nehainymy-zminamy-do-zakonodavstva-my-nareshiti-pokaraiemo-vynnykh-zalinhvotsyd-na-tymchasovo-okupovanykh-terytoriiakh-ukrainy>

Сірий Юрій Миколайович,

докторант кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ В УКРАЇНІ

Зміни та процеси в суспільстві та державі завжди були невід’ємною частиною розвитку. Реакція на ці зміни може визначати майбутнє країн та нашої планети загалом.

З'являються нові терміни, об'єднані в нову, сучасну термінологію. Не виняток і юридична термінологія у сфері публічного управління. Якісне публічне управління неможливе без усвідомлення необхідності забезпечення належних умов для вивчення представниками юридичної професії різних аспектів мови права, її особливостей, вимог, яким вона має відповідати.

Використання юридичної термінології в публічному управлінні в Україні на сучасному етапі викликає ряд проблемних питань:

1. Переклад та адаптація іноземних термінів: у контексті євроінтеграції та гармонізації законодавства з вимогами Європейського Союзу виникає проблема адаптації іноземних термінів та їх перекладу українською мовою. Некоректний переклад може призвести до правових непорозумінь.

2. Переповнення термінами: у публічному управлінні може бути надмірне використання складних юридичних термінів, що робить документи менш зрозумілими для громадян та навіть фахівців інших галузей.

3. Недостатньо уніфікована термінологія: у різних галузях публічного управління може бути використана різна термінологія для схожих понять, що ускладнює обмін інформацією та співпрацю між державними органами.

4. Незрозумілість для громадян: важливо, щоб закони та рішення у публічному управлінні були зрозумілими для громадян, адже це сприяє їхній участі та контролю за діяльністю владних структур. Використання складної термінології може створити бар'єр для зрозуміння громадянами своїх прав і обов'язків.

5. Наявність надмірних правових актів: велика кількість нормативних актів і законів може призвести до збільшення кількості юридичних термінів та заплутаності у сфері публічного управління.

Для вирішення цих проблем, важливо:

1. Поліпшити доступність інформації: публічні документи та інформація повинні бути більш доступні та зрозумілі для громадян.

2. Вдосконалення навичок комунікації: чиновники та юристи повинні мати навички викладання складної термінології просто та зрозуміло.

3. Уніфікація термінології: закони та нормативні акти повинні використовувати єдині терміни для понять.

4. Залучення громадськості: важливо включити громадськість до процесу створення законів і нормативних актів, щоб забезпечити їхню зрозумілість та відповідність потребам суспільства.

5. Забезпечення професійної підготовки: для ефективного використання юридичної термінології в публічному управлінні важливо забезпечувати професійну підготовку державних службовців

та юристів, щоб вони були відповідно орієнтовані у сучасній юридичній термінології

Використання юридичної термінології в публічному управлінні має бути збалансованим так, щоб забезпечити правопорядок і зрозумілість для всіх громадян.

Список використаних джерел

1. Ковальський В.С., Чернявський С.С., Пастух І.Д. Правоохоронна діяльність органів Національної поліції. Законодавство. Коментар. Роз'яснення. Київ: Юрінком Інтер, 2022. 336 с.

2. Пастух І.Д. Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права громадян на звернення. Знання європейського права, (№ 2 (2022): JURIS EUROPAENSIS SCIENTIA) (2), 82-86. <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.352>

3. Ажнюк Б.М. Мовна політика: європейські критерії і Україна. Українське мовознавство. Вип 1 (49). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2019. С. 9-31.

4. Енциклопедія сучасної України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=68169.

5. Про освіту: Закон України від 05.9.2017 (ст. 7).

6. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015.

7. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015.

8. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019.

9. Конституція України: Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст.141.

10. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 47. Ст. 256.

11. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 // Відомості Верховної Ради України. 1997. №24. Ст.170.

Аршиннікова Марія Валеріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
факультету правничих наук Національного
університету «Києво-Могилянська
академія»

*Науковий керівник: Доценко Олена
Леонідівна*, доцент кафедри української
мови Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

МОВНА ПОЛІТИКА ЛАТВІЇ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Здавна мовне питання було пов'язане з колонізацією. Завойовники, намагаючись підкорити собі місцеве населення, насаджували власну мову, часто вважаючи її більш прогресивною. А в середньовіччі християнська церква використовувала мову як інструмент поширення свого впливу. Ця проблема є світовою, а не лише національною, оскільки будь-яка деколонізована країна, здобувши незалежність, повинна вирішити «мовне» питання. Не оминула ця проблема й Україну та Латвію. Українська письменниці Оксана Забужко досліддила, що протягом останніх 200 років було видано 173 лише урядових постанови, спрямованих на заборону і знищення української мови. Однак, неможливо порахувати всіх підзаконних, таємних регіональних указів, директив, розпоряджень та інших утаємнених документів, суть і реалізація яких працювали на ту ж мету – усунення української мови [4].

Як і Україна у складі СРСР, Латвія зазнала інтенсивного зросійщення. Тому в керівництва Латвії після розпаду Радянського Союзу виникали небезпідставні побоювання, що такі тенденції за загальної малочисельності етнічних латишів можуть призвести до їх асиміляції. Тому першим напрямом збереження латиської ідентичності стала мовна політика. Місцевими органами влади ще до формального здобуття незалежності як першочергові були вжиті заходи щодо захисту латиської мови.

Таблиця 1.

Етнічний склад Латвії (%) з 1935 до 1989 року

	1935 рік	1959 рік	1970 рік	1079 рік	1989 рік
Латиші	75,5	62,00	56,7	53,7	52,04
Росіяни	10,59	26,5	29,8	32,9	33,9
Українці	0,1	1,4	2,2	2,6	3,4
Білоруси	1,38	2,9	4,00	4,4	4,4

Таблиця складена автором на основі: [3]

Одним із засобів збереження власної ідентичності, забезпечення перспектив національного розвитку та державного будівництва стало обмеження можливостей нелатвійського населення впливати на політичне та економічне життя країни, а, відповідно, і зменшення можливостей Росії впливати через російськомовне населення на політику відновленої держави (Латвії йшлося не про здобуття незалежності, а про відновлення державності, втраченої у 1940 р. внаслідок радянської окупації).

Першим із заходів для збереженні ідентичності, запобігання асиміляції корінного населення Латвії стало прийняття 22 липня 1994 р. Закону «Про громадянство», згідно з яким громадянами Латвії визнавалися особи, які були її громадянами станом на 17 червня 1940 р. (день окупації Латвії частинами Червоної Армії), та їх нащадки, а також латиші та ліви, які підтвердили: проживання своїх предків на території Латвії у період з 1881 р. до 17 червня 1940 р., своє знання латиської мови, належність до державної нації (для латишів) або автохтонів (для лівів). Право на громадянство зберігалось за особами, які залишили Латвію в період з 17 червня 1940 р. до 4 травня 1990 р., рятуючись від окупаційного режиму СРСР або Німеччини, та їх нащадки. На наш погляд, питання громадянства є ключовим для розуміння специфіки проблеми меншин у Латвії. Так, Латвія та Естонія були єдиними пострадянськими державами, які не прийняли «нульовий варіант» після відновлення незалежності в 1990 році: лише ті особи, які були громадянами цих держав до анексії в 1940 році, та їхні нащадки були визнані «початковими» громадянами відновлених держав. З критикою цього закону виступили російськомовні видання «Час», «Панорама Латвії», «Дінабург» тощо.

Закон «Про державну мову» Латвії, який набув чинності 1 вересня 2000 р., закріплює статус державної мови за латиською [1]. Так, у ст. 3.1 цього закону йдеться: «У Латвійській Республіці державною мовою є латиська мова». Всі інші мови, що функціонують на території Латвії, оголошені іноземними (крім автохтонної лівської мови, яка існує на обмеженій території). Ст. 5 визначає, що «будь-яку іншу, вживану в Латвійській Республіці мову, за винятком лівської мови, у тлумаченні цього закону слід вважати іноземною мовою». Відповідно до ст. 12, «у структурних одиницях Національних збройних сил використовується тільки державна мова». Ст. 13 визначається, що все судочинство ведеться тільки латиською мовою. Ст. 16 говорить: «Мову мовлення в засобах масової інформації встановлює Закон «Про радіо і телебачення»». Для першого каналу державного радіо і телебачення передбачено мовлення лише латиською мовою, а для другого каналу державного радіо і телебачення та для приватних компаній встановлено норму мовлення недержавними мовами – не більше 25 % ефірного часу [1].

Латвія вдалася до моделі етнонаціонального самозахисту, суть якої полягає у забезпеченні привілейованого становища титульного етносу через вибіркові умови набуття громадянства, мовну політику [5], зорієнтовану на посилення обмежень на використання інших мов та вимоги щодо обов'язкового знання державної мови.

Закон «Про державну мову» Латвії містить низку суперечливих положень, зокрема щодо регулювання використання мов «на всіх підприємствах (компаніях), установах, громадських установах та організаціях (у тому числі приватних культурних і релігійних організацій)». Тобто запропоновано режим регулювання, моніторингу та правозастосування, який, без сумніву, втручатиметься в права людини, захищені на міжнародному рівні, зокрема права щодо свободи вираження поглядів, свободи віросповідання, свободи об'єднань, права на недоторканість приватного життя, свободи від дискримінації.

Звернемо увагу на те, що Україна ухвалила такий закон лише 16 липня 2019 р., а 16 липня 2021 року розпочинається новий етап втілення норм цього закону, який забезпечить збільшення присутності державної мови в публічному просторі та зміцнення її статусу як державної. Цього дня набувають чинності норми, які є важливими для переважної більшості людей, оскільки вони стосуються сфери культури і розваг, туристичної сфери, книговидавництва та роботи книгарень, кіновиробництва, демонстрування фільмів в кінотеатрах і на телебаченні тощо (частини 2-6, 8 статті 23, стаття 26 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної») [2]. Це одразу припинило експансію, окупацію Росією їхнього культурного й інформаційного простору.

Об'єднати населення країни в єдиний народ можливо тільки завдяки спільній мові. Нею кожний може висловити свою позицію, вислухати іншого, обговорювати рішення, які становлять спільний інтерес, однак це не означає, що всі мають бути переплавлені в єдиний етнос (ethnos) зі спільною мовою як ядром спільної культури [6].

Україна та Латвія пережили зросійщення, що виявлялося не стільки у витісненні мов корінного населення, скільки в їх штучній стагнації – неминучому наслідку обмеження сфери їх функціонування в умовах бездержавності. Для вирішення цих проблем (розвитку мов титульних етносів, розширення сфери їх застосування і кола їх носіїв) були вжиті особливі заходи – прийняті відповідні закони, створені спеціальні органи для контролю за їх виконанням (мовні інспекції) і з питань розвитку та збереження чистоти державних мов.

Список використаних джерел

1. Закон Латвійської Республіки «Про державну мову». URL: <http://language-policy.info/movne-zakonodavstvo/zakonodavstvo-pro-movny-latvijskoji-respubliky/zakon-latvijskoji-respubliky-pro-derzhavnu-movu/>

2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» № 2704-VIII від 25 квітня 2019 р. *Голос України*. № 90 (7096).
3. Результати перепису населення Латвійської РСР 1989 р. URL:http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/1989_tautas_skaitisana.pdf
4. Романенчук Б. Переслідування і російщення української мови, літератури й науки. *Російщення України. Науково-популярний збірник*. Під ред. Л. Полтави. Нью-Йорк, 1984, С. 154.
5. Tsilevch V. Minority Rights in the Baltics. URL: [//www.ssees.ac.uk/baltik.html](http://www.ssees.ac.uk/baltik.html)
6. Van Parijs P. Linguistic diversity as curse and as byproduct. In: Arzoz X. (ed.) *Respecting Linguistic Diversity in the European Union*. Amsterdam, 2007. P

Безносюк Мар'яна Борисівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Красницька Анжела Віталіївна, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ДЕФІНІЦІЇ ЮРИДИЧНИХ ТЕРМІНІВ

За своєю природою право потребує стабільності своїх понять, продуктивності дефініцій. Для ширшого розуміння дефініцій юридичної термінології потрібно надати визначення дефініції. “Дефініція – стисле логічне визначення, яке містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття” [1, с. 290]. Дефініції розглядають як судження, що розкривають зміст та значення понять. Дефініція є зручним інструментом в юридичній термінології. Завдяки стислому визначенню об’ємного поняття, скорочується обсяг нормативно-правового акта (закону). Грецький філософ Сократ зауважував, що точне логічне визначення понять – найголовніша умова істинного знання [2, с. 93]. Саме тому, необхідно відповідально підходити до дефініції, особливо в юридичній термінології, яка є елементом законодавчого процесу, що безпосередньо впливає на життя суспільства.

А. В. Красницька зазначає, що правова дефініція як спосіб організації правової матерії є стислим описом будь-якого поняття, що відображає суттєві ознаки явища, предмета, яке має юридичне значення; як різновид нормативно-правового припису є логічним судженням про правову дійсність, закріплюючи в узагальненому

вигляді суттєві ознаки правового поняття (категорії) [3, с. 90]. Правова дефініція – це нормативно-правовий припис, що розкриває зміст правового поняття шляхом указівки його основних юридично значущих ознак або елементів із метою забезпечення єдності правового регулювання [4, с. 18].

Застосування правових дефініцій у текстах нормативно-правових актів є одним зі способів забезпечення зрозумілості й ясності правового припису, зрозумілості наміру законодавця. Правові дефініції безпосередньо містяться у тексті правової норми; вони є обов'язковими, оскільки є частиною правової норми. Будь-яке визначення не повністю відображає предмет, воно бере у предмета тільки істотні ознаки та залишає поза своїм змістом низку інших ознак, якими він наділений. Водночас сутність таких істотних ознак повинна бути достатньою для виконання пізнавальних завдань, які виконує визначення: з'ясування властивостей предмета, що визначається, та відмежування його від інших суміжних предметів або явищ [5]. Використовуючи правові дефініції, необхідно робити це обґрунтовано і тільки тоді, коли є потреба в абсолютно точній нормативній фіксації значення певного визначення, що застосовується [6, с. 23].

С. А. Турчин таким чином визначає основні завдання правової дефініції: “вона відшукує, будує юридичні поняття, відносини, категорії, явища, виділяє досліджувані предмети серед числа інших предметів; по-друге, формує значення юридичного терміна, що вперше вводиться у комунікативний процес, або уточнює значення терміна, який вже існує в реальній правовій дійсності; розмежує критерії відмінності правового явища, поняття, категорій, відносин, які є предметом операції визначення – від інших суміжних правових явищ, понять категорій, відносин” [7, с. 47].

І. Д. Шутак зауважує, що потрібно розрізнити визначення: законодавчі (засновані на законодавчих або нормативних документах); які впливають із судової практики (тобто із судових рішень); доктринальні (пропоновані автором або школою права) [8, с. 64].

Законодавча дефініція встановлюється компетентним нормотворчим органом у законах та підзаконних нормативно-правових актах. Наприклад, у частині 1 статті 84 Кримінального процесуального кодексу України подано визначення терміна “докази в кримінальному провадженні”: «Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню» [9]. Законодавча дефініція є державно-владним велінням загального характеру. “Саме офіційно закріплені дефініції (законодавчі, легальні) мають найбільше значення для правозастосовної системи, оскільки містять інформацію, яку законодавець ставить своєю метою довести до

суб'єктів правозастосовчої діяльності” [10, с. 4]. Законодавчі дефініції, які наводяться безпосередньо в тексті правової норми, становлять найважливішу групу правових дефініцій.

Судова дефініція застосовується при тлумаченні норм права судовою системою. Такі дефініції мають офіційний характер та є обов'язковими для адресатів правових приписів. Наприклад, розмежування понять “конфіскація” та “спеціальна конфіскація” у Рішенні Конституційного Суду України від 30 червня 2022 року: “Таким чином, конфіскація майна як вид покарання і спеціальна конфіскація як захід кримінально-правового характеру ... не є тотожними. Конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні майна, що є власністю засудженого. Унаслідок чого конфіскація майна є видом покарання, застосування якого має на меті покарання винного, його виправлення й запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень цією та іншими особами. Натомість спеціальна конфіскація застосовується у разі, коли майно вилучається у особи, яка не є власником або добросовісним володільцем такого майна, а тому цей захід впливу на особу має некаральний характер, метою застосування якого є припинення використання грошей та іншого майна, набутих унаслідок злочинної або іншої протиправної діяльності, як цілі або засобу кримінально-протиправної діяльності” (ч. 3.3.6.) [11, с. 18].

Доктринальна дефініція формується вченими-юристами та розкриває зміст та обсяг юридичних процесів, є необов'язковою для суб'єктів права, вимагає наукової обґрунтованості. Наприклад, дефініція терміна “конституційне право України” зафіксована у навчальних посібниках: “Конституційне право України – це провідна галузь національного права України, що являє собою сукупність правових норм, які регулюють основні відносини владарювання (відносини народовладдя), встановлюючи при цьому належність публічної влади (державної влади та місцевого самоврядування), її організацію та гарантії основних прав і свобод людини і громадянина” [12].

Отже, правові дефініції є важливим аспектом формування категоріально-понятійного апарату в правовому та суспільному житті; вони розкривають зміст поняття, закладеного в терміні; сприяють об'єктивному відображенню правової дійсності; забезпечують відмежування одного терміна від іншого в конкретній термінологічній системі; сприяють забезпеченню доступності, чіткості, ясності та зрозумілості мови права; забезпечують відносну визначеність у праві.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови (з дод. і доповн.). Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : Перун, 2005. С. 290.

2. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: Монографія. Харків: ТОВ «Видавництво Права людини», 2015. 280 с.

3. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. *Дні науки Національного університету "Києво-Могилянська академія" на факультеті правничих наук*. 2012-2013 : Тези наук. доп. та повідомлень на конф. та круглих столах. Київ : НАУКМА, 2013. 274 с. С. 89-91.

4. Дашковська О. Р. Правові дефініції як різновид нормативних приписів. *Вісник Академії правових наук України* : зб. наук. праць. Харків : Право, 2012. 2012 р. №3 (70). С. 16-23.

5. Красницька А. В., Підвисоцький В. В. Юридичне документознавство. Мультимедійний навчальний посібник. Київ : НАВС. 2019. URL : https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/author.html.

6. Красницька А. В. Юридичні поняття, дефініції, терміни як засоби юридичної техніки. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*. Матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2012 р.). Київ : НАВС, 2012. 200 с.

7. Турчин С. А., Турчин А. І., Турчин-Кукаріна І. В. Теоретичні аспекти застосування правових дефініцій у процесі нормотворення. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2021. URL : http://lsej.org.ua/3_2021/12.pdf.

8. Шутак І. Д. Юридична техніка : курс лекцій. Івано-Франківськ : Лабораторія академ. досліджень прав. регулювання та юридичної техніки. Дрогобич : Коло, 2015. 228 с.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.

10. Ткаля О. В. Правова дефініція : поняття, значення та роль в законодавчій практиці. URL : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3219/Tkalya%20O.V.%20Pravo>.

11. Рішення Великої палати КСУ 2022 рік 1-р/2022 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статей 96¹, 96² Кримінального кодексу України (щодо спеціальної конфіскації) від 30 червня 2022 року. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-r2022_0.pdf

12. Конституційне право України. Мультимедійний навчальний посібник. НАВС. URL : <https://arm.naiu.kiev.ua/books/konst>

Брозінська Надія Євгенівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Федорова Анна
Петрівна, викладач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ ВЖИВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЖАРГОНУ

Кримінальний жаргон є складним соціальним явищем. Розуміння лінгвістичної специфіки, психологічних механізмів, що лежать в основі використання кримінального жаргону, має важливе значення для психологічного аналізу та розуміння людської поведінки. Вивчення цього явища може допомогти в розробці ефективних стратегій впливу на соціальну динаміку та покращення комунікації.

Мета роботи полягає в аналізі особливостей використання кримінального жаргону. Зокрема дослідження спрямоване на визначення психологічних причин, що лежать в основі використання кримінального жаргону, а також на розуміння його впливу на сприйняття, комунікацію та соціальну динаміку.

Кримінальний жаргон є особливим соціальним явищем, що використовується в кримінальних середовищах і спілках. Він має свої специфічні особливості, такі, як: вживання сленгових термінів, арготичних виразів та нелегко зрозумілих слів. Згідно з термінологічним словником «жаргон» (від фр. *argot* – неправильний) – це мова будь-якої соціальної чи професійної групи (спортсмени, злочинці), яка відрізняється від загальноприйнятої мови специфічною лексикою і фразеологією» [1, с. 105].

У першу чергу кримінальний жаргон виконує функцію обслуговування злочинної діяльності. Це його головне призначення. Основна термінологія в ньому повинна позначати зміст і характер злочинної діяльності, предмети і знаряддя злочину, ситуації і об'єкти злочинного посягання, засоби уникнення кримінального переслідування і т. ін. Тобто кримінальний жаргон покликаний перш за все забезпечити внутрішнє життя кримінального співтовариства, пов'язане з протиправною діяльністю, спільним проведенням вільного часу, розвагами тощо.

Як і представники інших соціальних груп, ті, хто обрав злочинний спосіб життя, потребують комунікації з подібними до себе. Тому кримінальний жаргон є засобом комунікації в кримінальному

середовищі [2]. Кримінальний жаргон активно розповсюджується в середовищі неповнолітніх через його виразність, образність, утаємниченість, романтизм тощо. Йому властива певна саркастичність та іронічність: *буцегарня* – приміщення для тимчасового ув'язнення; *хата* – позначення камери або камерного приміщення, в якому проживають в'язні; *кініш* – непередбачений рух, шум або загальний хаос у в'язниці [4]. Проте жодне слово з кримінального жаргону не здатне розкрити будь-який новий для злочинця зміст, воно лише вказує на факт [3].

Однією з головних психологічних засад використання кримінального жаргону є пошук соціальної ідентичності. Для багатьох осіб, які знаходяться у кримінальному середовищі, використання кримінального жаргону стає засобом вираження своєї приналежності до цих людей. Представники цієї соціальної групи починають усвідомлювати себе як особливу категорію людей, відмінних від усіх інших. Таке уявлення про себе знаходить підкріплення і в зовнішніх формах поведінки, і в особливостях свідомості, загалом – в їхньому світогляді.

Використання кримінального жаргону може мати психологічні наслідки, особливо якщо це стає постійною частиною мовлення або взаємодії особи. Це може сприяти самоідентифікації з кримінальною культурою або небажаними аспектами життя і може призвести до почуття належності до кримінальних груп або ідентифікації себе як особи з кримінальними рисами. Така самоідентифікація може стимулювати небажане поведінкове моделювання та підсилювати агресивність і відчуття гніву, що може вплинути на психологічний стан людини, зробивши її більш схильною до конфліктів і насильства.

Отже, жаргонізми, зокрема кримінальний жаргон, мають негативну дію на мову в цілому. Слід пам'ятати, що кримінальний жаргон впливає на українську мову і часто цей вплив є негативним, адже жаргонізми – це нелітературний шар лексики, що все ж знижує як культуру мовлення, так і повагу до неї. Важливо усвідомлювати, що мова – це не тільки засіб спілкування, а й естетичне явище, яке має поважати і збагачувати кожна людина.

Список використаних джерел

1. Соціологія: словник термінів і понять. Київ.: Кондор, 2006. 372 с.
2. Чаплик М.М. Злочинний жаргон як феномен кримінальної субкультури. URL: <https://periodicals.karazin.ua/ssms/article/download/13888/13072/> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Шкуратенко О.В. Поняття, розвиток, етимологія жаргону кримінального та його місце в субкультурному просторі (історико-правовий аспект). Вісник пенітенціарної асоціації України. 2020. № 3

(13).

URL:
<http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/22083/1/%D0%A8%D0%BA%D1%83%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%D0%92.%20427%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-620-1-10-20201206> (дата звернення: 20.10.2023).

4. УНІАН.

URL:
<https://www.facebook.com/watch/?v=1305326636617707> (дата звернення: 28.10.2023).

Бурдюков Платон Вячеславович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Федорова Анна
Петрівна*, викладач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

МОВНА ДИНАМІКА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

В умовах війни мова набуває особливого значення як засіб національної єдності та визначення «свій-чужий». У 2022 році інтегративно-означувальна роль української мови вийшла на передній план. У той же час, російська мова фактично втратила свою значущість.

Метою дослідження є здійснення аналізу розвитку української мови в різних сферах суспільного життя, надаючи обґрунтовані факти та статистичну інформацію, а також визначити тенденції, спрямовані на поширення використання української мови.

За результатами аналізу соціологічних досліджень, після оголошення незалежності України спостерігається збільшення використання державної мови. Проте кількість людей, які спілкуються як українською, так і російською мовами, є доволі нестійкою.

Це показало соціологічне опитування проведене Центром Разумкова, що встановило відсоток українців, для яких українська є рідною мовою. Цьогоріч було досягнуто 78%. За останні 15 років цей показник виріс у півтора рази. Розмовляють вдома виключно або переважно українською 68% опитаних, за межами дому – 65%. 74% респондентів вважають, що українською мовою престижно спілкуватися серед друзів та колег [1].

Показові щодо цього соціолінгвістичні характеристики російськомовної частини киян, до якої належить трохи більш як третина мешканців міста: 31% учасників опитування повідомили, що вони завжди або переважно спілкуються російською мовою. Цікаво,

що 85% опитаних із цієї групи киян вважають, що громадяни України обов'язково мають добре володіти українською мовою. Підкреслю, що з початком російської агресії, майже вся російськомовна частина мешканців столиці виступають за послуговування українською мовою в усіх сферах суспільного життя й не підтримують вимог надати такий самий статус російській мові. Так, 92% з них підтримують ідею, що «українська мова має бути державною, а російська може використовуватися паралельно як розмовна в недержавних установах» [2].

У культурній сфері українська мова стала обов'язковою 16 липня 2021 року. Тоді, навіть деякі театри, що раніше мали назву «російські», внесли зміни до свого статуту та виключили це слово. Крім того, репертуар цих театрів тепер повністю українською мовою. Це такі театри, як: Харківський театр, Київський національний театр Лесі Українки, Миколаївський художній театру, Одеський театр та інші.

Українська мова набуває популярності також в інтернет-просторі. До прикладу, онлайн-біржа Freelancehunt налаштувала свій сервіс так, що будь-яка пошукова сторінка автоматично відкривається українською для користувачів з України. За даними цього ресурсу, до початку війни вибір української мови складав від 11% до 30% серед фрилансерів. Після російської агресії цей показник виріс до 96% [3].

Російська збройна агресія призвела до масштабного переміщення населення зі Сходу України в центральні та західні регіони країни. Переважна більшість внутрішніх переселенців – російськомовні. Отже, склалися сприятливі умови для опанування української мовою багатьма ВПО. З цією метою 2022 р. був успішно запущений проєкт «Єдині». Після восьми проведених курсів перейшли на українську майже 50 тис. людей. Проєкт продовжує діяти й надалі і кожен охочий може долучитися до нього цілком безоплатно. Наразі проєкт «Єдині» активно реалізується в 25 українських містах і об'єднаних територіальних громадах.

Отже, в Україні остаточно утвердився широкий суспільний консенсус у мовному питанні. І хоча до остаточного подолання згубних наслідків русифікації ще далеко, цей консенсус визначить напрямок мовної політики на багато років уперед. Зусилля суспільства та уряду України в цьому напрямку, включаючи освітні та культурні ініціативи, дозволять зробити важливий крок у популяризації української мови в країні. За підтримки громадськості та державних структур, українська мова може стати ще більш впливовою та життєво важливою для кожного громадянина України.

Список використаних джерел

1. Разумков Центр. Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni->

doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r (дата звернення: 08.11.2023).

2. Опитування про рівень володіння містян українською мовою у застосунку «Київ Цифровий». Київ. 2023. URL: https://kyivcity.gov.ua/news/u_stolitsi_prezentovali_rezultati_opituvannya_schodo_vikoristannya_ukrainsko_movi_yake_proveli_u_zastosunku_kiv_tsi_froviy/ (дата звернення: 08.11.2023).

3. О. Морозов. The Village. 96% фрилансерів перейшли на українську мову після 24 лютого. 2022. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/332871-96-frilanseriv-pereyshli-na-ukrayinsku-movu-pislya-24-lyutogo> (дата звернення: 08.11.2023)

Єременко Наталія Андріївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Юлдашева Світлана Анатоліївна, професор кафедри правничої лінгвістики Національної академії внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНИХ ТЕРМІНІВ У ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ВПЛИВ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ПРАВА

Вплив використання іноземних термінів у юридичній термінології на розвиток української мови права надзвичайно важливий у сучасних умовах. Дослідження цієї теми є значним для збереження національної ідентичності та розвитку власної правової термінології.

Спроба зрозуміти мовне розмаїття є частиною процесу зміцнення мовної ідентичності. Більше того, страх і недовіра до мови часто йдуть пліч-о-пліч зі страхом і недовірою до права. Адже «право є вежею, побудованою мовою» [1, с. 4]. Саме тому питання використання іноземних термінів в українській мові права є важливим для збереження культурної спадщини та незалежності України, враховуючи підтримання міжнародної співпраці.

Розвиток правової системи України активізується завдяки відмові від обмеженого нормативного розуміння права і визволянню від надмірної ідеологізованості, що тривалий час була характерною для вітчизняної юридичної науки і практики. Одночасно, процеси

міжнародної інтеграції, уніфікації та гармонізації правового регулювання продовжують сприяти цьому процесу.

Розглянемо спочатку основні причини використання іншомовних термінів в українській правовій термінології. Перш за все, це пов'язано з формуванням світових стандартів і норм у правовому полі. У світовій практиці загальноживаними є багато юридичних термінів, використання яких сприяє єдності та співпраці між різними країнами. Тому іноземні терміни дуже корисні для розуміння та застосування міжнародних договорів і конвенцій.

Друга причина полягає в тому, що іноземні терміни часто передають історико-культурну спадщину. Вони можуть бути важливими в певних правових контекстах. Наприклад, такі латинські терміни, як «habeas corpus» або «pro bono» мають глибокий юридичний зміст і використовуються в багатьох країнах для забезпечення прав людини та безкоштовної правової допомоги.

Але варто зазначити, що використання іноземних термінів є не без проблем. По-перше, це може ускладнити розуміння правових текстів для тих, хто володіє лише однією мовою. Особливо це важливо для громадян України, які не є експертами у юридичній сфері. Використання іноземної термінології може стати перешкодою для доступу до правосуддя та участі в судових процесах. Також це може призвести до втрати унікальності та оригінальності української юридичної термінології. Українська мова має багатий словниковий запас юридичних термінів, якими можна виражати поняття українського права. Використання іншомовних термінів може призвести до заміни цих українських слів і втрати національної ідентичності в правовому полі.

Важливо підкреслити, що такий підхід має як позитивний, так і негативний вплив на розвиток правової мови та здійснення правосуддя. Він може розширити словниковий запас української юридичної мови. Це особливо важливо для галузей, які не мають відповідної української термінології. Одним із прикладів є концепції в галузі інформаційних технологій і кібербезпеки. Надмірне використання іноземних термінів може спричинити втрату української юридичної термінології своєї унікальності та оригінальності, призведе до поступової асиміляції української мови та відходу від національної лінгвістичної спадщини, а також створить непорозуміння і плутанину серед громадян, оскільки не всі можуть правильно зрозуміти або витлумачити ці терміни.

Запозичення термінології у правовому контексті може призвести до втрати унікальних культурних аспектів і зробити культурну самоідентичність більш вразливою до глобальної культурної асиміляції. Крім того, це може спричинити втрату контролю над сферою права і зробити її більш залежною від

зовнішнього правового впливу, що може стати загрозою незалежності та суверенітету України.

Збереження та розвиток власної юридичної термінології в контексті української правової системи є важливим завданням, яке має значний вплив на культурну самобутність та незалежність країни. Питання використання іншомовних термінів в українській мові права має бути збалансоване між збереженням унікальних культурних аспектів та врахуванням міжнародних стандартів та співпраці.

Спільна мовна ідентичність важлива для захисту культурного багатства та сталого розвитку країни. Використання іноземних термінів у законодавстві може призвести до втрати унікальних культурних аспектів, оскільки мова є ключовим елементом самоідентичності нації. Запозичення термінології віддаляє нас від нашої власної мовної спадщини та призводить до надмірної інтеграції з іншими культурами, що впливає на національну ідентичність.

Однак важливо розуміти, що в сучасному світі неможливо відгородитися від міжнародних стандартів і практик у правовому полі. Міжнародна співпраця та інтеграція мають велике значення для національного розвитку. Тому приведення власної юридичної термінології до міжнародних стандартів є необхідним кроком.

Зважений підхід до вирішення цієї проблеми передбачає пошук компромісу між використанням української термінології та іноземних понять. Цього можна досягти шляхом створення українських відповідників до іншомовних термінів з урахуванням особливостей національної культури та правової системи. Такий підхід допоможе зберегти унікальність та контроль у правовому полі, співпрацюючи з міжнародними партнерами та дотримуючись міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Hutton Ch. *Language, Meaning and the Law* / Christopher Hutton. Edinburgh University Press, 2009. с. 4.
2. Sandrini P. *Legal Terminology. Some Aspects for a New Methodology* / P. Sandrini. *Journal of Linguistics*. 1999. с. 101-111.
3. Вербец М. Б. *Юридична термінологія української мови: історія становлення і функціонування* / М. Б. Вербец; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т філології. К., 2004. - 20 с.
4. Балтаджи П. М. *Юридична мова правозастосовних актів* / П. М. Балтаджи; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького.
5. Головатий С. *Про потребу укладання словників української правничої термінології* / С. Головатий // *Українське право : наук.-практ. часоп.* К., 1994.

Загурська Суніта Вахаб,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Усачова Катерина
Сергіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук

ДІАЛЕКТИЗМИ В МОВЛЕННІ МОЛОДІ

Україна є багатонаціональною та багатодіалектною країною. У зв'язку з війною, яка почалась на території нашої країни у 2014 році, а далі з повномасштабним вторгненням 2022 року, відбуваються активні внутрішні міграційні процеси серед населення. Результатом цієї міграції є зміни у взаємодії діалектів різних регіонів та суспільних верств.

Мета цієї роботи полягає в розкритті особливостей впливу територіальних діалектів на мовлення молоді та зміни у динаміці вживання діалектизмів під впливом мовлення молоді.

Діалект – це різновид національної мови. Існує два типи діалектів: територіальний та соціальний. Різниця між ними полягає у тому, що соціальний діалект має особливості лексики та фразеології, викликані його використанням певною соціальною групою, соціальним прошарком або групою, яка переважає всередині певної субкультури. До соціальних діалектів належать: аргі (таємні мови), жаргон (професійні, групові, вікові діалекти), сленг. Територіальний діалект обмежений певною територією, регіоном і стосується всіх аспектів мови: лексики, граматики, фонетики. Територіальні діалектизми поділяють на етнографічні, семантичні та словотвірні. Цей поділ відбувається залежно від того, у якому відношенні ці діалекти перебувають щодо загальнонародного словника. [1]

Ставлення молоді до діалектів може бути різним і залежить від таких факторів, як соціокультурне середовище, освіта, географічне розташування та індивідуальні уподобання. Ось деякі аспекти, які впливають на ставлення молоді до територіальних діалектів:

1) Соціокультурне середовище: якщо молоді люди виростають у середовищі, де діалект є важливою частиною культурної ідентичності, вони можуть позитивно ставитися до нього та активно використовувати його у спілкуванні.

2) Освіта: рівень освіти може впливати на ставлення молоді до діалектів. Вищий рівень освіти часто сприяє більшому розумінню мовних процесів та культурних аспектів мови.

3) Географічне розташування: молоді люди, які живуть у місці з вираженим діалектом, можуть більше використовувати цей діалект у повсякденному спілкуванні. Також важливо, чи вистачає можливостей для спілкування мовою свого регіону.

4) Засоби масової інформації: вплив засобів масової інформації, телебачення, радіо та Інтернету також відіграє роль у ставленні молоді до діалектів. Засоби масової інформації можуть сприяти нормалізації стандартної мови.

5) Індивідуальні уподобання: ставлення до діалекту може бути сильно залежним від індивідуальних уподобань. Деякі молоді люди можуть пишатися своїм діалектом й активно його використовувати, тоді як інші можуть вважати його нецікавим або навіть русифікованим.

Загалом, ставлення молоді до територіальних діалектів відрізняється від групи до групи і може бути дуже індивідуальним. Багато залежить від контексту та особистих переконань.

Для детальнішого розуміння використання та впливу діалекту на мовлення молоді було проведено опитування серед осіб віком 16-25 років з Миколаївської, Херсонської, Рівненської, Житомирської, Закарпатської, Черкаської, Київської областей. Головними аспектами дослідження було те, як впливає на кожного з них діалектний говір, яке їхнє ставлення до діалектів та чи змінюється їхнє мовлення під впливом діалектів.

Результати опитування дозволили дійти висновку, що відбувається певна тенденція взаємовпливу між говорами молодих людей з різних регіонів України. З опитаних людей, більша половина дали схожу відповідь: вони чують цікаві діалектизми, починають більше ними цікавитись та дізнаватися їхнє значення, а з часом починають навіть деякі слова застосовувати у своєму мовленні. Тобто, за допомогою діалектів відбувається збагачення мовлення людей, воно набуває нової, більш насиченої, цікавої лексики, додає різноманіття у повсякденне спілкування.

Крім того, в процесі опитування були виділені наступні аспекти реакції молоді на територіальні діалекти:

1) Зацікавленість: частина молоді може виявляти цікавість стосовно територіальних діалектів і сприймати їх як цінну частину культурної спадщини. Молоді люди можуть намагатися вивчити мову свого регіону або використовувати діалект у спілкуванні як спосіб підтримувати свою ідентичність.

2) Негативне ставлення: частина молоді може вважати територіальні діалекти застарілими чи менш престижними. Молоді люди можуть спрямовувати зусилля на використання стандартної мови або імітувати мовлення з більш популярних регіонів.

3) Змішування мов: частина молоді може змішувати територіальні діалекти зі стандартною мовою або іншими мовами в

їхньому спілкуванні. Це може бути результатом багаторічної експозиції різним мовам у їхньому середовищі.

4) Вплив медіа та розваг: якщо діалект використовується в популярних медіапроєктах, це може зробити його більш прийнятним для молоді.

5) Вплив на комунікацію між старшим поколінням та молоддю: використання діалекту може спричинити більш глибоке розуміння і сприйняття культурних традицій та цінностей старших поколінь. Для молоді вивчення територіального діалекту може стати важливим шляхом збереження національної спадщини та підтримки культурного багатства.

Також для глибшого опрацювання ситуації з використанням територіальних говорів серед молоді було проведене інтернет-спостереження, оскільки Інтернет наразі є потужною та ефективною платформою спілкування молоді. Для цього були застосовані соціальні мережі, включаючи тіток, інстаграм, твіттер. У процесі дослідження було виділено основні способи, якими соціальні мережі впливають на мовлення та комунікаційні навички:

1) Вимова та акценти: спільноти користувачів соціальних мереж можуть популяризувати певні вимовні особливості, акценти чи інтонації через відео та аудіозаписи. Молодь може намагатися наслідувати такі вимовні особливості або акценти.

2) Виразність: соціальні мережі надають можливість використовувати засоби виразності, такі як жести, міміка, фільтри, фонові музика та текстові ефекти, для покращення комунікації.

3) Вплив на граматику: користувачі соціальних мереж іноді можуть залишати граматичні помилки, орфографічні виправлення та коротші форми мовлення через певні обмеження програмою. Це може впливати на граматичні навички.

4) Сленг та нові слова: соціальні мережі створюють сприятливий ґрунт для розвитку нових сленгових слів, абревіатур та термінів.

Таким чином, розповсюдження сленгу через медіа та соціальні мережі може мати вплив на територіальні діалекти через глобалізацію мовних форм.

Детальніше аналізуючи сленг, яким сучасна молодь користується часто, можна зрозуміти, що деякі сленгізми у різних місцевостях відрізняються. Сленгізми у сучасному світі доповнюють територіальні діалектизми, адже популяризація соціальних мереж дає мовленнєвому запасу нові слова та терміни, як позитивні, так і негативні. До прикладу, якщо раніше називали гумористичну картинку або вислів *жартом*, то зараз молодь це називає *мемом*, що відповідно виводить діалектизм на сучасний рівень.

У результаті відбувається змішування сленгових слів з діалектизмами це дозволяє розширити лексичний склад мови та

створити нові мовні вирази, що відображають сучасні та традиційні культурні особливості. Також відбувається соціальна взаємодія. Цей процес сприяє зближенню молоді з різних територій та культур через спільне використання мовних елементів, що сприяє соціальній взаємодії та обміну культурними цінностями. Тож можна зазначити, що сленг позитивно впливає на розвиток діалектів

Історично так склалося, що територіальний діалект змінюється через певні соціальні обставини, старому приходиться на зміну нове, тому у сучасному світі молодь відіграє основну роль у розвитку діалекту, змішуючи сленг зі словами, які притаманні територіальному діалекту. Також можна говорити, що реакція на територіальні діалекти є індивідуальною і може варіюватися від особи до особи. Важливо розуміти, що мовлення є не тільки засобом комунікації, але і важливою частиною культурної різноманітності та ідентичності, а ми наразі перебуваємо на історично важливому етапі формування національної ідентичності багатьох громадян України.

Список використаних джерел

1. Жєпавий дядько та жінки на дибах: що ти знаєш про діалекти української мови? Розбираємося з експертами, чи засмічують діалектизми наше мовлення [Електронний ресурс] // Vikna. 2023. Режим доступу до ресурсу: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/ukrayinska-dialektologiya-shho-ty-znayesh-pro-dialekt-svogo-regionu/>.

Кладько Дарія Русланівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Ялова Оксана
Володимирівна,* доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ПОПУЛЯРНІСТЬ СЛЕНГУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Нині у світі за різними даними нараховується від 2,5 до 7 тис. мов (за даними Інтернету – 6703 мови). Точно визначити кількість мов неможливо, оскільки відмінність між різними мовами і діалектами однієї мови умовна.

Наша мова поповнювалася мовними одиницями з соціальних і територіальних діалектів, запозиченням із мов – носіїв інших культур. Тому, можна сказати, що стилістична природа нашої мови багатоджерельна. До головних джерел стилістики української

літературної мови належать жива народна мова, усна народна творчість, діалекти, класична і сучасна українська література, зокрема мовотворчість визначних діячів української культури, мовлення засобів масової інформації. Зараз цей список доповнює і сленг.

Сленг – це частина суто розмовної мови, що відрізняється від формальної та діалектної мови. Це явище часто вживане саме серед молоді. Його не використовують у писемній або офіційно-розмовній мові. Сленг допомагає наповнити емоційністю щоденне спілкування. Таким чином у розмову додаються розширені та більш зрозумілі у вузькому колі поняття емоційності.

Сленг може бути різним у різних компаніях та ситуаціях. У більшості випадків, подібні вирази є унікальним культурним явищем, яке існує в закритому середовищі, окресленому колом інтересів, або в межах конкретної країни. Простими словами, у програмістів є свій сленг, а у кримінальних банд – свій.

Наприклад, зараз розповсюдженим є військовий сленг. «4.5.0» – означає, що все спокійно, а от «+» – це повне погодження з певною інформацією.

Також існують загальнозрозумілі сленгові слова, які поширені майже у всьому світі. Тут можна згадати про слово «Ок» – класичний та всім відомий приклад згоди.

Але, не варто плутати сленг із професіоналізмами. Професіоналізми – це слова, які є часто вживаними серед людей, які займаються конкретною професійною діяльністю. Тобто, у юридичній сфері є поняття «прокурор» – це посадова особа, яка здійснює процесуальне керівництво в кримінальних провадженнях та здійснює нагляд за дотриманням законодавства. І це стале поняття, яке можуть використовувати та розуміти люди, що не є причетними до цієї сфери. Сленг є зрозумілим переважно для певної групи осіб.

Також слід зауважити, що сленг є виключно розмовною частиною мови. Якщо у письмовій формі використовуються слова іншомовного походження, то слід повністю дотримуватися правил написання, щоб уникати лексичних помилок.

«Українська літературна мова давно виробила свої вимовні, наголосові, граматичні, стилістичні, лексичні норми. Їх треба дотримуватися. Порушенням норм є надуживанням чужомовною лексикою на сторінках сучасної преси. Є багато й інших відступів від норм, проти яких і слід спрямовувати публіцистичне перо. (Один з останніх прикладів. Якщо вже так хочеться використовувати англійське слово *саміт* — «зустріч на найвищому рівні», то для чого писати його з *мм*, адже в українській мові майже ніколи не зберігається подвоєння приголосних в іншомовних лексемах.», – писав Олександр Пономарів.

Вище названі терміни, такі як професіоналізми та чужомовна лексика, не є сленгом. Про це варто пам'ятати при написанні наукових праць, доповідей та, звісно, під час підготовки ефірів для телебачення, тощо.

Серед молоді теж є певні сленгові сталі вирази. Для прикладу можна розглянути слово «L.O.L.» (англ. laughing out loud). У перекладі на українську, це означає голосно та вголос сміятися. Це поняття є широкоживаним серед підлітків, хоча, частина людей старшого віку не розуміє його значення. Адже різні покоління використовували свої сленгові поняття і в своєму обмеженому колі спілкування.

Сленгові поняття, які використовує молодь України, зазвичай походять із англійської мови. «Weekend» (укр. вихідні) є теж розповсюдженим словом. Серед частини молоді 21-го століття є прийнятим вживати «провести вікенд (вихідні) на природі».

Одним із наслідків сленгу є використання іншомовних слів під час живого спілкування рідною мовою. Таке поєднання двох мов є корисним для вивчення тієї (англійської, наприклад), якою доповнюють класичні вирази. Адже сленг – це не тільки певна «зручність» для молодого покоління, а ще й можливість поповнити свій словниковий запас новими термінами та фразами з іноземної мови. Також можна додати, що сленг допомагає налагодити лінгвістичні зв'язки між мовами. Тобто, якщо підліток знає, що «вікенд» – це вихідні, то йому буде набагато легше у майбутньому з добром синонімічних виразів під час використання рідної мови, адже це те ж саме тренування пам'яті.

Зауважимо, що поняття сленгу та суржику є відмінними. Суржиком називають штучне об'єднання кількох мов у властивому для цього регіоні. При цьому літературна мова не дотримується. Головною відмінністю від сленгу є те, що під час використання суржику носій знає обидві мови. Сленг – це лише окремі поняття, які не є цілісним знанням мови.

Отже, розвиток та використання мови значно зумовлені станом суспільства. На стан мови та вживання сленгу впливають певні культурно-суспільні явища, зокрема сфера розповсюдження та носії. Також варто дотримуватися правил вживання сленгу та не плутати його з професіоналізмами, чужомовною лексикою та суржиком. Усі ці поняття різні, та мають різну сферу використання, починаючи від побутового діалогу й закінчуючи офіційними промовами.

Список використаних джерел

1. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с. (Альма-матер)

2. Мацько Л. І. та ін. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. К.: Вища шк., 2003. 462 с.

3. Сленг – що це таке простими словами. Termin.in.ua. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://termin.in.ua/slenh/>

4. Пономарів, Олександр Культура слова: Мовнотилїстичні поради / О. Д. Пономарів. 4-ге вид., доповн. К. : Либідь 2011. 272 с.

Коваленко Марія Володимирівна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
факультету правничих наук Національного
університету «Києво-Могилянська академія»
Науковий керівник: Доценко Олена
Леонідівна, доцент кафедри української
мови Національного університету «Києво-
Могилянська академія», кандидат
філологічних наук, доцент

МОВНИЙ ЧИННИК У РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ

Віками наша історія та ідентичність нищилися російським наклепом та навмисним спотворенням; сьогодення та повномасштабне вторгнення не є винятком. Велика роль у цьому дійстві належить російській пропаганді, яка складається з різних аспектів, де мова, стиль мовлення та способи її поширення посідають провідні позиції. Отже, метою нашої роботи є дослідити мовні чинники, їх роль у формуванні російської пропаганди як в історичному контексті, так і на тлі нинішньої війни, а також правову відповідальність за це.

Для того, щоб з'ясувати роль мови в досліджуваній темі, необхідно з'ясувати, на чому ж ґрунтується успіх російської пропаганди. З погляду психології можна виокремити багато аспектів, але, на нашу думку, варто зупинитися тільки на декількох із них.

Загальновживаним є прийом «насаджування ідентичності», прикладом якого є поняття «русский народ» та його винятковість; його проявлення можна побачити у всім відомо лозунгу так званої СВО «Визволителі звільняють російськомовне населення від нацистів». Критерієм ідентичності тут виступає «русский язык». Тому дії Росії щодо мови на окупованих територіях є зрозумілими.

Цікавим явищем для впливу на російський народ є й прийом етнічності, суть якого полягає в домінуванні над конкретною особистістю, думками більшості. Отже індивід звільняється від власної відповідальності й залишається «аполітичним» [1, с. 31–32]. Також важливим моментом можна вважати тут страх осуду іншими. Влада Росії вміло користується цим наративом, поширюючи у суспільстві

думку: «Ми – маленькі люди. Це все гра політиків». Колективне мислення для Росії є досить характерним. Наприклад, результат Століпінської реформи 1907 р., яка дала можливість селянам виходити з общини й виділяти свою землю, показав, що відсоток тих, хто почав вести власне господарство, був значно вищий в Україні, ніж в Росії [3].

Визначальною складовою є також психологічні прийоми ведучих на російських політичних ток-шоу. Вони розмовляють у досить швидкому темпі, не даючи глядачам подумати; факти подаються односторонньо, оцінки для порівняння подаються тільки такими, які є вигідними замовникові програми – владі. Часто змістом таких програм є яскрава дискусія з висвітленням опонента слабким і недолугим. Зал за командую аплодує і сміється [2, с. 9–10]. В останньому пункті мовний чинник проявляється чи не найбільше, адже саме тут ідеться про влучне володіння словом та основами риторики.

З наведених вище фактів випливає логічне запитання про укорінення цих наративів у суспільстві. Задля відповіді на нього необхідно звернути увагу на історію Російської імперії, а згодом і Радянського Союзу. Тут слухно хочеться процитувати французького філософа Алена Безансона, котрий у книзі «Свята Русь» наводить слова історика Жуля Мішле: «Росіянин – це брехня. Брехня – в громаді, фальшивій громаді [...] брехлива з брехливих, найвища брехня, яка увінчує всі брехні». Одразу згадується відома народна говірка: брехня повторювана багато разів – правда. Прикладом цьому може слугувати назва головних та мережевих місцевих радянської газет, у яких домінує слово *правда*: «Правда», «Комсомольська правда», «Правда України», «Київська правда» [4]. У цих виданнях, до речі, містилося мало істинного, а вплив на населення можна пояснити тим, що в ефектному слові «Правда» міститься потужний маніпулятивний інструмент, який впливає на природне почуття справедливості будь-якої людини і змушує її піддатися впливу. Безансон визначав в СРСР передову ідеологію – логократію, що означає «влада слова». Головним її завданням було визначати статус «великої російської мови», яка виконує, як писав російський лінгвіст Виноградов В.В. у своїй книзі «Великий русский язык», «цивілізаційну роль російської мови сусідніх мов» [5]. Тут яскраво виявлений прийом ідентичності та нав'язування винятковості й героїчності.

Нині ми можемо бачити, що пропаганда в Росії зорієнтована і на власних громадян, і на населення інших країн, зокрема України. Зараз мовна політика Росії стосовно України навіть набула нової назви – інформаційно-психологічна операція, мета якої полягає в деморалізації та зневірі українців. До цього можна віднести не тільки спотворення нашої історії та штучного нав'язування героїчності Росії, як це зробив президент РФ у своєму виступі [6], а й конкретні заперечення і викривлення подій задля виправдання своєї військової агресії. Такими

є аргументи на користь самого вторгнення РФ на територію України численними фразами від денацифікації до об'єднання «всех исконно русских территорий». До речі, можна побачити такі засоби впливу на маси, як постійна повторюваність, яка робить із брехні правду. До ПСГО відносять й численні російські телеграм-канали, у яких публікують цинічні відео щодо поведінки з українським військовими, використовуючи провокативні написи «хохол» та «нацист». Численні виправдання ударів по мирним об'єктам тим, що там, нібито, розміщуються військові бази НАТО, Європи, Америки та всіх ворогів Росії, також стосуються ПСГО.

Звісно, дразливе для України мовне питання є складовою російської пропаганди, яка працює над тим, щоб роз'єднати Україну на Захід і Схід та дестабілізувати внутрішню ситуацію. Загострення цієї проблеми відбулося ще до повномасштабного вторгнення під час ухвалення закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 16 липня 2019 року [7]. Після цього суспільством активно ширилася думка щодо дискримінації російськомовних в Україні, яка була навіяна нашими сусідами. Усі наведені вище факти є прямою пропагандою війни, яка відповідно до резолюції № 110 Генеральної Асамблеї ООН про «Заходи, які повинні бути прийняті проти пропаганди і розпалювачів нової війни», є забороненою та призводить до кримінального покарання [8]. Під зону юрисдикції цього закону підпадуть різні висловлювання російських журналістів про українську мову, зокрема висловлення пропагандиста Володимира Соловйова щодо закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який під час трансляції на телеканалі «Росія 1» сказав: *«Они таки приняли дискриминационный закон о языке, который уже называют актом агрессии против русскоязычных! Но не все пока поняли, что это агрессия против 73% граждан Украины, проголосовавших не за Зеленского, а против курса Порошенко под названием "армовер": армия, язык, вера. Люди не хотят армии, заставляющей стрелять по своим согражданам, вере, построенной на махинациях, и языку, навязанному сверху. Но кого волнует мнение людей?»* [9]. Тут йдеться й про поширення ворожнечі між українцями через маніпулятивне протиставлення за мовною ознакою, і про пропаганду, того що наша армія стріляє у своїх жителів. Проте віримо, що Росія відчує на собі відповідні наслідки.

Історія Росії пронизана пропагандистською складовою і чинить постійний вплив не тільки на своїх громадян, а й на інші країни. Це явище суперечить принципам цивілізованого життя розвиненого, демократичного суспільства і має бути покараним згідно із законом.

Список використаних джерел

1. Галан І. М. Роль пропаганди у формуванні смислових конструктів особистості. *Insight: the psychological dimensions of society.*

2022. №8. С.24–38. URL:<https://doi.org/10.32999/2663-970x/2022-8-3>(дата звернення: 30.10.2023).

2. *Welcome to – Digital Library NAES of Ukraine.* URL:https://lib.iitta.gov.ua/722669/1/Пророк2020_1.pdf (дата звернення: 30.10.2023).

3. Ігнатова Л.Р. Особливості столипінської аграрної реформи в Україні у дослідженнях останнього десятиліття. *Сторінки історії.* 2017. Вип. 43. С. 51–58.

4. Масенко Л. Масована пропаганда Кремля. Як створювали міф про «велику російську мову». *Радіо Свобода.* URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-propahanda-rosiyska-mova/32101740.html> (дата звернення: 31.10.2023).

5. Виноградов В.В. Великий русский язык. Москва: ОГИЗ. Государственное издательство художественной литературы, 1945. 172 с. / Масенко Л. Масована пропаганда Кремля. Як створювали міф про «велику російську мову». *Радіо Свобода.* URL:<https://www.radiosvoboda.org/a/viyna-propahanda-rosiyska-mova/32101740.html> (дата звернення: 31.10.2023).

6. Володимир Пугін «Про історичну єдність росіян та українців». *Президент Росиї.* URL:<http://kremlin.ru/events/president/news/66182>(дата звернення: 31.10.2023).

7. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019. №2704-VIII: станом на 27 жовт. 2023 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (дата звернення: 31.10.2023).

8. Резолюція № 995 274 від 03.11.1947 Резолюція 110 (II) Генеральної Асамблеї ООН "Заходи, що повинні вживатися проти пропаганди розпалювачів нової війни" URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140896__140896 (дата звернення : 31.10.2023).

9. "Был Владимир, а теперь Волод!" Соловьев устроил истерику из-за закона о языке. *OBOZREVATEL NEWS.* URL: <https://news.obozrevatel.com/abroad/byil-vladimir-a-teper-volod-solovev-ustroil-isteriku-iz-za-zakona-o-yazyike.htm> (дата звернення: 06.11.2023).

Ковтун Вікторія Миколаївна,
здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра
Національного університету «Запорізька
політехніка»
**Науковий керівник: Онуфрієнко Галина
Сергіївна**, доцент кафедри українознавства
та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька
політехніка», доктор філософії у
філологічних науках, доцент

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНА «АВТОРСЬКЕ ПРАВО» Й ОБ'ЄКТИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА У СФЕРІ СУЧАСНОГО ДИЗАЙНУ

У практиці термінотворення українською мовою обов'язково взаємодіють дві тенденції: до нормативного збереження національної самобутності мови й до вмотивованих термінологічних запозичень із класичних мов та сучасних мов європейського ареалу. Для обох тенденцій характерна й спільна умова – номінувати спеціальне поняття максимально точно, достатньо повно за ознаками й виконувати цілу низку функцій, зокрема, ще й сигніфікативну, інформаційну, прагматичну, евристичну, а для юридичних термінів – і правову [3, с. 228-229]. Це стосується і вузькоспеціальних термінів сфери дизайну, і тих термінів з інших фахових мов, зокрема юридичної, які використовують у мовній комунікації в цій сфері. Сфокусуємо увагу на юридичних термінах у галузі дизайну.

Творення юридичних термінів українською мовою для потреб професійної комунікації на засадах обов'язкового врахування існуючих системних відношень у термінології та внутрішніх і зовнішніх мовних чинників у їхній постійній взаємодії відбувається в різні способи: семантичний (вторинна номінація через зміну семантики слова); лексичне запозичення з інших мов; морфологічний (словотвір із використанням коренів та інших морфем або елементів слів); синтаксичний (творення складених термінів, тобто термінів-словосполук). У витоків як нового окремого терміна, так і нової галузевої термінології завжди перебувають спеціалісти з цієї галузі. Проте пізніше для забезпечення процесів лінгвістичного внормування, кодифікації, уніфікації й стандартизації термінів практично завжди потрібна ще спеціалізована консультативна допомога лінгвістів, термінознавців, лексикологів, дериватологів, перекладачів.

Найчастіше юридичні терміни в українській мові утворено в морфологічний та синтаксичний способи. При цьому найбільш

поширеною серед складених термінів є двокомпонентна модель, ілюстрована словосполученням підрядного типу з опорним іменниковим компонентом, а саме: "прикметник + іменник". За такою ж моделлю в синтаксичний спосіб утворений складений термін «авторське право», який згідно з 36-ї главою ЦК України позначає право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір. Прикметниковий термінокомпонент «авторський» є суфіксальним похідним від запозиченого з латини терміна «autor» – творець художнього або публіцистичного твору, наукового дослідження, проекту, винаходу тощо [5, с. 8]. Опорний іменниковий термінокомпонент «право» є питомим за походженням. У різних сучасних європейських мовах поняття «авторське право» номіноване різними за структурою термінознаками. Так, якщо в англійській мові функцію однослівний за структурою термін “copyright” (“copy” – “копія” і “right” – “право”), то у французькій – двокомпонентний за структурою термін “droit d’auteur”, що дослівно означає “право автора”; у німецькій – однослівний термін “Urheberrecht”, що походить від “Urheber” – “автор” і “recht” – “право”.

Авторському праву приділяли певну увагу ще в часи Стародавньої Греції та Риму. Автора визначали як власника свого твору, йому надавалося право на захист від крадіжки та плагіату. Втім сучасне розуміння авторського права сформувалося лише у XVIII столітті з розвитком книгодрукування. Відомо, що 1710 року парламентом Англії було прийнято “Статут королеви Анни”, відомий ще як “Акт про заохочення просвітництва”, визнаний в історії першим законом про авторське право. Статут закріплював за автором виключне право дозволяти друкування його творів у будь-якій кількості упродовж 14 років від дати першої публікації [2, с. 23]. Художні, музичні та драматичні твори на законодавчому рівні в Англії почали захищатися лише у XIX столітті.

В Україні авторське право ґрунтується на Конституції України, Цивільному кодексі України та Законі “Про авторське право і суміжні права” [1]. Об’єктами авторського права є твори у галузі науки, літератури і мистецтва. Згідно зі статтею 6 в розділі II вищезгаданого закону об’єктами авторського права є і твори художнього дизайну. Право дизайнера на свою роботу виникає з моменту її створення, незважаючи на те, була вона закінчена, чи ні, та діє впродовж усього життя автора і ще 70 років після смерті. Якщо ж твір був створений на замовлення, то всі права переходять замовнику. Проте під час укладання договору між автором і замовником, за згоди другого, дизайнер має можливість вказати свої права на свій дизайн і використовувати власні напрацювання після продажу. Згідно з 51-ю статтею Закону “Про авторське право і суміжні права” за порушення

авторського права передбачається цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність.

Оскільки існує декілька видів сучасного дизайну, то кожен із них має свій об'єкт, що захищається авторським правом. Для графічного дизайну – це логотип, дизайн упаковки, дизайн книги, буклет, листівка, плакат; для вебдизайну – оформлення вебсайту та всі його компоненти; для інтер'єрного – плани будівель, кімнат, дизайн предметів інтер'єру; для ландшафтного – плани зелених зон, парків, садів, дизайн елементів ландшафту.

Отже, авторське право, регульоване в Україні на законодавчому рівні, відіграє важливу роль у професійній діяльності дизайнера, захищаючи його роботи від плагіату, і тим самим стимулює розвиток та перспективи дизайнерської галузі. Термінологічний потенціал мови спеціальності дизайнера є і невід'ємним, і потужним чинником професійної підготовки для цієї актуальної в українському соціумі й в усьому світі галузі. Втім мовно-термінологічна компетентність дизайнера передбачає й опанованість юридичною термінологією [4], необхідною з урахуванням специфіки та потреб цієї галузі, і вправного знання міжнародних мов, зокрема англійської, для забезпечення ефективної й переконливої міжкультурної комунікації у світовому просторі.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про авторське право і суміжні права”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>
2. Бондаренко С.В. Авторське право та суміжні права. Київ: Ін-т інтел. власн. і права, 2008. 288 с.
3. Онуфрієнко Г.С. Зовнішні ресурси української юридичної термінології: взаємодія детермінованих та випадкових процесів. Вісник Запорізького юридичного інституту. 1999. N 3. С. 226-237.
4. Онуфрієнко Г.С. Термінологічний потенціал мови спеціальності як потужний чинник професійної підготовки правника. Українське право. 2002. N 1. С.235-238.
5. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. 680 с.

Кравченко Андрій Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Одеського
державного університету внутрішніх справ
*Науковий керівник: Маковій Віктор
Петрович*, завідувач кафедри цивільно-
правових дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ГРАМАТИЧНЕ ТА ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА «КАСАЦІЙНІ ФІЛЬТРИ»

Уведення «касаційних фільтрів» вказує на тенденцію до підвищення вимог до кваліфікації адвокатів та збільшення обсягу роботи на стадії касаційного оскарження як для представників сторін, так і для Верховного Суду. Процес формування якісно нового підходу до визначення питання допустимості касаційної скарги та запровадження нових касаційних фільтрів було започатковано внесенням змін до процесуальних кодексів Законом України від 03 жовтня 2017 року № 2147-VIII, який набрав чинності 15 грудня 2017 року. [1, с. 4]

Сучасні касаційні фільтри породжують низку проблем та аспектів. Наприклад, термін «касаційні фільтри» не має чіткого визначення в чинному Цивільному процесуальному кодексі України. Також не встановлено чіткого переліку підстав, за якими можна відхилитися від правових висновків Верховного Суду та існують розбіжності у формулюванні схожих правовідносин.

Цікавою є думка секретаря Пленуму Верховного Суду Дмитра Лупеника: “Застосування касаційних фільтрів ще на стадії відкриття касаційного провадження, без наявності матеріалів справи, з доволі складним механізмом оцінки норм права та обставин конкретної справи, є доволі сумнівним задумом законодавця. Однак суд зобов’язаний його виконувати, хоча мав би це робити лише при попередньому розгляді справи, після відкриття касаційного провадження”. [2, с. 4]

Взагалі юридичне значення поняття «касаційні фільтри» – це обов’язковий елемент самообмеження юрисдикції Верховного суду, який дозволяє відмежувати суд касаційної інстанції як незвичайну стадію процесу від звичайної процесуальної діяльності. [1, с. 7]

Необхідність обґрунтованості та справедливості касаційних фільтрів базується на тому, що вони повинні бути ефективними, при цьому не обмежувати доступ до суду та не порушувати права на

справедливий судовий розгляд. Концепція касаційних фільтрів включає в себе різноманітні загальні процесуальні перешкоди, такі як неможливість касаційного оскарження рішень, ухвалених у порядку спрощеного позовного провадження у менш важливих справах, або випадки відмови у відкритті касаційного провадження через необґрунтованість касаційної скарги.

Щодо граматичного значення, то важливим кроком до мінімізації правових помилок стало запровадження інституту зразкових справ, нової системи фільтрів касаційного оскарження. У майбутньому для запобігання правовим помилкам можливе використання інституту преюдиційного запиту, який існує у країнах Європейського Союзу. [3, с. 575]

У цивільному процесі термін «касаційні фільтри» може вказувати на фільтри або перешкоди, які застосовуються в процесі касаційного оскарження рішень судів. Граматично «касаційні» вказує на зв'язок цих фільтрів з касаційною інстанцією, і «фільтри» є іменником, який позначає обмеження, умови або критерії, за якими проводиться відсіювання справ або рішень, які можуть бути касаційно оскаржені. Такі фільтри можуть включати в себе вимоги щодо обґрунтованості апеляційних скарг, питання компетенції суду, важливості справи, терміни та інші аспекти, які регулюють процедуру касаційного оскарження.

Щодо впливу введення касаційних фільтрів на роботу адвокатів, касаційні фільтри можуть вплинути на роботу адвокатів, але точний характер цього впливу залежить від конкретних обставин та правил, які встановлюються для цих фільтрів. Якщо такі фільтри є обов'язковим обґрунтуванням апеляцій та касацій, то адвокати можуть мати більше роботи на стадії підготовки апеляційних та касаційних справ, оскільки їм доведеться докласти більше зусиль, щоб обґрунтувати необхідність розгляду справи у вищій інстанції. Якщо касаційні фільтри створюються для відсіювання слабких апеляційних або касаційних скарг, це може призвести до зменшення кількості справ, які досягають вищого суду. В такому випадку адвокати можуть бути менше завантажені, оскільки менше справ потрапляє на їх стіл.

Отже, провадження нових касаційних фільтрів в цілому є позитивним кроком і відповідає практиці зарубіжних країн. Однак, наявність нечітких норм, які визначають касаційні фільтри, відсутність чітких визначень та незмінність процедур розгляду справ судом першої та апеляційної інстанції може створити значні труднощі на шляху до досягнення головної мети – побудови системи суду права на основі касаційної інстанції.

Список використаних джерел

1. Ткачук Н.В. Фільтри касаційної скарги в дії: ефективність механізму. Львів, 2021, 9 с. URL: <http://surl.li/mrgye> (дата звернення: 30.10.2023).

2. Луспенник Д.О. Застосування касаційних фільтрів має бути справедливим і зрозумілим, Київ, 2021. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1203326/> (дата звернення: 30.10.2023).

3. Гаврилюк С.В. Загальнотеоретичні основи дослідження юридичної посилки (питання методології). Київ: Юридичний журнал “Право України” науково-практичне фахове видання, 2022, 575 с. URL: https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/pravoukr-2014-1-pravo_ukr_1_14.pdf?id=ef4bad04-27c0-4886-a023-18b19ca0ea76 (дата звернення: 30.10.2023).

Лосюк Тарас Тарасович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України

Науковий керівник: Посмітна Вікторія Віталіївна, професор кафедри мовної підготовки Київського інституту Національної гвардії України, кандидат філологічних наук, доцент

КОМУНІКАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ ПРАВООХОРОНЦІВ ІЗ ЗАСОБАМИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВОЄННИЙ ЧАС

Сьогодні засоби масової інформації (ЗМІ) називають четвертою гілкою влади. Дійсно, суспільну комунікацію сьогодні неможливо уявити без діяльності преси, радіо, телебачення [4]. Особливо помітним вплив медіазасобів на суспільство стає у воєнний час. Під час воєнних конфліктів і після їх завершення ЗМІ відіграють особливо важливу роль, оскільки формують думку суспільства про конкретне явище та його наслідки [1].

ЗМІ здатні формувати громадську думку, ставлення до тієї чи іншої події, політичного або військового діяча, але так само вони здатні й поширювати пропаганду. Актуальність дослідження зумовлена стрімким зростанням можливостей масмедіа та викликами інформаційної агресії.

Мета цього дослідження – виявити особливості комунікації військових правоохоронців зі ЗМІ у воєнний час.

Війна РФ проти України – це не лише предмет геополітичного занепокоєння, а й поле битви в медіапросторі. Саме виникнення таких понять, як «інформаційна війна», «медіаагресія», «інформаційна безпека», свідчить не тільки про тісний зв'язок масмедіа з конфліктними ситуаціями, а й про те, що у збройних конфліктах

сучасності боротьба на інформаційному полі не менш важлива, ніж безпосередньо військові дії [3]. Громадська думка впливає на політику уряду та привертає увагу міжнародного суспільства. Відображення в засобах масової інформації подій, жертв і перебігу бойових дій може вплинути на суспільні настрої, зрештою на рішення урядів і міжнародних організацій. Особисті історії цивільних осіб або військовослужбовців завжди розчулюють, викликають співчуття, ненависть до ворога.

Проте, на жаль, сьогодні ситуація складається так, що засоби масової інформації фактично перестають відображати дійсність, а самі створюють образи та симулякри, які й визначають реальність нашої дійсності, або, користуючись термінологією Ж. Бодрійяра, «гіперреальність», яка виявляється більш реальною, ніж сама реальність. Дослідники вважають, що навіть війна в сучасному постмодерністському розумінні завдяки засобам масмедіа перетворилася на тотальну симуляцію. Досягнення цієї видимості здійснюється не за допомогою дії реальних військових технологій, а за допомогою каналів комунікації: текстів, що промовляються з екранів телевізорів, надруковані в газетах – війну намагаються виграти засобами, нетиповими для класичного розуміння війни; засоби використовуються ті самі, що і в передвиборних кампаніях [2].

Довіра українців до силових структур є свідченням стійкості та єдності нації. Незважаючи на складні загрози безпеці та на політичні потрясіння, непохитна віра в ці інституції відіграє вирішальну роль у зміцненні сили та рішучості України. Взаємодія між офіцерами військових і правоохоронних органів і ЗМІ під час війни вимагає прозорості, безпеки та оперативної ефективності.

Ефективна комунікація починається зі встановлення чітких і прозорих каналів взаємодії між військовими, правоохоронними органами та ЗМІ. Важливо правильно визначити, хто має право спілкуватися із засобами масової інформації, а також обставини, за яких комунікація є доцільною.

З метою забезпечення послідовного та контрольованого передавання повідомлень, військові організації призначають офіційних речників, тобто пресекретарів. Ці особи відповідають за передавання інформації ЗМІ відповідно до встановлених інструкцій. Дуже важливою умовою ефективності комунікації цих офіційних осіб із представниками ЗМІ є їх якісна професійна підготовка, сформованість умінь аналізувати кожну комунікативну ситуацію, але при цьому керуватися передусім критеріями національної та громадської безпеки, а також безпеки кожної особи, з якою пов'язана та чи інша інформація. З міркувань безпеки військові та правоохоронні органи повинні ділитися відповідною та точною інформацією зі ЗМІ. Ця інформація

може містити оновлення щодо військових операцій або розвитку ситуації на фронті, але не висвітлювати конфіденційні дані.

Організація регулярних брифінгів, пресконференцій здатна забезпечити структуровану платформу для спілкування військових і правоохоронних органів зі ЗМІ та громадськістю. Такі заходи сприяють ефективній взаємодії, коли журналісти можуть ставити запитання та отримувати роз'яснення щодо подій, які хвилюють суспільство, а представники силових структур можуть оприлюднювати якісну, достовірну інформацію, яка, з одного боку, допомагає українцям орієнтуватись у швидкозмінних реаліях, а з іншого – не загрожує національній чи громадській безпеці, сприяє стабільності в суспільстві.

Що стосується роботи з іноземними ЗМІ, то тут необхідне розуміння мови, культури та міжнародного права. Перекладачі, юристи, знавці лінгвокраїнознавства можуть посприяти якісній комунікації силовиків зі ЗМІ. Самі ж представники силових структур повинні пам'ятати як про важливість міжнародної взаємодії, так і про необхідність контролювати зміст і форму своїх інформаційних повідомлень, а також протидіяти можливим виявам інформаційної агресії, дбаючи про державну безпеку.

Отже, взаємодія військових, правоохоронців із засобами масової інформації у воєнний час має характеризуватися прагненням до відкритого спілкування одночасно з дотриманням вимог національної, громадської та особистої безпеки. Така взаємодія здатна забезпечити передавання важливої інформації громадськості, сприяння прозорості та підтримки довіри до силових структур – як військових, так і правоохоронних.

Список використаних джерел

1. Богуш Л. А. Роль засобів масової інформації у висвітленні збройних конфліктів у світі: теоретичний підхід. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/4_2021/part_3/50.pdf (дата звернення: 23.09.2023).
2. Діка О. Інформаційна війна. Сучасні тенденції веб-комунікації. URL: <http://webstyletalk.net/node/97> (дата звернення: 23.09.2023).
3. Проноза І. І. Засоби масової інформації і комунікації в інформаційній війні як сучасна політична практика. URL: http://politicus.od.ua/3_2020/12.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
4. Турченко Ю. ЗМІ як впливовий чинник реалізації політичного процесу. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/70984/12Turchenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 22.09.2023).

Лучан Євгенія Євгенівна,
здобувач вищої освіти Закарпатського
відділення навчально-наукового інституту
заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Шутенко Світлана
Василівна, завідувач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії внутрішніх
справ

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Мова є потужним засобом соціалізації особистості, а відтак вона відіграє визначальну роль у формуванні національної ідентичності. Мовна система віддзеркалює те, що є найважливішим для будь-якої нації, її культури, історії, звичаїв та традицій. Мовна політика, у свою чергу, відображає соціальні чи політичні зміни в країні та світі. Тому не варто недооцінювати значимість коректного вирішення гуманітарних питань (мови, культури, освіти, науки), оскільки це може спричинити ослаблення та руйнацію держави, переконливим доказом чого слугує історичний досвід багатьох країн світу.

Мовна ідентичність є вагомим засобом самовизначення й самоідентифікації особистості. Саме цей аспект і визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив зробити висновок, що зміцнення авторитету державної мови (збереження колоритних національних традицій, їх відтворення рідною мовою) сприяє консолідації нації, формуванню національної культури. Отже, визначено, що мовний фактор є ключовим консолідуючим чинником нації. В цьому і полягає основна функція мови. Існування потужної української культурної еліти, яка володіє національною мовою, сприяє трансформації етнічної ідентичності в національну. Питання мовного устрою держави будь якого типу визначаються положеннями базового правового документа – конституції, яка окреслює права та обов'язки громадян щодо використання мови чи декількох мов та функцій держави щодо їх забезпечення.

Однак, в реальному житті мововибір людини залежить від стратегії мовленнєвої поведінки, комунікативної ситуації. Використання державної мови сприяє забезпеченню ефективної комунікації у процесі здійснення професійної діяльності, у повсякденному житті, у сфері освіти та культури. Безсумнівно, обмін інформацією між комунікантами є успішним якщо вони послуговуються однією мовою.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом. Тому, українську мову слід розглядати як:

- фактор збереження цілісності Української держави;
- засіб для вираження волі народу і кожного громадянина країни;
- інструмент для здійснення державного управління;
- механізм реалізації прав і обов'язків населення України;
- національну ознаку державності в міжнародних правовідносинах.

Найважливішими складниками національної ідентичності, як відомо, є етномовний, історичний, культурний, релігійний, соціально-економічний та політичний. Роль мови у формуванні ідентичності вже була об'єктом уваги українських та зарубіжних лінгвістів. Природно, що мовний та історичний складники національної ідентичності тісно пов'язані. Історичний складник національної ідентичності ґрунтується не лише на спільній історії, а й на пам'яті про неї, яка в широкому розумінні включає і пам'ять про історію своєї культури та історію рідної мови.

До цього часу державна мовна політика не сприяє вихованню культури історичної пам'яті українців. Чимало наших співвітчизників не мають елементарних знань з історії своєї культури взагалі й історії мови зокрема, поширення яких і має бути одним із завдань державної політики в галузі української мови й важливим компонентом змісту освіти.

Мова є одночасно й умовою розвитку культури та суспільства, і продуктом людської культури та генезу суспільства. З огляду на це, мова має дві основні функції у людському суспільстві: 1) комунікативну та 2) функцію відображення дійсності та формування категорій мислення і свідомості. Мова також виконує й інші функції: репрезентативну, експресивну, апелятивну, номінативну, когнітивну, емотивну, магічну тощо. Отже, мова є основою мовлення, слугує для людської комунікації та спілкування, є засобом вираження і повідомлення думок, знаряддям формування категорій мислення і свідомості, мова також здатна виразити всю сукупність знань і уявлень людини про світ.

Національна ідентичність – це найбільш глибока, найбільш природна, найбільш зрозуміла, найбільш органічна, найбільш загальна і найбільш стабільна підстава людської соціальності. Українська національна ідентичність пов'язана з почуттями приналежності та співпричетності до України, до її національних інтересів та базових цінностей українського народу (які ніколи не суперечили європейським цінностям). Відомо, що для держав Європейської співдружності і нині (як образно висловився відомий англійський

учений Е. Сміт) національна ідентичність залишається природною формою сучасної культурної та політичної спільноти, національна держава – найдоцільнішим і найраціональнішим різновидом політичного об'єднання, а патріотизм – головним засобом досягнення колективної солідарності й процвітання.

Збереження, вивчення та розвиток культури неможливі без вивчення мовного коду нації, ролі мови як форми самовираження культури та засобу її формування.

Саме мова визначає етнічну належність носіїв культури, є важливим чинником національного розвитку. Вона є носієм нематеріальної спадщини кожного народу, адже відображає етнокультурні, психологічні й міфологічні уявлення та переживання.

Тому мову внесено до затвердженої у 2003 році Конвенції ЮНЕСКО із захисту нематеріальної культурної спадщини. У лінгвістичному світі актуальними залишаються ідеї В. фон Гумбольдта, Е. Бенвеніста й О. Потебні (які стверджували, що мова є передусім духовною сутністю, внутрішнім світом людини, неповторним витвором етносу), набуваючи гостроти через потребу привернення уваги до проблеми мовної асиміляції, утисків, яких зазнає українська мова століттями.

Архетипи, культурно вагомі концепти як коди нації зафіксовані в ментально-мовній свідомості носіїв, дозволяють зберігати й транслювати елементи, які фіксують інформацію для наступних поколінь, формуючи етнічну єдність та ідентифікацію. Саме мова зберігає культурно вагому національну інформацію та є ключем до розуміння «народної психології» (термін за О. Потебнею).

Мова є динамічною системою, частини якої перебувають у постійному русі, зміні та розвитку. Процес її становлення й удосконалення ніколи не припиняється, водночас вона зберігає ознаки стабільності, цілісності. Зовнішні чинники, міжкультурна взаємодія можуть впливати позитивно, збагачуючи мову, проте не завжди такий вплив є опосередкованим, його можуть здійснювати з метою знищення національної ідентифікації.

Мова – не тільки як один з інструментів категоризації та концептуалізації, а й загалом інтелектуального осягнення дійсності, – відображає ознаки формування, розвитку нації, особливості мислення й адаптації до зовнішнього середовища: географічного, кліматичного, історичного, релігійного тощо.

Саме тому це природній субстрат культури, що є інструментом ментального впорядкування світу, засобом фіксації етнічного світосприйняття й оптимізації міжкультурної взаємодії, його намагаються знищити першим під час політики примусової асиміляції.

Розвиток української мови відбувався переважно в несприятливих умовах. Агресивна антиукраїнська політика, яка реалізувалася на території сучасної України протягом століть, а в ХХ столітті за посередництва комуністичного режиму сягнула свого апогею, не могла не вплинути на мовну ситуацію та використання української мови. Так, під час перепису населення 1939 року 88% українців назвали рідною мовою українську, а у 1979 році таких було лише 66%.

Така політика призвела до того, що українська мова була практично витіснена з мовно-інформаційного простору міст, засобів масової інформації, сфери обслуговування, асоціювалася з неprestижністю та безперспективністю, що активно використовувалося для штучного поділу українського суспільства.

Найголовнішими проблемами, які потребують вирішення, є:

- відсутність у частини українського суспільства самоідентифікації з Україною;

- відсутність цілісного українського мовно-культурного простору, що пов'язано, зокрема, з неналежним інституційним, фінансовим та кадровим забезпеченням реалізації державної мовної політики;

- домінування іноземного (передусім російськомовного) культурного продукту в Україні;

- збереження у свідомості значної частки населення України негативних стереотипів щодо статусу й місця української мови в суспільному, культурному житті;

- штучна заполітизованість та емоційна перевантаженість питання функціонування української мови в Україні, внаслідок чого мова використовується як інструмент політичної боротьби та є предметом маніпуляцій;

- ознаки дискримінації громадян на значній частині території України, де вони позбавлені або обмежені в отриманні послуг та контенту українською мовою;

- низький рівень володіння державною мовою серед представників національних меншин, що не дозволяє їм належно реалізувати свої права та інтегруватися в українське суспільство;

- недостатній рівень задоволення національно-культурних та мовних потреб українців, які проживають за кордоном.

Крім того, в усі сфери суспільного життя все активніше входять цифрові технології. Ці процеси надалі лише набиратимуть обертів та масштабів. Тому особливого значення набуває розширення застосування української мови для можливості повноцінно використовувати новітні технології, отримувати і продавати товари та надавати послуги, черпати інформацію завдяки їм.

Список використаних джерел

1. Хоменко Інна. Нематеріальна культурна спадщина / Режим доступу: <https://authenticukraine.com.ua/blog/comu-mova-e-nosiem-nematerialnoi-kulturnoi-spadsini>
2. Кабінет Міністрів України / Розпорядження від 17 липня 2019 р. № 596-р. Київ. Про схвалення стратегії популяризації української мови до 2030 року «Сильна мова – успішна держава». Зі змінами і доповненнями, внесеними розпорядженнями Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. №1585-р. від 19 травня 2021 року №474-р. Проблеми мовної сфери. Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/KR190596?an=66>
3. Глушаниця Н.В., Конопляник Л.М., Пришупа Ю.Ю., Шостак О.О., Колісниченко А.В., Харицька С.В. Роль сформованості національної ідентичності в системі соціальних комунікацій. 2020. С. 176-180.
4. Лідія Гнатюк., Національна ідентичність і культура історичної пам'яті : Лінгвістичний вимір., Мова і суспільство. 2016. Випуск 7. С. 139-141
5. Воропаєва Т. Українська мова як базова основа національної ідентичності. Випуск 11. К., 2007. С. 13-17.

Орлюк Аліна Петрівна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник: Доценко Олена

Леонідівна, доцент кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат філологічних наук, доцент

МОВНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКАРПАТТЯ

Ми живемо в досить нелегкі часи. Щоденні новини з фронту, та й не тільки, дедалі більше бентежать й акцентують нашу увагу на подіях на Сході, Півдні та власному регіоні проживання. Українці – нація, якою варто пишатися. Цієї згуртованості, єдності та взаємодопомоги немає більш ніде на світі. Але ми здатні протистояти проблемам лише доки ми разом, не ділимося на Схід та Захід, а єднаємося, на зло ворогам. Отож нині постає досить актуальна, проте не всім помітна проблема, а саме мовне питання в Закарпатській області, яку потрібно якнайшвидше розв'язати, аби запобігти свавіллю, необізнаності щодо ситуації та повтору «кримського сценарію».

Закарпаття – один із наймальовничіших регіонів, що розташований на заході нашої держави. Його недарма називають серцем Карпат, колискою гуцульської культури та осередком диких лісів, куди століттями не ступала нога людини. Чимало українських синів, родом звідти, полягло за свободу нашої держави, інші – продовжують сьогодні захищати наш спокій. Закарпатська область одна з найменших в Україні (передує їй лише Чернівецька), та попри це вона межує з трьома державами Європи: Румунією, Словаччиною та Угорщиною. Тож очевидно, що культурне розмаїття вражає своєю концентрацією. Здавалося б, що таке сусідство не несе жодної шкоди, адже це країни ЄС і навряд вони стануть поводити себе як РФ. Проте не варто бути упередженими, адже кожен регіон, що межує з певною країною, якоюсь мірою потерпає від шовінізму, впливу на різні сфери життя українців прикордоння, зокрема їхню мову та культуру. До прикладу, Тячівський район, що межує з Румунією, характеризується високим рівнем функціонування румунської мови. На другому місці російська, і аж на третьому – українська. У деяких селах поблизу Солотвино (прикордонне містечко) функціонують румунськомовні школи, де діти часто не знають української мови. Звичайно, таких населених пунктів меншість, але вони є [1]. Місцеве населення частково обурене цим фактом, але в цілому вважає, що це не завдає жодної шкоди.

Якщо на Тячівщині ставлення населення до мовного питання радше пасивне, то в сусідньому районі – Берегівському, з яким межує Угорщина, ситуація дещо інша. Зумовлено це агресивною політикою Віктора Орбана щодо України, результат якої можна побачити на прикладі Берегівського району, де успішно функціонує російська мова. Так, поряд з угорською та українською. Досі не викоринений вплив УПЦ МП, а деякі люди в прикордонних селах живуть за угорським часом та вважають себе повноцінною частиною Угорщини. На щастя, подібну поведінку мені доводилося спостерігати серед берегівчан старшого покоління, на відміну від яких, переважна більшість молоді Закарпаття чудово розуміє актуальну ситуацію, але не без сепаратистських настроїв, гідних уваги СБУ.

Ще один прикордонний регіон Закарпаття – Перечинський, який межує зі Словаччиною. Тут ситуація дещо краща, ніж у попередніх двох, та дещо гірша, ніж хотілося б. Справа в тому, що словацька мова на 80% схожа з українською, тому навіть якщо вона там активно функціонує, то буде важко зрозуміти, чи то мова, чи то діалект. На превеликий жаль, зовсім нещодавно влада Словаччини змінилася, і новий прем'єр-міністр реалізує активну проросійську політику, тож залишається лише сподіватися на те, що в них своїх внутрішніх проблем буде вдосталь, аби перейматись українським Закарпаттям.

Тішить ситуація в Ужгороді та Мукачево, адже попри своєрідний культурний мікс та неоднозначну позицію влади щодо мовного питання, міста майже повністю українськомовні. Порівнюючи ситуацію з тією, що була 10 років тому, із впевненістю можна сказати, що Ужгород та Мукачево роблять значні успіхи. Можна дуже багато сказати про славнозвісний закарпатський діалект, котрий не завжди зрозумілий українцям з інших регіонів. Проте його носії здебільшого ідентифікують себе україномовними, тож за потреби 80% із них перейде на літературну мову.

Список використаних джерел

1. Тячівський район (1953—2020). Режим доступу до ресурсу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%8F%D1%87%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD_\(1953%E2%80%942020\)#%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%8F%D1%87%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD_(1953%E2%80%942020)#%D0%9D%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F)

Сергієнко Анна Андріївна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Красницька Анжела

Віталіївна, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

СУРЖИК – АХІЛЛЕСОВА П'ЯТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова є однією з наймилозвучніших, найбагатших мов світу. Для мене, як бандуристки, наша мова ототожнюється із звучанням бандури. Можна заслухатися грою музиканта, якщо інструмент знаходиться в руках справжнього майстра, що скажеш і про мову. Тільки справжній знавець, викликає захоплення, бажання слухати, ловлячи кожен звук, кожне слово. Бо мова – це багатогранний інструмент, який у змозі передати будь-які тонкощі почуттів.

Та болюче місце нашої солов'їної мови – суржик. Щодо дефініції, то в словниках радянського періоду суржик визначали таким чином: “Суржик – 1. Суміш зерна пшениці й жита, жита й ячменю, ячменю й вівса і т. ін.; 2. перен., розм. Елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова” [1, с. 854]; “Суржик (букв. – суміш жита з пшеницею, ячменю з вівсом і т. ін., а також борошно з такого зерна) – мова, в якій штучно об'єднані без дотримання літературних норм елементи різних мов.

Уживається переважно щодо українського просторіччя, засміченого невмотивовано запозиченими (внаслідок українсько-російської інтерференції) російськими елементами: *самольот, січас, тормозити, строїти, кидатися в очі, займатися в школі, гостра біль*. Суржик – це збіднена мова, позбавлена національного колориту, краси й виразності. Найпоширеніший у побутовому мовленні, звідки проникає на сторінки газет і журналів, книжок і брошур. Боротьба з суржиком – одне з головних завдань у галузі підвищення культури української мови [2].

Українська мова тісно контактувала з російською не одне століття. Л. Масенко зауважила, що «якщо обмежити вживання терміна суржик українсько-російськими мішаними формами усного мовлення, то історично час їхньої появи слід віднести, очевидно, до кінця XVII – початку XVIII сторіччя, коли імперська асиміляційна політика перервала розвиток староукраїнської писемної традиції на підросійській Україні» [3, с. 5]. Одним із потужних джерел зросійщення, а відтак і появи російсько-української мовної мішанки, була солдатчина в царській росії. За роки військової служби чоловіки забували рідну мову і переходили на російську. Через мовне відчуження колишніх солдат, які повернулися на батьківщину, в народі називали москалями [3, с. 7]. Та найбільший спалах суржику пов'язують із періодом радянської русифікації.

Мовознавець Олександра Сербенська у посібнику «Антисуржик» зауважила: «Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася упродовж віків...» [4, с. 7]. Доречно зазначено А. В. Красницькою, що сьогодні це слово вживається в широкому значенні як назва zdegradovanogo ubogogo духовного світу людини, її відірваності від рідного, та у вузькому – на означення своєрідного різновиду мови, так званого українсько-російського просторіччя, в якому переважають українські або російські вкраплення [5, с. 7]. Проте відомо, що «користуватися сумішшю з двох мов – це одне з найтривожніших явищ... Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива, тому що мова виражає не тільки думку. Слово стимулює свідомість, підпорядковує її собі, формує» [4, с. 6].

Носіями суржику є люди, які недосконало володіють як українською, так і російською мовами, не звертають увагу на правильність вживання лексики, чистоту мовлення. Характерним є те, що суржиком розмовляють як мешканці сіл, так і мешканці міст.

Занадто часто можна почути або прочитати такі слова й словосполучення: *слідуюче питання* (слід **наступне, таке питання**), *жилий масив* (слід **житловий масив**), *заказний лист* (слід **рекомендований лист**), *включати світло* (слід **вмикати світло**), *прожиточний мінімум* (слід **прожитковий мінімум**), *не мішайте нам працювати* (слід **не заважайте нам працювати**), *добавити зарплату*

(слід **збільшити зарплату**), *список працюючих* (слід **список працівників**), *повідка дня слідує* (слід **порядок денний такий**), *збори відбудуться в три години* (слід **збори розпочнуться о третій годині**), *першим ділом треба вирішити це питання* (слід **насамперед (передусім) треба вирішити це питання**), *наша задача полягає в тому, щоб...* (слід **наше завдання в тому, що...**), *на протязі року була велика нагрузка* (слід **протягом (упродовж) року було велике навантаження**), *витиска з протоколу* (слід **витяг з протоколу**), *із-за хвороби* (слід **через хворобу**), *заходи по забезпеченню* (слід **заходи щодо забезпечення**), *мешкати по вулиці* (слід **мешкати на вулиці**), *приймати участь* (слід **брати участь**), *слідує міроприємства* (слід **такі заходи**), *являється* (слід є) [5, с. 7].

Дуже часто суржиком починають говорити ще з дитинства, адже батьки не надають особливої уваги своєму мовленню, а дитина починає повторювати та копіювати мову свої рідних. Проте суржик можна і перейняти вже в дорослому віці від людей, з якими часто спілкуєшся. За численними дослідженнями саме молодь активніше живає суржиком, ніж люди старшого покоління.

Із початком війни у лютому 2022 року для багатьох став наріжним каменем перехід на українську мову, але відразу опанувати літературну мову досить складно і це призводить до ще більше розповсюдження суржику.

Поширеним елементом суржику є zdeформовані слова та словосполучення. Зазвичай це російські слова, перероблені на український лад. Наприклад, російське слово *принимает* як *принімає*, *получает* – як *получає*, *испортился* – як *спортився* (хоча існують українські слова *приймає*, *одержує*, *отримує*, *зіпсувався*) [6, с. 214]. Також наведу декілька прикладів, які я часто чую в повсякденному житті: *поняв* – *зрозумів*, *настоящий* – *справжній*, *следующий* – *наступний*, *віддохати* – *відпочивати*, *канешно* – *звичайно*, *приймати участь* – *брати участь*, *на протязі* – *протягом*, *діючий закон* – *чинний закон*. І цей перелік невичерпний.

Отже, щоб позбутися суржику, який згубно впливає на мовлення більшості українців, важливо займатися вдосконаленням свого мовлення. Необхідно вивчати правила української літературної мови, читати літературу, щоб засвоїти граматику і збагатити свій словниковий запас, слухати українською мовою подкасти (інтернет-аудіошоу), різного роду програми, музику для засвоєння правильної вимови та інтонації; намагатися вживати правильні конструкції та слова, спілкуватися з носіями української мови; дотримуватися чистоти мовлення в щоденному спілкуванні.

Список використаних джерел

1. Словник української мови. В 11 томах. 1970-1980 рр. Том 9. Київ, 1978.

2. Енциклопедія «Українська мова». URL : <http://litopys.org.ua/ukrmoва/um107.htm>

3. Лариса Масенко. Суржик : історія формування, сучасний стан, перспективи функціонування. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1061c1f2>

4. Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитися і правильно говорити: Посібник. За заг. ред. О. Сербенської. Львів : Світ, 1994.

5. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

6. Резніченко М. О. Проблема суржику у професійному спілкуванні юриста. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст] : матеріали XVII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 214 с. с. 212-214.

Скончій Валерія Олександрівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Одеського
державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Маковій Віктор
Петрович, завідувач кафедри цивільно-
правових дисциплін Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Термінологія цивільного права є важливою складовою сфери юриспруденції, яка визначає і регулює правові відносини між громадянами та юридичними особами в суспільстві. Ця тема відіграє важливу роль у правовому просторі, оскільки вона визначає набір понять, термінів, та правових принципів, що визначають права та обов'язки людей у цивільних відносинах.

Термінологія цивільного права включає в себе спеціалізовану лексику та визначення, які допомагають юристам, суддям та громадянам зрозуміти й застосовувати закони та норми цивільного права. Вона є ключовим інструментом для роз'яснення правових актів, укладення угод, та вирішення спорів у цивільних справах.

У цьому контексті, розуміння та дотримання термінології цивільного права є важливими для забезпечення справедливості та дотримання прав та обов'язків всіх учасників цивільних відносин. Ця

тема є актуальною та важливою для розуміння та дотримання правових норм у цивільному суспільстві.

Із розвитком суспільства та держави виникають нові об'єкти, які потребують правового регулювання, і це призводить до створення нових нормативних установлень. Це, в свою чергу, створює потребу у використанні нової термінології для єдиної і зрозумілої інтерпретації та застосування правових понять. Незважаючи на те, що неможливо вплинути на виникнення нових термінів і їхнє наукове осмислення, важливо здійснювати ретельний аналіз термінів і категорій, які несуть правове значення в національних нормативних актах. Об'єктивні зміни в легальній терміносистемі мають відобразитися в найменуваннях цивільних досліджень.

Слід зауважити, що існують різні причини виникнення нових термінів у сфері цивільного права, тому підходи до їх вивчення повинні бути різноманітними. Однією з таких причин є внутрішній розвиток вітчизняного цивільного законодавства, зростання цивільного обороту та виникнення нових об'єктів, які не були відомі на момент створення Цивільного кодексу України. Багато термінів у галузі цивільного права з'явилися через адаптацію і запозичення понять з інших правових систем, включаючи зарубіжний досвід [1, с. 152].

Коли ми впроваджуємо новий термін, що дозволяє нам точніше визначити певне явище, дію, межі застосування вже існуючого поняття, регулювати права та обов'язки суб'єктів, створювати правові відносини і встановлювати правовий режим, ми повинні ретельно аналізувати та надавати цьому терміну ясність. Навіть за відсутності одного офіційного реєстру юридичних термінів, нові категорії повинні бути зрозумілі для всієї юридичної спільноти з метою їх однакового застосування.

З цього погляду, важливим є формування юридичної термінологічної системи, яке неминуче пов'язане із використанням запозичених термінів. Це може означати, що терміни іншомовного походження можуть не мати аналогів у вітчизняному праві або мати аналоги, але використовуватися з іншим значенням.

У формуванні юридичної термінологічної системи неодмінно було використано іншомовні терміни. Ці іншомовні терміни можуть або не мати аналогів у вітчизняному праві, або мати аналоги, проте використовуватися в іншому контексті. У процесі реформи цивільного законодавства важливо враховувати не лише конструкції та моделі чужоземного права, але і багаторічний правовий досвід, накопичений провідними правовими системами Західної Європи, оскільки історично між ними і Україною існує глибокий зв'язок.

Незважаючи на важливість історичного правового досвіду та правової спадщини України для становлення та розвитку вітчизняного

цивільного права, потрібно враховувати, що в сучасному світі способи взаємодії та комунікації радикально змінилися. Тенденція розвитку, спрямована на адаптацію англо-американського правового досвіду, яка стала видимою ще в середині 1990-х років, призвела до того, що термінологія англо-американського права значно поширилася в українському законодавстві [2, с. 190-192].

Однак існує певна проблема в адаптації іншомовних термінів у вітчизняному праві, а саме те, що іноді відбувається трансформація їх сутності. Механічне перенесення іншомовних формулювань не завжди виявляється ефективним, оскільки їхнє первинне призначення, правова природа та інші характеристики можуть значно відрізнятись від того, що існує в Україні, включаючи правові традиції та законодавчу техніку. Тому запозичення іншомовних термінів повинно бути обґрунтованим і розумним, особливо, якщо в країні відсутні єдність у підходах та розумінні їх значення.

Наприклад, коли науковці намагалися науково оцінити "криптовалюту," вони спробували віднести її до різних категорій, таких як об'єкт цивільних прав, інше майно, майнове право, специфічний товар, розрахункова грошова одиниця, бездокументарний цінний папір та інші. Проте на сьогоднішній день питання про це явище залишається відкритим як в теоретичному, так і в нормативному плані, і це породжує проблеми в правовому застосуванні, які можна спостерігати у випадку відомої справи програміста П. Дурова. Блокчейн-платформа Telegram Open Network (TON), яку створив Павло Дуров, задумувалася як глобальна екосистема зі своєю криптовалютою (Gram), за допомогою якої можна було б оплачувати товари та послуги. Однак Комісія з цінних паперів та ринків США (SEC) вимагала тимчасової судової заборони на емісію криптовалюти. Представники SEC стверджували, що Gram є цінним папером, і тому емітент повинен був розкрити інформацію про свою діяльність та інвесторів відповідно до вимог американського законодавства [3, с. 76].

Однією з проблем є неправильне розуміння значення лексичних одиниць, що потребують уточнень. Особливість правотворчості полягає у тому, що вона відображає нормативні потреби суспільного життя та відображає нормативне ставлення до реальної об'єктивності, опосередковане через інститути суспільної влади. Цей спосіб мислення, що його можна назвати «юридичним способом мислення», породжує та використовує спеціальні (юридичні) поняття, за допомогою яких виражаються певні нормативні потреби [4, с. 52].

Отже, будь-яке використання іноземних категорій повинно бути зроблене систематично, оскільки вони стають важливою частиною наукового термінологічного апарату, чинного законодавства та практики застосування права. При цьому необхідно підтримувати

рівень зручності їх використання для опису правового явища. Запозичення нових термінів є необхідним у двох випадках: по-перше, коли відсутня аналогічна лексична одиниця у вітчизняному праві; по-друге, коли існує реальна потреба у єдиному підході до визначення змісту правового явища.

Список використаних джерел

1. Кондратюк-Антонова Т. В. Юридична термінологія: філософсько-правовий аспект. Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. 252 с.

2. Колотілова І. О. Судові рішення та рішення суду: співвідношення понять Збірник наукових праць. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, Одеса. 2014. № 10-2. Т. 1. С. 190 -192;

3. Фролова О. В. Місце ухвал суду в системі судових актів України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія юридична. Випуск 3. Т. 1. 2014. С. 76.

4. Пам'ятка працівника Національної поліції України: інформаційно-довідкові матеріали / уклад.: І. В. Клименко, Д. В. Швець, О. О. Євдокімова, Я. С. Посохова. Харків : ХНУВС, 2017 р. 52 с.

Скрипльов Владислав Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: **Ялова Оксана
Володимирівна**, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ МОЛОДІ

Рідна мова для кожного народу – це батьківська мова, це фольклор, це пісня, і, врешті-решт, це титульна сторінка історії певної нації, її культури. Одним словом, це запорука державності. Мова була, є та надалі залишається наріжним каменем національної єдності й національної безпеки. Рідна українська мова для українців – запорука виживання українського етносу – сили нації. Без нації не буде держави. За вченням Вільгельма фон Гумбольдта, мова є виявленням духу народу. Мова відтворює рівень потужності духовної енергії народу для гартування національної сили [2, с. 47].

Саме молодь, її мовні вподобання і мовна поведінка визначають майбутню мовну ситуацію в країні. Сьогодні українська мова відіграє вирішальну роль у процесі національного відродження й консолідації єдиної української політичної нації, у згуртуванні всього світового українства.

Питання популяризації української мови вже кілька століть залишається актуальним, що зумовлено минулим України й українців. Так історично склалося, що й сьогодні це питання не втрачає своєї актуальності. У 2004 році відома публіцистка, міркуючи про рецепти єдності країни, написала, що українська мова повинна стати модною. За час, який минув, українську мову в своє життя впустила молодь, яка формує нове бачення майбутнього. Мова, будучи засобом спілкування, пізнання, обміну інформацією, передачі досвіду, виступає найбільш ефективним знаряддям набуття усіх суспільно значущих компетенцій, формування ціннісних орієнтацій у молодих людей. Актуальним є формування в молодого покоління відчуття відповідальності за власну мовну поведінку. Важливо переконувати нинішніх здобувачів освіти у необхідності дбати про культуру мовлення, вдосконалювати й збагачувати її, прищеплювати у молоді усвідомлення того, що культура мови – показник загальної культури, освіченості людини, її візитівка [6, с. 94].

Сьогодні мережа «Інтернет», як показує мовна практика, стала важливим комунікативним засобом, який займає дедалі більше місця у мовній практиці молоді. Динамічні процеси, що відбуваються у структурі мови, створюють нову форму спілкування між людьми, нові закони в мові, нову культуру інформаційного середовища [4, с. 72]. Вони свідчать про формування нового етапу в розвитку соціуму – зміну пріоритетів українського суспільства в епоху глобалізації. В інформаційних джерелах висвітлюються результати досліджень, а саме, що поступово українізується сфера комп'ютерних ігор. Молодь починає більше використовувати українську під час гри, що, своєю чергою, спонукає розробників цих ігор створювати українськомовний інтерфейс [1, с. 69]. Молодь також зазначає, що стала більше слухати пісні українською, бо з'явилося багато українськомовних виконавців. І це, відповідно, позначається на мовній поведінці громадян.

Збільшення кількості українськомовного контенту сприяє також подоланню комплексу меншовартості серед молоді, особливо серед наймолодших представників цієї вікової групи. Бо українська мова асоціювалася з селом, із відсталістю. Молоді люди почали частіше використовувати українську мову в усіх сферах життя. Станом на 2021 рік 43% молоді з друзями та знайомими спілкувались українською мовою, 32% – російською, 25% – українською та російською. У 2022 вже 56% молоді спілкуються з друзями та знайомими українською, 16% – російською, 28% – українською та російською. Станом на 2023

рік, українська мова є переважною мовою спілкування молоді. Ані на Сході країни, ані на Заході, молодь не вважає мову спілкування перешкодою для національного єднання. Загалом по Україні половина молодих людей говорить вдома українською мовою (50%), третина – російською (30%), а російською й українською – п'ята частина опитуваних (18%). Поза сім'єю цей баланс дещо посувається в бік білінгвізму (25%). Ці загальнодоступні результати опитування вказують на те, що частка молоді, яка використовує українську як основну мову спілкування, зростає. Прикметно, що 65% молоді вважає, що досконало володіє українською мовою (на Сході та Півдні країни таких 51%).

На жаль, присутній той факт, що спілкування українською мовою відбувається переважно з батьками, родичами, у процесі навчання – з викладачами, але в стосунках з ровесниками сучасна молодь спілкується переважно російською мовою та суржиком. У культурі усного спілкування молодих людей вкорінюється знижений стиль мовлення, розвивається ненормативна лексика. Якби лише можна було уявити, скільки слів-сленгів може вигадати молодь, щоб спілкування було ближче їм до душі! Проте, їх майже не хвилює, що вживані ними вислови можуть набувати аморального значення та деформувати мову. Сучасній молоді необхідно засвоїти всі норми спілкування літературною мовою, оскільки молодь – це майбутнє будь-якої країни, її надія. Потрібно розглянути ставлення юних громадян до правильного вживання тих чи інших слів рідної мови під час спілкування у неформальній, невимушеній обстановці, в колі друзів [7, с. 13].

Динаміка опитувань, що зазначена вище, є результатом і ефектом символічної відмови. У молоді, яка змінила свою мовну поведінку до та після 2014 року, а також і після 2022 року, була різна мотивація переходу на українську. Якщо раніше основною причиною переходу було усвідомлення себе українцем через вивчення історії, саморозвиток, зміну місця проживання чи зміни в складі сім'ї (наприклад, одруження чи народження дитини), то з 2022 року перехід молодих людей на українську є найчастіше політичним вибором. Насамперед вони вважають такий перехід формою спротиву Росії. Другою причиною є те, що молоді люди не хочуть, щоб їх ідентифікували як росіян, або ж вони усвідомили свою національну ідентичність. Є також і суто прагматичні чинники, особливо актуальні для переселенців і зумовлені бажанням краще адаптуватися в українськомовному середовищі, а також вплив стереотипів.

Рік війни став справжнім ренесансом української мови – більше половини співгромадян, в тому числі й молоде покоління українців, оголосивши бойкот мові окупанта, тепер спілкуються українською, її використання в публічному просторі стало абсолютним, а в побуті

великих міст зростає з кожним днем. І саме серед молодого покоління українців переважає така тенденція: якщо в Україні до тебе звертаються українською, ти маєш автоматично відповідати українською.

Соціологи впевнені, що після закінчення війни цей внутрішній психологічний статус мови, уже як мови переможців, підвищиться ще більше разом із самооцінкою українців: якщо є гордість стосовно країни, то зрозуміло, що мова цієї країни буде однією з головних цінностей. По-перше, бути громадянином України і говорити державною мовою – це природно. По-друге, українська мова – унікальна. Вона входить до трійки найкрасивіших мов світу і є однією із найбагатших, найбільш розвинутих і наймилозвучніших мов народів світу. Це гордість кожного українця [6, с. 95].

Отже, окресливши основні питання спілкування українською мовою серед молодого покоління нашої держави, можна зробити наступні висновки. Українська мова стає сьогодні не лише засобом спілкування, а й цінністю. Окреслюється чіткий зв'язок між мовою і національною самоідентифікацією, особливо це яскраво виражено серед громадян молодого віку. Щоб називатися українцем, стає важливим знати українську і спілкуватися нею [5, с. 13].

Другий висновок – це важливість мовного оточення. Сьогодні запускається своєрідна ланцюгова реакція: перехід юнаків та дівчат на українську або збереження мовної стійкості українськомовних, стимулює їхнє оточення також переходити на українську. Навіть російськомовній молоді, яка постійно розмовляє російською, психологічно важко підтримувати двомовну розмову під час спілкування з українськомовним. І, що важливо, суспільний запит на українську мову сприяє українізації тих сфер, які раніше були здебільшого російськомовними (інтернет-спілкування, приватний бізнес, попкультура). Крім того, важливо зазначити, що змістився вектор обговорення мовного питання. Зараз уже обговорюють проблему мови приватного спілкування, що раніше розглядалося як суто індивідуальна справа [3, с. 27].

Список використаних джерел

1. Ажнюк Б.І. Інновації в системі української мови та тенденції її розвитку. К. : Українознавство, 2009. 111 с.
2. Гумбольдт В. Загальний погляд на поступальний розвиток людства// Вибрані праці з мовознавства / заг.ред. Г.Рамішвілі (перекл. з німецьк.). К.: Наукова думка, 200. С.47–53.
3. Єрмоленко С. Я. Соціальна престижність української мови в сучасному комунікативно-інформаційному світі // Українознавство. 2005. № 4. С. 13–35.
4. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньо- структурні процеси. К., 2009. 240 с.

5. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання // НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

6. Цар, І. М. (2023). Мовна свідомість і мовна поведінка молоді під час російсько-української війни: параметризація і динаміка: Стенограма наукового повідомлення на засіданні Президії НАН України 12 липня 2023 року. Вісник НАН України, (9), 93–96. URL: <https://doi.org/10.15407/visn2023.09.093>

Тиць Єлизавета Андріївна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: *Юлдашева Світлана
Анатоліївна*, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат філологічних
наук, доцент

ОСНОВНІ ОЗНАКИ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ ПРАВНИКА

Культура мовлення – це дотримання усталених мовних норм усної й писемної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовних засобів залежно від мети й обставин спілкування. Отже, культура мовлення – це й культура мислення та культура суспільних і духовних стосунків людини.

Висока культура мовлення означає володіння багатством мови, досягнення такої усної і писемної форми спілкування, яка б найповніше, найточніше передавала зміст думки.

Основою мовленнєвої культури юриста є грамотність, тобто дотримання загальноприйнятих літературних норм у використанні лексичних, фонетичних, морфологічних, синтаксичних і стилістичних засобів мови.

Узагальнення поглядів вітчизняних і зарубіжних учених на сутність понять «культура мови/мовлення» дає підстави зробити висновок, що культура мови – це теоретична лінгвістична дисципліна, яка вивчає нормативність мови, її відповідність суспільним вимогам, рівень лінгвістичної компетенції її носіїв.

Культура мовлення – це досконале володіння мовою, її нормами, уміння правильно, точно, виразно передавати свої думки засобами мови, добираючи останні відповідно до мети й ситуації спілкування.

Щодо культури професійного мовлення, то нам імпонує визначення цього поняття, подане Т. Гроховською: культура

професійного мовлення – це складова професійної культури, інтегративна якість особистості, що проявляється в досконалому в олодінні нормами літературної мови та вміннях їх правильного, точного, виразного, комунікативно доцільного застосування в процесі передавання своєї думки у фаховому писемному та усному спілкуванні, позитивному особистісному ставленні фахівця до мовленнєвої діяльності як складової успішної професійної самореалізації [3, с. 6].

Майже ідентичне визначення пропонує С. Клименко [4, с. 44]. Узагальнення поглядів українських і зарубіжних учених дозволило сформулювати власне визначення поняття «культура мовлення юриста», яке тлумачимо як багаторівневу професійно особистісну якість, що виявляється в досконалому володінні мовою, її нормами, уміннями правильно, точно, виразно передавати свої думки, впливати на почуття й емоції слухачів за допомогою мовних і позамовних засобів, добираючи останні відповідно до мети та ситуації спілкування.

Культуру мовлення характеризують такі ознаки:

1) правильність, тобто відповідність прийнятим орфоепічним, орфографічним, граматичним, лексичним нормам. Еталоном правильності слугують норми, правила вимови, наголошування, словозміни, слововживання, орфографічні правила у писемному мовленні тощо. Завдяки цьому реалізується інформаційно-інформативна функція мовлення, здійснюється цілеспрямований вплив на свідомість людини;

2) різноманітність: володіння мовним багатством економічної і публіцистичної літератури; активне мислення; постійне удосконалення і збагачення мовлення;

3) виразність забезпечується оригінальністю у висловлюванні думок з метою ефективного впливу на партнера по комунікації;

4) ясність, тобто доступність мовлення для розуміння тих, хто слухає, забезпечує адекватне розуміння сказаного, не вимагаючи від співрозмовника особливих зусиль при сприйнятті. Ясності мовлення сприяють чітка дикція, логічне і фонетичне наголошування, правильне інтонування, розмірений та уповільнений темп, спокійний і ввічливий тон;

5) чистота, тобто бездоганність усіх елементів мовлення, уникнення недоречних, невластивих українській мові іншомовних запозичень. Забезпечується вона системою установок, мовною грамотністю;

6) стислість (раціональний вибір мовних засобів для вираження головної думки, тези). Ця ознака формує уміння говорити по суті;

7) доцільність, тобто відповідність мовлення меті, умовам спілкування, стану того, хто висловлюється.

Отже, мовлення має бути не тільки правильним, а й лексично багатим, синтаксично різноманітним. Для цього необхідно дотримуватись норм літературної мови, користуватися словниками, вдумливо читати політичну, юридичну, наукову літературу, звертаючи при цьому увагу на вживання та значення правової термінології, побудову речень. Потрібно активно розвивати своє мовлення: вчитися усно й письмово викладати свої думки, виправляти себе, правильно будувати сказане, шукати найкращі й найдоцільніші варіанти висловлювання.

Список використаної літератури

1. https://studopedia.com.ua/1_60194_kultura-profesiynogo-movlennya-pravnika.html
2. <https://studfile.net/preview/5170282/page:11/>
3. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2007. 20 с.
4. Клименко С. І. Формування культури професійного мовлення майбутніх учителів української мови та літератури у процесі фахової підготовки: дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2017. 285 с.
5. Культура професійного мовлення юриста : навчальний посібник / І. В. Царьова, І. О. Грицай. К.: «ХайТек Прес», 2017. 140 с.

Федорак Вероніка Петрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Короткова Юлія
Михайлівна,* професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, доктор педагогічних наук,
професор

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ЗАСІБ СПІЛКУВАННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Мова – це не просто засіб спілкування, вона є справжньою душею будь-якої культури та нації. Кожен вираз рідною мовою є часовою машиною, яка переносить нас у минуле. Вона містить у собі дух наших предків, їхні ідеї, мрії, почуття тощо. Знання та використання рідної мови дозволяє нам підтримувати зв'язок зі своєю історією.

В історії України мова завжди відігравала особливу роль. На сьогодні мовне питання набуло ще більшої актуальності, оскільки Російське вторгнення поставило остаточну крапку на дискусіях про

необхідність послуговування рідною мовою у всіх сферах не тільки професійного, а й приватного життя.

Загальновідомим є той факт, що вагому роль у формуванні суспільства відіграє молодь, а саме люди у віці 18-30 років. З огляду на це досить важливим є усвідомлення важливості спілкування рідною мовою саме цією категорією громадян. Зазначимо, що для молоді спілкування виконує такі важливі функції:

- по-перше, допомагає молоді збагатити свій досвід та розширити світогляд, тобто надає можливість обмінюватися ідеями, думками та переживаннями, що сприяє особистісному розвитку та розширенню горизонтів;

- по-друге, спілкування є важливим елементом формування культурного та національного ідентитету: молодь може обговорювати свої традиції, історію та цінності, зміцнюючи зв'язок зі своєю культурною спадщиною;

- по-третє, спілкування допомагає вирішувати соціальні питання та проблеми: молодь може обговорювати питання, які стосуються їхнього життя, навчання, праці, а також активно брати участь у громадському житті.

Загалом, спілкування української молоді є важливим елементом її соціокультурного та особистісного розвитку, а також сприяє усвідомленню своєї національної ідентичності.

Молодь України найчастіше використовує українську мову в побуті. Такі дані були отримані в результаті опитування 2021 року, проведеного на замовлення Міністерства молоді та спорту України. На той час найбільше українців віком 14-34 років розмовляли в сім'ї українською мовою – 49,2 %. Виключно російською вдома спілкувались 31,4 % опитаних, а решта – і українською, і російською. Примітно, що українську найчастіше використовувала молодь віком 14-19 років (52,7 %), а російську – 30-34-річні (33,2 %). За даними 2023 року молодь почала дедалі частіше розмовляти українською мовою та відмовилась від російськомовних фільмів, літератури, музики [1].

Переходові молодого покоління на українську мову надзвичайно сприяють популярні культурно-громадські діячі. Найбільший відсоток тут припадає на співаків. Одним з яскравих прикладів є Андрій Кузьменко (Кузьма Скрябін). Його україномовна творчість залишиться в українській спадщині та у пам'яті людей, так само як і його відомий вислів: «Мова – то є щось таке дуже інтимне. Мова – то є твій внутрішній комфорт» [2]. І з цим важко не погодитись.

Якщо говорити про поетів, то тут чудовим прикладом для наслідування є легенда української сучасної літератури Ліна Костенко, яка писала : «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає

мову». Ця цитата є досить влучною для України, яка має досить непросту історію, пов'язану з боротьбою за свою державність та мову.

Помітний вплив на молоде покоління справляють і сучасні україномовні кінострічки. Задля повного усвідомлення переходу на українську достатньо переглянути уже всесвітньо відомого «Щедрика».

Своєю творчістю митці надихають юнаків та дівчат говорити рідною мовою, бо це найменше, що ми можемо зробити для нашої перемоги.

Отже, на сьогодні українська мова почала поширюватись з несамовитою швидкістю. Молодь збагнула, що рідна мова – це не лише засіб спілкування, але й ключ до збереження культурної спадщини, національної ідентичності та державності України. Мова справді стала об'єднуючим чинником для молодого покоління, міцним зв'язком між минулим і майбутнім. Збереження та розвиток української мови стало усвідомленим завданням і спільною відповідальністю перед нацією та майбутніми поколіннями.

Список використаних джерел

1. Вдома і на роботі: якою мовою спілкується молодь – результати опитування. URL : <https://kanaldim.tv/vdoma-i-na-roboti-yakoyu-movoyu-spilkuetsya-molod-rezultaty-opytuvannya/>

2. Кузьма Скрябін : «Мова – то є щось таке дуже інтимне. Мова – то є твій внутрішній комфорт». URL : https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=626359270751855&id=177535692314901/

Хильчук Валерія Олександрівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра

навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Короткова Юлія

Михайлівна, професор кафедри правничої

лінгвістики Національної академії

внутрішніх справ, доктор педагогічних наук,

професор

МОВА ЯК ЗБРОЯ ТА БЕЗПЕКА УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

Мова є не лише важливим засобом комунікації, збереження і передавання культурних цінностей і традицій, а й засобом формування національної ідентичності та захисту державного суверенітету.

На жаль, більшість людей це зрозуміли лише після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на терени нашої країни. З того часу українська мова стала своєрідною «лінією оборони

та супротиву», мовою нашої перемоги й наших майбутніх досягнень і звершень [2]. Росіяни намагались завдати страшного удару по нашій ідентичності. Складається враження, що Путін розв'язав війну насамперед проти української мови, культури загалом. Одна з цілей російського вторгнення – денацифікація України – передбачає позбавлення українців політичної самостійності, асиміляцію й перетворення їх на ще один поневолений Росією народ.

Однак сталося зовсім протилежне: на тлі їхньої агресії українці краще усвідомили значення захисту рідної мови як фактору безпеки держави. Відчутно змінилося ставлення нашого народу до російської пропаганди, російської культури і мистецтва. Мова агресора втратила домінантне значення в українському сегменті. Більше того, повномасштабне російське вторгнення активізувало процес українізації. Так, із початком війни в Україні почали жвавіше обговорювати мовне питання, поширилась тенденція відмови більшості українських зірок, телеведучих, простих людей від використання російської мови та переходу на українську, яка дедалі набирає обертів по всій території нашої держави. Дуже важливим є те, що саме молодь активно послуговується рідною мовою, адже розмовляти державною відтепер – це престижно, модно, сучасно. Це ознака освіченої та прогресивної людини. Позитивним є те, що цю тенденцію активно підхоплює і старше покоління [1].

На сьогодні українці мусять продемонструвати цілковиту однакостаність у реалізації мовної політики. Кожен українець та українка мають довести, що послуговуватись українською є цілком нормальним і природним процесом.

Історія нашої держава свідчить про те, що Україна завжди боролась за свою мову, за свободу слова. Але лише після прийняття незалежності в 1991 році були відкриті нові можливості для розвитку української мови. Нині в Україні існують численні організації, які підтримують свободу слова та долучаються до обговорень цього питання.

Основні аспекти свободи слова охоплюють: конституційні гарантії, незалежність ЗМІ (засоби масової інформації), закони та регулювання, свободу інтернету. Важливо зазначити, що, незважаючи на ці гарантії, існують виклики та проблеми, зокрема щодо вільної роботи ЗМІ. Суспільство та влада повинні працювати разом, щоб зміцнювати ці цінності та вдосконалювати правові й соціокультурні умови для вільного висловлення думок та обміну інформацією.

Отже, рідна мова – це універсальний золотий запас душі не тільки всього народу, а й кожної окремої особистості. Саме мова і

здатність спілкуватися робить людей ближче один до одного. Людина не може бути освіченою, якщо не знає рідного слова. За допомогою мови ми розвиваємось і дізнаємось про нове. Мова – це частинка культури, і знати її повинна кожна людина. Більше того, мова – дієве знаряддя збереження національної ідентичності та державного суверенітету. Поки живе мова – живе і сам народ.

Список використаних джерел

1. Українська – це круто: як українці популяризують свою мову.
URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29256785.html> .

2. Мова під час війни стала зброєю – в Україні відзначають День писемності. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3610534-mova-pid-cas-vijni-stala-zbroeu-v-ukraini-vidznacaut-den-pisemnosti.html>.

Шевчук Марія Василівна,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
*Науковий керівник: Федорова Анна
Петрівна,* викладач кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

Глобалізаційні процеси, технічний прогрес, розвиток Інтернету, що відбуваються у світі в усіх сферах людського життя, відображаються у мові. Найбільших змін зазнає лексичний склад мови. Він постійно поповнюється новими словами, пристосовуючись до нових реалій життя і створюючи умови для висвітлення нових актуальних тем.

До нових змін, звичайно, найшвидше пристосовується молодь. Тому не дивно, що словниковий склад молодого покоління значно відрізняється від словникового складу представників наступних і попередніх поколінь. Сленг – додатковий лексичний лад, що будується на фонетичній і граматичній системах загальнонаціональної мови, характеризується динамічністю, відкритістю, нетривкістю в часі та здатністю проникати до літературної мови. Виокремлюють такі риси сленгу: мінливість, підвладність трендам, нестійкість і нечіткість, підвищена емоційність, експресивність, неофіційність, природність і невимушеність.

Існування сленгових утворень доводить, що наша мова залишається динамічною системою, що постійно живе, змінюється і розвивається.

Особливість молодіжного сленгу – постійні зміни, зумовлені

комунікативними потребами мовця. Тому вивчення його динаміки та особливостей функціонування займають чільне місце в лінгвістичних дослідженнях [7, с. 234].

Про важливість вивчення сленгізмів свідчить поява словників українського сленгу, зокрема «Першого словника українського молодіжного сленгу», «Словника сучасного українського сленгу», «Тлумачного словника студента: студентський сленг». Також популярним є онлайн-словник «Мислово», створений у 2012 році з метою фіксації неологізмів, сленгу та інших виявів сучасної української мови. Слова та визначення до них надсилають звичайні користувачі [3 – 5].

Мовознавці по-різному пояснюють роль сленгу в мові, наголошуючи, що сленг – «особлива зона небезпеки» мови, адже йому властиві збіднена лексика, граматично неправильна будова фраз, здебільшого неправильне формулювання речень тощо. Зокрема, Олена Кондратюк вказує, що актуалізація ненормативної лексики, стійкий інтерес до неї свідчить «про симптоматичні тектонічні зміни в культурному пласті». Сленгові слова та вирази на кшталт *тролити гравців, шарити в музиці, втикати в телефоні* є зразком не мовного збіднення, а зумовлені тенденцією демократизації суспільства та мови в цілому [2, с. 2, 10].

Так Олександр Тараненко стверджує, що активне вживання в побуті й у різних жанрах художнього та публіцистичного стилів зниженої, жаргонної лексики пов'язане з демократизацією суспільства, лібералізацією та урізноманітненням соціально-економічних засад, морально-етичних принципів суспільства, а також із розширенням поля суспільного функціонування української мови [8, с. 112].

Леся Ставицька доводить, що молодіжний сленг – це мовби посередник між інтержаргоном та мовною практикою народу, розмовно-побутовою мовою широких верств населення, що засвідчує здатність української мови до утворення стилістично знижених, іронічних, гротескних лексичних засобів, що в сучасних умовах демократизації стилів спілкування утверджуються адекватними жаргонним і сленговим номінаціям [6, с. 163].

Сленг існує з давніх-давен, адже люди завжди хотіли зробити мову більш експресивною, яскравою, замінити незрозумілі наукові терміни словами більш простими для широкого кола людей. Укладачі «Великого тлумачного словника сучасної української мови» дають таке визначення цього терміна: «Сленг – це розмовний варіант професійного мовлення, жаргон; жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення» [1, с. 1342].

Сленг тлумачиться як різновид розмовної мови, неофіційної, якій притаманні динамічні зміни у формуванні лексики, що містить жаргони та вульгаризми. Наприклад: *тончик, хайп, краш, крінж, зашквар, треш, ізі, бро, вайб, жиза, лук, душняра, пранк, токсик* тощо [10].

Український сленг сформувався здебільшого під впливом англійської мови. Запозичені слова під час використання трансформувалися: змінилася їх семантика, морфологія та відбулися словотвірні модифікації. Це і зумовило їх специфіку.

Сленгом послуговується в основному молодь віком від 12 до 25 років. Адже вони є найактивнішою частиною суспільства, тому легко переймають нові зміни мовлення. Зважаючи на це, молодіжний сленг – сукупність експресивних мовних засобів, що постійно змінюються та використовуються в спілкуванні молодими людьми. Через мовлення сленгізмами молодь висловлює свої почуття, тим самим демонструючи свій характер та особистість.

Виникнення сленгу пов'язане з новими реаліями життя, з розвитком Інтернету, новими запозиченими словами, а також з новим побутовим невимушеним спілкуванням під час навчання, роботи, розваг, дозвілля. Наприклад, до слова «чудово» молодь створила п'ятнадцять сленгових новотворів: *прикольно, кльово, суперово, кайфово, класно, круто кучеряво, офігеть, кайф, ульт, бомба, убійно* та ін. Замість слова «набридати» вживають *парити, грузити, знати, діставати* тощо [9, с. 32; 10].

Т. Кондратюк [3] і А. Шумейко [9] виокремлюють три типи молодіжної сленгової лексики.

Першу групу формують сленги, які називають предмети чи осіб або характеризують їх: *абьюз* – насильство у відносинах; *бро* – друг, товариш; *булінг* – постійні знущання і цькування члена колективу; *бумери* – старше покоління; *вайб* – атмосфера; *годний* – придатний; *жиза* – життєвий випадок, означає «таке життя», «так буває»; *зумери* – молодь, підлітки; *ізі* – легко; *кайф* – стан радості, ейфорії; *краш* – людина, яка дуже подобається; *крінж* – почуття сорому [10]. Тенденція до порівняння чи сприйняття, позначення й оцінювання реалій за допомогою інших реалій є основою формування метафоричних сленгових номінацій на базі власних імен: *альюша* – дурник; *міша* – простака, простакуватий хлопець; *всяя* – йолоп, невдаха тощо [10]. Крім того, до першого типу належать дієслова на позначення фізичних процесів, що змінили свою семантику та перейшли з фізичної сфери до соціальної: *довбати, сікти, рубати, збирати, ламати, бити, стригти, точити, чистити, дуги, давити, товкти, стріляти, пороти* та інші. Наприклад: *задовбала робота, сікти в музиці, змінити колеса, обламати когось, точити*

хавчик, стрельнути бабок, крутити колеса, рухати поринями тощо [10].

Другу групу сленгових одиниць складають лексеми зі зменшено-пестливим значенням на зразок: *комп'ютер, бабулесики* – гроші, *тралік* – тролейбус, *чувачок* – людина, *типчик* – особа, *топчик* – топ та ін. До цієї групи належать також скорочені або деформовані слова: *універ* – університет, *магаз* – магазин, *моцик* – мотоцикл, *адмін* – адміністратор [10].

Третю групу формують переважно дієслова та прикметники, сенс яких вкладено в поняття «інтенсивність» і «надмірність»: *агритися* – злитися, дратуватися; *донатити* – жертвувати кошти; *забивати* – ігнорувати; *заганятися* – забагато перейматися; *юзати* – користуватися; чліти – відпочивати, нічого не роблячи; *шарити* – добре розбиратися в чомусь [9, с. 33; 10].

Отже, сленг – це не лише окремих пласт національної мови, що відображає рівень розвитку суспільства, це одна із форм існування української мови. Поширення неформальних, нелітературних елементів у мовленні призвело до використання сленгізмів на різних рівнях. Виникнення сучасних сленгових слів і виразів є об'єктивованим дійсністю процесом. На сучасному етапі функціонування української мови окреслюється тенденція до формування загальнонаціонального сленгу – сукупності узвичаєних експресивних лексичних і фразеологічних одиниць зниженого стилю.

Список використаних джерел

1. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови : словник. Київ : Перун. 2007. 1736 с.
2. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. Ї: незалежний культурологічний часопис . Львів, 2005. № 38. С. 123–131.
3. Кондратюк Т. Словник сучасного українського сленгу : словник. Харків : Фоліо. 2006. 340 с.
4. Панахид Н. Тлумачний словник студента: студентський сленг. Аудиторія. 2003. 7 – 13 лютого. С. 7 – 13.
5. Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу : словник. Київ : ВІПОЛ. 1998. 76 с. URL: <http://pyrkalo.com/files/2011/10/SVITLANA-PYRKALO-SLANG-Dictionary.pdf> (дата звернення: 27.10.2023).
6. Півнюк В. Сленги в сучасній українській мові. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2010. Вип. 11. С. 162–167.
7. Столяр М. Значення молодіжного сленгу для розвитку мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 233 – 236. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_53_89 (дата звернення: 25.10.2023).

8. Тараненко О. Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). Мовознавство. 2002. № 4 – 5. С. 33–39.

9. Шумейко А. Сучасний український сленг: конотативний аналіз. Київ : Дивослово, 2011. 34 с.

10. Соціальна мережа TikTok. URL: <https://www.tiktok.com/uk-UA/> (дата звернення: 28.10.2023).

Яроцька Анастасія Станіславівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Красницька Анжела Віталіївна, професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МОВА ПРАВА ЯК УНІКАЛЬНЕ ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ

Мова як найважливіший засіб інтелектуального розвитку особистості є засобом вираження і передавання думок, почуттів, волевиявлень. Мова як основний засіб спілкування обслуговує всі сфери суспільно-політичного, офіційно-ділового, наукового та культурного життя. У правовому житті мова виступає основним засобом передавання інформації. Учасники правовідносин здійснюють обмін інформацією за допомогою мови. М. І. Любченко звертає увагу на те, що у сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом вираження думок, професійного спілкування юристів, засобом передачі професійної (правової) інформації. Ця знакова система включає до себе спеціальні юридичні терміни, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права або юридичною мовою [1, с. 71].

У сучасному світі очевидним є твердження, що закон не існує без мови. На підтвердження цієї тези можна зауважити, що правові норми виражаються мовою, вона є їх основою. Юридичні поняття та юридичні процеси доступні лише за допомогою мови. Слушно зазначено, що “загальною сполучною ланкою як для утворення права, так і для його застосування є мова, якою в державі пишуть правові акти та за допомогою якої їх використовують офіційні особи й окремі громадяни. Мова права передусім є мовою законів та інших нормативно-правових актів, кримінальних і цивільних процесуальних актів; мовою судового провадження, усних виступів прокурора, судді чи адвоката в судовому засіданні; мовою науки права; мовою вчинення

нотаріальних дій; мовою допиту під час досудового та судового розслідування справи; мовою лекцій на правові теми” [2, с. 143].

Доречно зазначено, що у сучасних наукових джерелах поняття “мова права” позначається різними термінами: мова права, юридична мова, правова мова, мова правознавства, мова юриспруденції, юридичне мовлення, правове мовлення, мова закону, мова нормативно-правових актів, мова правового тексту, законодавча мова. Мова і право впливають і взаємно збагачують один одного. Право здійснює значний вплив на мову, формує мову права в межах правової системи, сім’ї, концепції, доктрини тощо. Мова і право є соціальними нормативними системами, що виступають регуляторами поведінки індивіда в суспільстві. І право, і мова мають ідеальне та матеріальне втілення: мова через мовлення, право – через нормативний правовий акт [3, с. 195]. Слід визнати справедливою думку А. В. Красницької про те, що зв’язок права і мови складний. Мова і право впливають і взаємно збагачують один одного. Право здійснює значний вплив на мову, формує мову права в межах правової системи, сім’ї, концепції, доктрини тощо. Мова і право є соціальними нормативними системами, що виступають регуляторами поведінки індивіда в суспільстві. І право, і мова мають ідеальне та матеріальне втілення: мова через мовлення, право – через нормативний правовий акт. Загальним у цих соціальних феноменів є властивості нормативності, ієрархічності та системності. Мова – це носій права, основний засіб передачі правової інформації. Учасники правовідносин здійснюють обмін інформацією за допомогою мови. Мова є засобом вираження правових приписів. Вона забезпечує можливість спілкування між сторонами процесу [4, с. 23]. Мова права є результатом взаємодії різних правових систем, різних наукових шкіл, теорій і напрямів, різних мов. Вона функціонує в процесі правового впливу на суспільні відносини і відображає всі зміни, що відбуваються в правовій системі суспільства. Мову права слід сприймати як спосіб формулювання юридичних документів у письмовій редакції (нормативно-правові акти, доктринальні дослідження тощо) [4, с. 24].

П. М. Балтаджи зазначила, що мова права, залишаючись частиною національної літературної мови, як комплексне поняття охоплює два види: а) мова юридичної науки, літератури і освіти; б) мова правових текстів, складовими якої є мова законів і підзаконних нормативних правових актів, мова правозастосовних актів, мова інтерпретаційних актів і т. д. [5, с. 7]. На думку А. В. Красницької, мова права містить у собі такі самостійні види: мову законодавства і підзаконних актів, мову правозастосовної та правореалізаційної практики, мову міжнародних договорів, мову юридичної науки та юридичної освіти, мову юридичної журналістики, професійну мову юристів, публічну мову права тощо [4, с. 24-25]. Ми згодні з думкою тих учених, які

вважають, що мова права як унікальне правове явище є: мовою законів, нормативно-правових актів, процесуальних актів; мовою правових наук; мовою допиту під час досудового чи судового провадження; мовою виступів прокурора, судді чи адвоката в судовому засіданні; мовою лекцій з правової тематики (Н. В. Артикуца, А. В. Красницька тощо).

Основна мета мови в праві полягає у вираженні вольових приписів і передачі цих приписів усім членам суспільства. У зв'язку з тим, що якість нормативно-правового акта визначається безпосередньо якістю його мови, законодавча техніка у сфері мови повинна спиратися на: єдність думки й слова; логічну послідовність, стрункність і завершеність викладу думки; точність законодавчого стилю; стабільність, чіткість, доступність, простоту, стилість, ясність, зрозумілість уживаних термінів і терміносполук; використання чітких дефініцій юридичних термінів [6, с. 191].

На думку В. В. Лазарева, “маємо звернути увагу на те, що юридична мова відзначається точністю її лексикалізації для досягнення її вищої мети – всеохоплюваності. Саме точне значення термінології полегшує юридичне спілкування. Справді, «точність – це найголосніша чеснота мови права». Щоб закон міг функціонувати, варто дотримуватися принципу семантичної точності або послідовності мови. Коли термін обрано, його потрібно повторювати знову і знову, замість використання синонімів” [7, с. 196].

Артикуца Н. В. вказує на те, що мова права послуговується засобами різних функціональних стилів: офіційно-діловий (обслуговує сферу внутрішнього і міжнародного законодавства, правозастосування, судочинства, нотаріату, діловодства), науковий (сферу правничої науки й освіти), публіцистичний (засоби масової юридичної інформації, правова освіта населення, судові промови) та розмовний (сфера переважно неофіційного професійного спілкування юристів) [8, с. 26].

Таким чином, мова права як складна система зі своєю термінологією та ієрархією є невід'ємною частиною правового регулювання. Мова права впливає не тільки безпосередньо на сферу права, але й на інші сфери життя суспільства. Розуміння норм права, їх формулювання та система відображає свідомість народу.

Список використаних джерел

1. Любченко М. І. Взаємозв'язок мови і права: окремі аспекти. *Юридична техніка : доктринальні основи та проблеми викладання*. Тези доп. та повідом. учасників наук.-практ. конф. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. 178 с.

2. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

3. Красницька А. В. Мова права як невід’ємна частина правової системи. *Тиждень науки-2020. Гуманітарний факультет*. Тези доп. наук.-практ. конф. Запоріжжя : НУ «Запорізька політехніка», 2020. 316 с. С. 194-196.
4. Красницька А. В. Мова права як засіб юридичної техніки. *Освіта, мова та культура у процесі глобальних трансформацій* : Міжвузівський круглий стіл, 01 квітня 2016 р. Зб. матеріалів. Київ : ІКВС, 2016. 200 с.
5. Балтаджи П. М. Юридична мова правозастосовних актів. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 18 с.
6. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. *Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук*. 2012-2013 : Тези наук. доп. та повідом. на конф. та круглих столах. Київ : НАУКМА, 2013. 274 с. С. 89-91.
7. Лазарев В. В. Поняття «юридична мова»: сучасні наукові інтерпретації. *Нове українське право*. Вип. 3. 2021. URL : <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/15ffd3b9-ac36-4ff0-ac37>
8. Артикуца Н. В. Мова права у її функціональних різновидах”. 2008. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/149235495.pdf>

Яша Діана Анатоліївна,

здобувачка ступеня вищої освіти бакалавра факультету правничих наук Національного університету «Києво-Могилянська академія»

Науковий керівник: Доценко Олена

Леонідівна, доцент кафедри української мови Національного університету «Києво-Могилянська академія», кандидат філологічних наук, доцент

ДІАЛЕКТНЕ МОВЛЕННЯ І СУРЖИК: ТОЧКИ ДОТИКУ ТА РОЗБІЖНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Українська мова – єдина державна мова України відповідно до статті 10 Конституції України та статті 1 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Побуває ж вона у формах літературної мови та діалектного мовлення. Однак мовна ситуація України не така однозначна, оскільки на її теренах функціонує і зросійщений варіант української мови, що має

назву суржик. Найбільш проблемними є питання визначення різниці між діалектами та суржи́ком.

Енциклопедія української мови трактує поняття діалекту як різновиду мови, що разом із літературним становить національну мову; є засобом спілкування між представниками однієї територіальної чи соціальної групи [1, с. 33].

Територіальні діалекти мають власну словотвірну, семантичну та лексичну системи. Однак внутрішньо єдина цілісна граматична й фонетична єдність (вимова звуків, відмінювання слів, будова речень тощо) з літературною мовою не втрачена.

За ознакою поширеності в суспільстві вони диференціюються у наріччя, говори та говірки. Так говір – форма мови, яка поширена на певній території. Говірка – це територіально-умовне утворення, що використовується у мовленні певного села чи хутора. Наріччя – це об'єднання, група діалектів. На території України функціонують три наріччя: північне, південно-західне та південно-східне.

Північне наріччя, що поєднує західнополіський, середньополіський, східнополіський діалекти, налічує багато лексем, схожих з білоруською та польською мовами. До південно-західного наріччя належать волинсько-подільський говір, що включає в себе волинські та подільські говірки, галицько-буковинський говір з гуцульським діалектом та карпатський діалект, який об'єднує бойківські (північнокарпатські) говірки, закарпатські та лемківські (західнокарпатські) говірки. Вони вирізняються вживанням запозичень з угорської та румунської мов. Південно-східне наріччя об'єднує середньонадніпрянський, полтавський, слобожанський та степовий діалекти, для яких характерне вживання русизмів, болгаризмів, тюркізмів, запозичень з романських мов [2, с. 30–32].

Унормована літературна українська мова сформована на основі діалектного мовлення – південно-східного наріччя (середньонадніпрянського і полтавського діалектів) [2, с. 30-31]. Це пов'язано з виданням у 1798 році «Енеїди» Івана Котляревського – першої роботи народною українською мовою, автор якої був вихідцем із Полтави. Отже, помилковим буде судження, що діалект – суміш двох мов, навіть якщо це прикордонний діалект, адже саме діалекти формують мову, а не навпаки. Літературна мова не виникає на порожньому місці, вона постає на базі одного чи декількох діалектів [3]. Уживання в північному та південно-східному наріччі запозичень інших мов пояснюється територіальним місцезнаходженням та співпроживанням мовців і контактуванням наріччя з різними національними культурами [2, с. 32].

Багатосотлітнє панування Російської імперії, а потім її наступника – Радянського Союзу, а також сучасні реалії (РФ – наш північно-східний сусід, і її корінні мешканці компактними групами

живуть на східних і південних територіях України) у зв'язку з асиміляторською політикою згаданих державних утворень, що володіли українськими землями до здобуття нею Незалежності, є історичними передумовами виникнення суржикю.

Термін «суржик» запозичений з сільськогосподарської лексики – це суміш різного зерна, мішанина з пшениці, вівса, жита, ячменю тощо. Лінгвістикою це поняття запозичене в переносному значенні, з намаганням висміяти та показати істинну непривабливу сутність цього мовлення. Так, мовознавці визначають суржик як мовлення, в якому поєднуються дві мови – українська та російська, – без дотримання мовних правил і літературних норм жодної з них.

Причини виникнення цього мовного явища визначають різні: від прагнення україномовних селян пристосуватись до мови міста, яке здебільшого було російськомовним, до низького рівня культури та освіченості населення. Однак спільним є факт втрати українцями власної мовної самоідентичності та самосвідомості, розуміння важливості збереження української мови як ідентифікатора вільного окремішнього народу.

Суржик як субмова є сумішшю лексики російської та української мов з українською фонетикою та граматикою [2, с. 33]. У цій змішаній мові російські слова вимовляються українською, тобто ми спостерігаємо паплюження загальнонародної мови носіями цієї субмови, які у своєму мовленні сплутують рідну розмовну з погано опанованою чужоземною.

Отже, точкою дотику діалектного мовленням та суржикю є використання українськомовним населенням лексичних запозичень мов інших національностей за регіональним принципом.

До суттєвих розбіжностей цих понять належать:

1) природа походження запозичень з інших мов: діалектизми з вкрапленнями іншомовного походження свідчать про функціонування живої мови; є ознакою активного використання суспільством розмовної лексики подібної до лексики національних культур з метою кращого порозуміння та комфортного співпроживання. Натомість суржик є результатом масштабної невпинної русифікації українського суспільства, спрямованої на забуття ним власної історії та мови. Він виникає не задля потреби порозуміння з сусідами, а для «переходу у вище суспільство», яким вважалось російськомовне за часів СРСР і, з політичного погляду, задля збереження «братерства народів»;

2) регулярність відтворюваності мовного явища у процесі комунікації. На відміну від діалектизмів, суржик немає нічого спільного із поняттям стабільності. Це поєднання двох мов щоразу в хаотичному порядку, коли одного разу «ярке сонце», а наступного – «яскраве сонце». Діалектизми у своїй сталій формі передаються з

покоління в покоління їх носіями, є незмінними у використанні в мовленні;

3) суспільне схвалення і нормативна кодифікація. Українське населення вважає діалектне мовлення звичним явищем, засобом самоідентифікації для жителів різних регіонів. Щодо суржика в сучасному українському суспільстві виникає негативне ставлення, бо він містить елементи мови держави-агресора. Засобами закріплення, збереження та унормовування діалектизмів є академічні словники та довідники діалектів. Жодного унормовування суржика немає і бути не може, оскільки це паразитична нестала субмова, яка не має власної лексики;

4) значення існування для української мови: діалектизми є умовою «невмирущості» мови, її багатоманітності, є окрасою та культурною спадщиною окремих регіонів. Існування ж суржика засмічує мову, ставить її у другорядне становище. Також це призводить до неграмотної удаваної двомовності населення, свідчить про його неграмотність, чітко прояснює поділ держави на українсько та російсько зорієнтовану. Суржик утверджує українську як «провінційну» мову, робить в цілому Україну провінцією РФ.

Протистояння «суржикізації» є одним із головних завдань свідомого україномовного суспільства з метою збереження самобутності нашої нації, а забезпечення використання діалектизмів у мовленні допоможе мові розквітнути. Мова є самоідентифікатором, кодом народу, здатна об'єднати українськомовних проти будь-якого іноземного втручання, що так необхідно нам сьогодні.

Список використаних джерел

1. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

2. Кравченко Н. Урахування полілінгвізму мовців під час викладання української мови в закладах середньої освіти : кваліфікаційна робота. Ізмаїл, 2020. 87 с.

3. Жепавий дядько та жінки на дибах: що ти знаєш про діалекти української мови? Розбираємося з експертами, чи засмічують діалектизми наше мовлення [Електронний ресурс] // Vikna. 2023. Режим доступу до ресурсу: <https://vikna.tv/styl-zhyttya/podorozhi/ukrayinska-dialektologiya-shho-ty-znayesh-pro-dialekt-svogo-regionu/>.

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЮРИСПРУДЕНЦІЇ:
СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник матеріалів

XIX Всеукраїнської науково-практичної конференції
з проблем розвитку та функціонування державної мови
(Київ, 24 листопада 2023 року)

Відповідальні упорядники: Катерина УСАЧОВА,
Віктор КОРОЛЬЧУК
Комп'ютерна верстка – Яна ШУМКО

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої
продукції Дк № 4155 від 13.09.2011 р.

Підписано до друку 16.11.2023. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 17,25. Ум. друк. арк. 16,04.

Тираж 20 прим.
